

BULLETIN 1957

EDITE PAR LES RESERVES
ORNITHOLOGIQUES DE BELGIQUE

UITGEGEVEN DOOR DE
BELGISCHE VOGELRESERVATEN

L'illustration de la couverture représente une Barge à queue noire. Cet oiseau nidifie dans notre réserve du « Snepkensvijver ».

Omslagfoto : Grutto - broedvogel in ons reservaat de « Snepkensvijver ». (Limosa limosa)
(Copyright M. Verbruggen)

Siège : rue Defacqz 1, Bruxelles.
Secrétariat : Société Royale de Zoologie, Anvers.
Tél. Anvers N° 32.52.59 C.C.P. N° 834.31

Zetel : Defacqzstraat 1, Brussel.
Secretariaat : Kon. Maatschappij voor Dierkunde, Antwerpen.
Tel. Antwerpen Nr 32.52.59 P.C.R. 834.31

S.M. la Reine Elisabeth
a bien voulu honorer notre Association de Son haut patronage.

H.M. Koningin Elisabeth
heeft welwillend Hare hoge bescherming aan onze Vereniging verleend.

« L'Association a pour objet de sauvegarder les milieux naturels en Belgique dont la conservation s'impose pour les Sciences naturelles en général et l'ornithologie en particulier. L'Association s'efforce d'atteindre son but par les voies suivantes : obtenir en propriété, en location, ou sous autre forme appropriée, les dits terrains. »

* * *

« Het doel der vereniging ligt in de vrijwaring der Natuurgebieden in België waarvan het behoud verzekerd dient te worden in het belang van de natuurwetenschappen in het algemeen en van de ornithologie in het bijzonder.

» De middelen die door de vereniging tot het verwezenlijken van haar doel worden aangewend zijn : het verwerven in eigendom van deze gebieden, of in pachtvorm, of het is gelijk onder welke andere geschikte vorm. »

CONSEIL D'ADMINISTRATION - RAAD VAN BEHEER

M.M.

Jan JACOBS	Président - Voorzitter
Walter VAN DEN BERGH	Secrétaire - Secretaris
Henri DIRKX	Trésorier - Schatbewaarder
Jos CUYPERS	Administrateur - Beheerder
André FLAUSCH	» »
Comte LIPPENS	» »
Baron Michel de MEVIUS	» »
Madame M. ROBERT	» »
Harold de SMET de NAEYER	» »
Ch.A. ULLENS de SCHOOTEN	» »
Alfred VAN BENEDEN	» »
René VERHEYEN	» »

Directeur : Harold HERBERIGS

Secrétaire-Adjoint - Hulp-Secretaresse : Mlle-Mej. R. SNIEDERS

COMITE DE REDACTION - REDACTIERAAD

M.M.

Jos CUYPERS
André FLAUSCH
Harold HERBERIGS
Comte LIPPENS
Willy SUETENS

BULLETIN 1957

RÉSERVES ORNITHOLOGIQUES DE BELGIQUE
DE BELGISCHE VOGELRESERVATEN

INHOUD — SOMMAIRE

Jan JACOBS
Verslag over de Activiteit van onze Vereniging . . 7
Rapport sur l'Activité de l'Association 13
André FLAUSCH
Réserve du Domaine de Campine 20
Domein der Kempen 23
Graaf LIPPENS
Ornithologisch Reservaat te Meetkerke 26
La Réserve Ornithologique de Meetkerke 29
Harold HERBERIGS
Réserves d'Assenede, Genk, Harchies, Hofstade et Mol 34
Reservaten te Assenede, Genk, Harchies, Hofstade en Mol 38
Walter VAN DEN BERGH
La Protection de la Nature aux Abords du « Zegge » 41
De Natuurbescherming in het Zeggegebied . . . 44
Jos CUYPERS
Vogelleven op « De Snepkensvijver » in 1957 . . 48
La Vie Ornithologique dans le « Snepkensvijver » . . 56
Comte LIPPENS - René VERHEYEN
Le Problème de la Protection de la Nature en Belgique 58
Natuurbescherming in België 58
Een Boodschap van Z.H. de Paus 68
Un Message de Sa Sainteté le Pape 68
Mad. Yv. M. ROBERT
Education de la Jeunesse 70
Harold HERBERIGS
Les nouvelles Réserves libres à la date du 1er déc. 1957 71
Onze nieuwe vrije Reservaten op 1 december 1957 . . 75
Liste des Réserves Libres - Lijst der Vrije Vogelreservaten . 78
Balans 1956 - Bilan 1956 81-82
Lijsten der Leden - Listes des Membres 83
DE LANGHE-VAN ROMPAEY (tiré-à-part)
Floristische Studie van het « Domein der Kempen » te Postel
Etude floristique du « Domaine de Campine » à Postel

(Copyright M. Verbruggen)

Document d'un intérêt exceptionnel représentant une Marouette ponctuée sur son nid dans la réserve du « Zegge ».
(Voyez également la photo page 43)
Zeer zeldzame photo.
Porceleinhoen op 't nest in het reservaat de « Zegge ».
(Zie photo legsel blz. 43)
(Porzana Porzana — 19-5-1957)

Verslag over de Activiteit van onze Vereniging

door Jan JACOBS,
Voorzitter

Sedert het verschijnen van ons Bulletin 1956 heeft onze Vereniging, spijts menigvuldige en vaak onvoorziene omstandigheden, haar steeds groeiende werking voortgezet, zodat het afgelopen jaar, globaal gezien, toch een succes mag worden genoemd.

Wij hebben de eer hieronder een beknopt overzicht van onze activiteit en van de behaalde resultaten te geven :

— 1 — Ons vierde bulletin, waaraan onze uitgever, de Heer Snoeck, zijn beste zorgen besteedde, heeft een uitstekende indruk gemaakt en de opstelraad is bijzonder gevoelig voor de vele blijken van waardering die hij in verband met dit werk mocht ontvangen.

De Heer M. Verbruggen, de uitstekende vogelfotograaf, stelde zijn prachtige opnamen welwillend tot onze beschikking en wij betuigen hem onze hartelijke dank voor de mooie illustraties die ons bulletin zo aantrekkelijk maakten.

Het belang onzer publicaties als verspreidings- en propagandamiddel voor de taak die wij ons oplegden, hoeft geen verder betoog.

— 2 — Evenals de vorige jaren heeft onze afgevaardigde, de Heer Herberigs, zijn onverpoosde werking voor het behoud van ons natuurschoon voortgezet. Als blijk onzer waardering heeft de Beheerraad, in zitting van 17 april 1957, hem de titel van Directeur verleend.

Het aantal onzer leden bedraagt nu 1082 tegen 976 in 1956, 875 in 1955, 721 in 1954 en 572 in 1953. De aangroei is dus bestendig maar nog onvoldoende en wij moeten steeds bij onze leden aandringen om het goede woord te verspreiden en sympathie voor ons streven op te wekken. Het aanwenden van het bulletin als propagandamiddel zal de taak zijn van al degenen die het belang onzer werking aanvoelen, om te trachten nieuwe leden en sympathisanten aan te werven.

— 3 — Wij wijzen met grote voldoening en erkentelijkheid op het prachtig initiatief van Z.K.H. Prins Karel van België, Graaf van Vlaanderen.

Het heeft Z.K.H. behaagd zijn uitgestrekt en merkwaardig Domein der Kempen te Mol, in zijn geheel, als vogel- en natuurreservaat op te richten, waarvan de belangrijkste gedeelten als integraal Reservaat aangesloten en onder de hoede der Belgische Vogelreservaten gesteld worden.

Een Comité, onder voorzitterschap van Z.K.H. Prins Karel, bestaande uit enkele personaliteiten en waarvan een paar onzer beheerders en leden deel uitmaken, is met het beheer der integrale reservaten belast. Het betreft hier vooral de « Ronde Put », een prachtige vijver van 15 ha met omliggende bossen en moerassen, een enig mooi landschap vormend; verder naar het noorden, tegenaan de Nederlandse grens, het « Hoogmoer », een uitgestrekt Kempisch landschap, waar ingevolge turfontginning, waterpartijen en laaggelegen gronden afwisselen, en dat een zeer verscheiden aanblik biedt.

Onze beheerder, de Heer Flausch, verstrekt op blz. 23 een gedetailleerde beschrijving van het Domein.

— 4 — Op blz. 38 geeft de Heer Herberigs een kort overzicht van de huidige toestand der voornaamste reservaten :

A. — *Assenede* : Het akkoord met de Gemeente, waarbij wij het beheer verkrijgen over de zeer belangrijke « Rode Geul », is nu definitief afgesloten, ondertekend en geregistreerd. In de loop van dit jaar zullen de nodige schikkingen getroffen worden om de beschermingsaktie over dit gebied, waar reeds degelijke resultaten werden bereikt, verder uit te breiden. Het aantal eendensoorten welke daar verblijven is gedurende het afgelopen jaar sterk toegenomen : wij betuigen de conservator, de Heer Thys, onze beste dank voor zijn toewijding en voor de wijze waarop hij alle moeilijkheden voor het tot stand brengen van dit reservaat te boven is gekomen.

B. — *Baudour* : Wij betreuren het onze leden te moeten mededelen dat wij onze pogingen voor de oprichting van dit Reservaat moesten opgeven : de ontworpen omvorming van het landschap, gepaard met drooglegging, wettigt onze geldelijke tussenkomst niet meer. Wij zien echter uit naar geschikte middelen om aan de ononderbroken vervolging van de vogels een einde te stellen.

C. — *Genk* : In het afgelopen jaar werden door de Vereniging grote geldelijke offers gebracht voor het behoud der voornaamste bedreigde vijvers; menigvuldige stappen werden aangewend die, al zijn ze weinig

opvallend, toch van groot belang zijn voor de verdere uitbreiding en versteviging onzer actie. Reeds werd een overeenkomst getroffen tussen onze Vereniging en sommige eigenaars. Het akkoord tussen de Gemeente en verschillende huurders zal eerlang geregistreerd worden.

Wij brengen hier hulde aan de Heer Kerkhofs te Genk, die onze belangen ter plaatse zal behartigen. Hem wacht een zeer kiese en belangrijke taak; wij zijn overtuigd dat hij zich met succes hiervan zal kwijten.

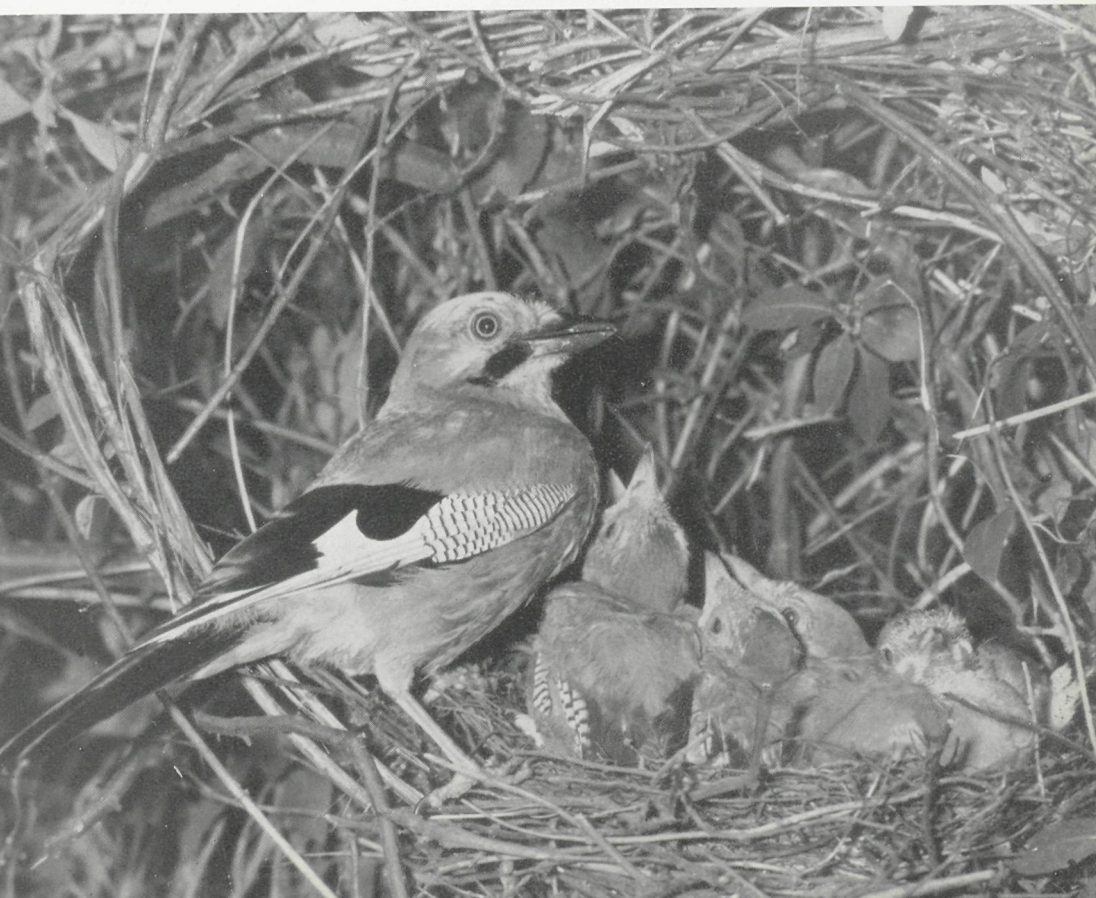
D. — *Harchies :* In dit Reservaat is de toestand merkelijk verbeterd sinds een overeenkomst zekere hinderlijke enclaves in dit gebied deed vervallen.

Wij zijn dank verschuldigd aan degenen die het belang van ons initiatief begrepen hebben en vrijwillig bijdroegen om deze aanpassing tot stand te brengen.

Gaai bij 't nest verrast — *Une nichée de Geais*

(Garrulus glandarius)

(Photo Walter Mous)

E. — *Hofstade* : Op blz. 39 van dit bulletin geeft de Heer Conservator Suetens een overzicht van de toestand tijdens het afgelopen jaar.

Het zeer belangrijke Hofstadereservaat kan in zekere zin aanzien worden als een centraal gelegen uitgangspunt voor de verspreiding van vele soorten watervogels hier te lande.

— 5 — Op blz. 26 wijdt Graaf Lippens een zeer belangwekkend artikel aan het Reservaat « Meetkerke ».

De bereikte resultaten van het ringwerk mogen ook op internationaal gebied belangrijk worden genoemd. Het wetenschappelijk karakter van dit initiatief kan niet genoeg worden onderlijnd : en we betreuren des te meer de miskenning ervan door openbare besturen en Verenigingen tot bevordering van wetenschappelijk onderzoek.

— 6 — Een natuurbeschermingsaktie werd onlangs door onze Vereniging in de Provincie Luik ingezet. Uit het onderzoek in het oostelijk deel dezer provincie is gebleken dat de mogelijkheid bestaat ook dààr zeer belangrijke Reservaten te kunnen verwezenlijken, wat toegelicht wordt op blz. 76 van dit bulletin. We willen thans reeds twee zeer gelukkige initiatieven uitstippelen : dit van Graaf van der Burch, die van zijn domein der Hoge Venen te Spa een integraal reservaat maakte, en dit van Burggraaf Davignon die hetzelfde deed met zijn eigendom « Les Mazures » te Pepinster. Dit is een zeer aanmoedigend begin en wij hopen in deze Provincie meer successen te kunnen boeken.

— 7 — Het aantal onzer vrije Reservaten heeft zich in de loop van 1957 verder uitgebreid : op blz. 75 geven wij een beknopt overzicht van nieuwe aanwinsten en op blz. 78 de volledige lijst van aangesloten Reservaten.

Wij hebben reeds voldoende de nadruk gelegd op het belang der vrije Reservaten om de massa vertrouwd te maken met de noodzakelijkheid van de natuurbescherming.

— 8 — Beheerders van onze Vereniging woonden de vergaderingen bij en namen deel aan de werkzaamheden van het « Internationaal Comité tot Bescherming van Vogels », van de « Internationale Jachtraad », van de « Hogere Jachtraad », van de « Koninklijke Sint Hubertus Club van België » en van het « International Wildfowl Research Committee » en van nog meerdere andere verenigingen.

Altijd en overal hebben ze de dringende noodzaak onderstreept van het oprichten van natuurreservaten en het belang van een herziening der wetgeving met het oog op een betere bescherming van fauna en flora in het algemeen en van de vogels in het bijzonder.

— 9 — Onze jaarlijkse algemene vergadering werd op 26 juni 1957 in de maatschappelijke zetel, 21 Montoyerstraat te Brussel, gehouden.

De balans van winsten en verlies werd goedgekeurd en kwijting aan de beheerders verleend.

Op deze vergadering werden de Heren Van den bergh, Verheyen, van Beneden en Ullens de Schooten, wier mandaat ten einde liep, voor een termijn van 3 jaar herkozen.

Wij betreuren het dat onze toegewijde medewerker, de Heer Rapaille, om persoonlijke redenen zijn mandaat heeft moeten verzaken.

De Heer A. Flausch werd ter vervanging verkozen bij algemene stemmen.

— 10 — De jaarlijkse uitstap naar één onzer Reservaten gold dit jaar een bezoek aan de Snepkensvijver en het gebied « De Heide » te Lichtaart. Bij uitgelezen weer en onder bevoegde leiding van de Conservator, de Heer J. Cuypers, waren een honderdtal leden opgekomen, en dit bezoek werd een groot succes.

De Snepkensvijver wemelde van honderden vogels, en in het aanpalende reservaat « De Heide » werden tal van verschillende vogels en nesten opgemerkt, waaronder een broedende nachtzwaluw, die zich ongestoord liet benaderen en zich ook rustig uit alle hoeken liet fotograferen.

— 11 — Het jaarlijks verslag van de Heer J. Cuypers over het verloop van de broed- en winterperiode op de Snepkensvijver wordt op blz. 48 meegedeeld. Dit jaar broedden weer ongeveer 3.500 paren kokmeeuwen en volgens dit verslag groeit het aantal overwinterende eendensoorten gestadig (500 stuks in december 1957). Vele excursies werden naar dit uitzonderlijk midden ingericht, maar het aantal bezoekers wordt te groot. Daarom worden de uitstappen, in de loop van lente en zomer 1958 ingericht, aan onze leden voorbehouden.

— 12 — De hoop bestaat dat voor de Zeggekwestie een min of meer bevredigende oplossing zal gevonden worden.Op blz. 44 brengt de Heer W. Van den bergh verslag uit over de onderhandelingen tot op heden. Toch blijft waakzaamheid geboden en we zullen ons, zo nodig, met hand en tand tegen de vernietiging van dit milieu verzetten.

— 13 — Wij houden er aan in dit verslag te wijzen op een merkwaardig ornithologisch verschijnsel : In de lente van 1957 werden de vijvers van een onzer Kempische Reservaten ingenomen door een 50-tal witwangsterns (Chlidonias hybrida), waarvan sommigen paarvluchten

uitvoerden en zich tot broeden voorbereidden. Nesten, waarin zelfs eieren werden gevonden, maar op onverklaarbare wijze zijn alle vogels na enige tijd verdwenen, nadat we reeds overtuigd waren dat de kolonie zich hier zou vestigen. Wij hebben niet kunnen uitmaken om welke mogelijke reden de sterns deze broedplaats opgaven.

Stippen wij aan dat ook te Harchies en te Overmere enkele van deze zeer zeldzame sterns opgemerkt werden. Wij vernemen dat een studie over dit geval zal opgenomen worden in « De Giervalk », ornithologisch tijdschrift van het Nationaal Instituut voor Natuurwetenschappen van België.

— 14 — *Samenvatting.* — Met grote voldoening kunnen wij vaststellen dat onze actie zich uitbreidt en wij bemoedigende resultaten verkregen.

Wij legden reeds herhaaldelijk de nadruk op het feit dat het probleem der natuurbescherming voornamelijk van financiële aard is. Niettegenstaande de belangloze werking en de geldelijke opofferingen van Beheerraad en sommige onzer beschermende leden, worden wij steeds geremd door geldelijke zorgen en hebben reeds meermalen, bij gebrek aan middelen, aan tussenkomst moeten verzaken.

Daarom doen wij nogmaals een dringende oproep tot onze trouwe leden opdat ze, liefst heden, hunne persoonlijke bijdrage zouden storten en in de mate van het mogelijke, in hun omgeving zouden wijzen op het belang onzer werking; ook opdat ze zouden ijveren in meer uitgebreide kring, ten einde de dringende noodzakelijkheid te doen uitschijnen om de weinige plekjes natuurschoon die in ons overbevolkt landje nog overblijven te helpen vrijwaren voor vernieling.

De toestand is meer verontrustend dan sommigen het zich voorstellen : indien niet zonder verwijl alle middelen in het werk worden gesteld om de vernietiging van het natuurschoon tegen te gaan, zal het weldra onmogelijk zijn nog Reservaten van enig belang op te richten. Het in stand houden van onze Fauna en Flora hangt hiervan af en we hopen dat onze leden zich rekenschap geven dat alleen hun toewijding de komende geslachten de gelegenheid zal geven van de laatste heiligdommen der natuur te genieten, waarvan het bestaan door hun voorgangers werd verzekerd.

Wij zijn U dankbaar voor uw hulpvaardigheid in de verwezenlijking van deze taak.

Rapport sur l'Activité de l'Association

par Jan JACOBS,
Président

Depuis que notre bulletin 1956 a été publié, notre association a poursuivi sa marche ascensionnelle, malgré les difficultés qui freinèrent nos progrès. Prise dans son ensemble, l'année 1957 a été couronnée de succès. Elle confirme la position prise par notre association dans les

(Photo Walter Mous)

IJsvogel met kleine Baars in de snavel
Un Martin-pêcher vient de capturer une petite Perche
(Alcedo atthis)

années précédentes, position qui a été considérablement renforcée par des résultats importants. Nous sommes heureux de donner ci-dessous un aperçu des diverses activités de notre association au cours de l'année écoulée.

* * *

— 1 — Notre quatrième bulletin, auquel notre éditeur, Monsieur Snoeck, a consacré ses meilleurs soins, a fait excellente impression et le Comité de rédaction a été encouragé par les nombreux témoignages de sympathie et les félicitations que la publication de notre ouvrage a suscités, et auxquels nous avons étés particulièrement sensibles.

Monsieur M. Verbruggen a mis ses remarquables photos à notre disposition et nous tenons tout particulièrement à le remercier pour les précieux documents qui nous ont permis d'illustrer jusqu'ici nos bulletins.

La portée de notre bulletin en tant que moyen de diffusion et de propagande pour les idées que nous défendons n'est plus à démontrer.

— 2 — Comme les années précédentes, notre Délégué, Monsieur Herberigs, a poursuivi son inlassable activité pour la cause de la protection de la nature. Le Conseil d'Administration, en date du 17 avril 1957 prit la décision d'accorder le titre de Directeur à Monsieur Herberigs, en reconnaissance des exceptionnels services qu'il a rendus jusqu'ici à notre cause.

Le nombre de nos membres s'élève actuellement à 1082 contre respectivement 976 en 1956, 875 en 1955, 721 en 1954 et 572 en 1953. La progression est donc constante et nous insistons pour que nos membres fassent un réel effort en vue de gagner à notre initiative de nouveaux affiliés.

L'emploi de notre bulletin en tant que moyen de propagande est de nature à faciliter la tâche de tous ceux qui prennent les intérêts de notre association à cœur.

— 3 — C'est pour nous un grand honneur de pouvoir porter à la connaissance de nos membres que S. Altesse Royale le Prince Charles de Belgique, Comte de Flandre, a pris une initiative qui mérite notre respectueuse reconnaissance. S.A.R. a, en effet, pris la décision d'ériger son remarquable domaine de Campine, pour une part en réserve intégrale, affiliée à notre association, pour la part restante en réserve libre, placée sous la protection des « Réserves Ornithologiques de Belgique ». Un comité présidé par Son Altesse Royale et groupant quelques personnalités du monde scientifique — parmi lesquelles certains de nos administrateurs et de nos membres —, est chargé de la gestion des biens

devenus réserve intégrale. Il s'agit, en premier lieu, du « Ronde Put », à proximité de l'Abbaye de Postel, superbe étang d'une quinzaine d'hectares, situé dans un admirable cadre de pinèdes et ceinturé de roseaux, puis plus au Nord, le « Hoogmoer », vaste plaine marécageuse typiquement campinoise au sous-sol tourbeux. Monsieur Flausch, notre administrateur, publie plus loin dans notre bulletin un article détaillé concernant le domaine de Campine.

— 4 — Nous publions en page 34 un article de Monsieur H. Herberigs traçant la situation telle qu'elle se présente dans nos principales réserves.

En résumant :

A. — *Assenede* — Notre accord, nous permettant de gérer pour une période de trente ans le superbe « Grote Geul », a été définitivement signé et enregistré et des dispositions spéciales vont être prises au cours de l'année pour renforcer les mesures de protection qui s'avèrent déjà efficaces. En effet, le nombre d'Anatidæ a considérablement augmenté au cours de l'année écoulée. Monsieur Thys, le conservateur, a réalisé un tour de force en trouvant pour toute question épineuse la solution, qui donne satisfaction à tous.

B. — *Baudour* — Nous sommes au regret de devoir signaler à nos membres que les lourds sacrifices consentis pour la location de la réserve de Baudour par notre A.S.B.L. et la certitude que le site sera modifié et asséché à bref délai nous placeront dans l'obligation de devoir renoncer à notre intervention. Nous tâcherons de trouver une formule permettant de neutraliser le plus longtemps possible la réserve de Baudour afin d'éviter que, comme par le passé, nombre d'oiseaux intéressants soient constamment traqués ou capturés.

C. — *Genk* — Au cours de l'année écoulée et suite aux importants sacrifices financiers qui ont été consentis pour sauver les principaux étangs menacés, notre association a entrepris nombre de démarches peu spectaculaires, mais qui ont une grande portée pour l'avenir et pour le maintien des résultats dus à nos initiatives. Nous signalerons, entre autres, qu'une convention vient d'être signée entre notre association et certains propriétaires. Les accords réalisés avec la commune de Genk et les différents locataires seront très bientôt enregistrés. Nous avons trouvé en la personne de Monsieur Kerkhofs, de Genk, un conservateur à même de veiller sur place aux intérêts de notre association et une tâche aussi

délicate qu'importante repose désormais sur ses épaules. Nous lui souhaitons une mission fructueuse et la bienvenue parmis nos conservateurs.

D. — *Harchies* — La situation s'est considérablement améliorée à Harchies, grâce à l'élimination de certaines enclaves qui étaient particulièrement préjudiciables quant à la tranquillité du site. Nous remercions les personnes qui ont compris l'importance de notre initiative et qui ont volontiers collaboré à l'amélioration de la réserve.

E. — *Hofstade* — Monsieur Suetens, conservateur, trace brièvement (à la page 35) l'état ornithologique tel qu'il s'est produit au cours de l'année écoulée. La réserve d'Hofstade peut être considérée comme la plaque tournante de la dispersion de nombre d'oiseaux d'eau pour le centre du pays.

F. — *Mol* — Deux réserves intégrales sont créées à Mol, notamment : « De Maat » et le « Klein Verkallen ». Des mesures urgentes seront prises, dès ce printemps, pour assurer une protection réelle dans ces deux réserves. Il est, en effet, extrêmement regrettable de devoir constater que les oiseaux rares tels les Sternes Pierre Garin, qui nidifient dans ces réserves — encore non-organisées — n'ont eu aucune chance de se reproduire, par le fait de certaines personnes qui fouillent systématiquement ces territoires en vue d'y recueillir les pontes de ces oiseaux.

— 5 — Nous publions en page 29 un important article du Comte Lippens consacré à la réserve de Meetkerke. Si les résultats y sont particulièrement heureux, il faut regretter d'autant plus que l'initiative importante dont ce site fait l'objet, pour laquelle des sacrifices financiers considérables sont consentis et dont le caractère scientifique n'échappe à personne, est ignorée par les Pouvoirs Publics, et par les Associations fondées dans l'intention de venir en aide à ceux qui contribuent activement au progrès de nos connaissances scientifiques.

— 6 — Un effort de notre association est en cours dans la Province de Liège. D'une première prospection dans l'est de la Province de Liège, il ressort que d'importantes réserves peuvent y être réalisées. A la page 71 nous publions des détails à ce sujet. Attirons tout particulièrement l'attention de nos membres sur les importantes décisions prises par le Comte van der Burch, qui vient d'ériger la Haute Fagne Spadoise en réserve intégrale; et sur une décision du Vicomte Davignon qui prend une disposition analogue pour sa propriété « Les Mazures » à Pepinster. Nous espérons pouvoir poursuivre nos efforts dans cette Province.

(Copyright M. Verbruggen)

Waterral op 't nest in « De Zegge »
Une belle photo d'un Râle d'eau au nid dans la réserve du « Zegge »
(Rallus aquaticus)

— 7 — Le nombre de nos réserves libres s'est considérablement accru cette année. Nous publions en page 71 un bref aperçu des nouvelles réserves enregistrées et en page 78 la liste complète de nos réserves libres. Nous avons suffisamment mis l'accent sur l'intérêt que représente la création de ces réserves, qui contribuent largement à faire pénétrer dans l'opinion publique l'idée de la protection de la nature.

— 8 — Des administrateurs de notre association ont assisté aux réunions et participé aux travaux du Comité International pour la Préservation des Oiseaux, du Conseil International de la Chasse, du Conseil Supérieur de la Chasse, du Royal St. Hubert Club, du International Wildfowl Research Committee, et de diverses autres associations. Ils ont partout et toujours insisté sur l'urgente nécessité de créer des réserves naturelles et de modifier les lois dans le sens d'une meilleure protection de la faune et de la flore en général et des oiseaux en particulier.

— 9 — Notre Assemblée Générale Annuelle fut tenue en notre ancien Siège Social, 21, rue Montoyer à Bruxelles, le 26 juin 1957. Le bilan et le compte de profits et pertes furent approuvés et le budget fut voté et décharge fut donnée à nos administrateurs.

Lors de cette Assemblée, les mandats d'administrateur de M.M. Van den bergh, Verheyen, van Beneden et Ullens de Schooten furent renouvelés pour un terme de trois ans. Nous sommes cependant au regret de devoir annoncer la démission de Monsieur Rapaille, qui dut renoncer, malheureusement, à son mandat. A l'unanimité Monsieur André Flausch fut élu en remplacement de notre zélé collaborateur.

— 10 — Notre excursion annuelle eut lieu au « Snepkensvijver ». Par un temps radieux, une centaine de personnes guidées par notre conservateur, Monsieur Jos Cuypers, parcoururent l'ensemble de la réserve ainsi que le domaine « De Heide » y attenant. Les participants furent réellement enthousiasmés par cette visite, où l'occasion leur fut offerte d'admirer un engoulevent au nid, lequel fut photographié à bout portant.

— 11 — Monsieur Cuypers publie en page 48 son rapport annuel concernant le « Snepkensvijver ». Comme l'an passé, plus de 3.500 couples de Mouettes y ont nidifié et l'importance du « Snepkensvijver » comme lieu d'hivernage pour les Anatidæ ressort de plus en plus des rapports annuellement publiés par Monsieur Cuypers (500 en décembre 1957).

De nombreuses visites furent organisées; le nombre de visiteurs devenant trop important, des dispositions sont prévues pour l'année

1958 aux fins de réserver les permis de visites aux seuls membres de notre association.

— 12 — Une solution pour la réserve du « Zegge » semble enfin trouvée : le lecteur trouvera à la page 41 un exposé de Monsieur Van den bergh à ce sujet.

Il y a toutefois lieu de rester vigilant si nous voulons éviter que « Le Zegge » soit anéanti.

— 13 — Nous tenons à signaler à nos membres un réel événement ornithologique : au cours du printemps 1957, une de nos réserves de Campine fut choisie comme lieu de nidification par une Sterne extrêment rare chez nous : la Guifette à moustaches (Chlidonias hybrida). Une cinquantaine de ces oiseaux envahirent cette réserve et la plupart, d'entr'eux s'y fixèrent; des nids furent trouvés et la certitude existe que des pontes eurent lieu. Toutefois, alors que l'on pouvait espérer l'aboutissement intégral de cet essai de nidification, la colonie disparut de façon inexpliquée. Quelques Guifettes furent aussi observées à Harchies et au Lac d'Overmere. Nous apprenons qu'une étude sera publiée à ce sujet dans le « Gerfaut », le périodique ornithologique de l'Institut Royal des Sciences Naturelles de Belgique.

— 14 — *Conclusion.* — Les succès enregistrés par notre association se multiplient. Nos moyens restent cependant absolument insuffisants : comme nous l'avons déjà signalé dans nos précédents bulletins, le problème de la protection de la nature est avant tout un problème financier. Aussi supplions-nous nos membres de nous rester fidèles avant tout, en nous faisant parvenir, aujourd'hui même, leur cotisation personnelle, ensuite de gagner à notre cause, des personnes de leur entourage susceptibles de comprendre l'importance et le bien-fondé du combat qui est mené pour arracher des mains des destructeurs les rares ilôts où la nature maintient encore ses droits.

A la suite de nos multiples démarches il appert que la situation est beaucoup plus grave qu'on ne le croit généralement; si des moyens exceptionnels ne sont pas mis en œuvre à bref délai, il ne nous restera plus aucune possibilité de créer encore des réserves dignes de ce nom : la survie de notre faune et de notre flore est à ce prix. Que nos membres veuillent bien comprendre que seuls les sacrifices consentis par eux, que seul leur enthousiasme permettront aux générations à venir d'avoir encore la possibilité de se récréer sainement dans ces derniers sanctuaires qu'ils auront aidés à sauver.

Plus que jamais nous sommes décidés à poursuivre le bon combat.

Réserve du Domaine de Campine

par André FLAUSCH,
Administrateur des « Réserves Ornithologiques de Belgique ».

Nous sommes heureux et honorés de porter à la connaissance de nos membres que Son Altesse Royale le Prince Charles de Belgique a pris une décision de la plus haute importance en créant dans son domaine de Campine une vaste réserve naturelle et ornithologique. Notre Administrateur, Monsieur Flausch, a rédigé à l'intention de nos membres un bref article consacré aux réserves du « Ronde Put » et du « Hoogmoer ». Des observations et des études suivies ont été effectuées cette année par MM. De Langhe et Van Rompaey, qui ont rédigé un remarquable rapport botanique, que nous nous faisons un plaisir de publier dans nos deux langues nationales sous forme d'un tiré-à-part, joint au présent bulletin. Malheureusement, nous ne sommes pas à même, cette année, de publier un rapport détaillé en ce qui concerne la faune et les observations ornithologiques faites au domaine de Campine. Un effort spécial sera entrepris au cours de l'année 1958 et nous nous ferons un plaisir, alors, de publier un document que nous espérons aussi complet que possible.

* * *

Il subsiste en Belgique, et spécialement en Campine, quelques grandes propriétés qui ont préservé les relais ou les aires de nidifications indispensables à des espèces devenant rares. Parmi ces propriétés, le *Domaine de Campine*, appartenant à son Altesse Royale le Prince Charles, Comte de Flandre, présentait un très grand intérêt, tant par l'étendue de son territoire que par la variété des biotopes inclus dans ses limites.

Aussi sommes-nous particulièrement heureux de porter à la connaissance de nos membres la décision de Son Altesse Royale le Comte de Flandre d'ériger en réserve ornithologique sa propriété située sur les communes de Mol, Arendonk, et Retie. L'ensemble comprend des terres cultivées, des bois, un grand étang, le « Rondeput » et une tourbière, le « Hoogmoer ». Ces deux dernières parties sont plus particulièrement protégées et conserveront leur aspect typique.

Son Altesse Royale le Comte de Flandre a constitué, sous sa présidence, une Association dénommée « *Réserve Ornithologique du Do-*

(Photo P. Van Halteren)

Un aspect caractéristique de la réserve du « Hoogmoer ».

Landschap in het reservaat « Hoogmoer ».

maine de Campine » qui examinera et prendra les mesures propres à protéger la faune ornithologique, la flore, le sol et le sous-sol du Domaine.

La séance inaugurale, tenue au Rondeput au mois de mai 1957 a groupé autour du Prince les membres de l'Association et des invités qui ont pu juger, en parcourant la réserve, des possibilités qu'elle offrait.

Que Son Altesse Royale le Comte de Flandre veuille bien trouver ici le témoignage de la gratitude de notre Association pour la confiance dont elle a fait preuve à son égard. Sa décision constitue un puissant encouragement à tous ceux qui s'efforcent de sauvegarder des « ilôts naturels » dans notre pays industriel et très peuplé.

Les deux territoires « *Hoogmoer* » et « *Rondeput* » ont déjà fait l'objet d'observations; les données que nous communiquons ci-dessous

proviennent principalement de rapports dressés par « Natuur- en Stedenschoon » et par J. Henderickx.

Ces réserves sont situées à l'Est du canal d'embranchement; elles ont toutes deux une superficie d'environ 100 hectares, mais leurs caractères sont bien différents.

Le *Hoogmoer* est une tourbière se rattachant à des terrains de même nature situés en Hollande. La végétation typique des paludes recouvre le sol : myrtes, tourbettes, bruyères et canneberges. Un inventaire floral a dénombré une cinquantaine d'espèces, dont la gentiane pneumonanthe, de nombreux sphagnums, l'utriculaire, les vacciniums.

On y rencontre le tétras lyre, la barge à queue noire, le faucon hobereau, les différents busards.

Le site est grandiose : quelques prairies le bordent à l'Est, mais bois et marais lui servent de cadre dans les autres directions.

Le centre d'intérêt de la parcelle *Rondeput* est formé par un étang de 15 hectares environ, bordé de pinèdes et cerclé de roseaux. La Petite Nèthe y prend sa source.

En hiver, il abrite jusqu'à deux milliers de canards et les allées et venues, « décollages » et « amerrissages » de ces cols verts constituent une vision unique. Une petite colonie de guifettes noirâtres s'est établie : 5 à 10 couples ont couvé, et des jeunes ont été bagués, malgré les difficultés du terrain.

Les petits passereaux y nichent en grand nombre : le pouillot fitis, le bruant des roseaux, la phragmite, le traquet rubicole, la locustelle tachetée, la gorge bleue à miroir blanc; 3 nichoirs ont été occupés par des mésanges charbonnières. Des vanneaux, courlis et râles d'eau nichent aux environs ainsi que la sarcelle d'hiver.

Comme visiteurs, l'autour, le busard des marais, la buse, la crécerelle, les chevaliers gambettes, sylvains, aboyeurs, culs-blancs et guignettes, les gravelots fréquentent les rives de l'étang.

Le régisseur a plusieurs fois repéré un butor et, au printemps aussi bien qu'en été, le pic noir habite les pinèdes. Une loutre a fréquenté l'étang, se nourrissant à l'occasion de jeunes canards !

Ces brèves notations feront comprendre l'importance de ces nouvelles réserves qui, dépassant leur appellation de « Réserves Ornithologiques » constitueront bientôt des zones témoins où sol, flore et faune se maintiendront avec toutes leurs particularités originales.

Domein der Kempen

door André FLAUSCH,
lid van de Raad van Beheer van de « Belgische Vogelreservaten ».

Wij hebben de eer en het genoegen aan onze leden de verheugende en vererende boodschap te brengen dat het Z.K.H. Prins Karel van België, Graaf van Vlaanderen, behaagd heeft zijn uitgebreid domein te Postel-Mol als natuur- en vogelreservaat te bestemmen.

Onze Beheerder, de Heer A. Flausch heeft, ter intentie onzer leden een bijdrage over dit prachtige natuurmonument opgemaakt, waarin vooral de nadruk gelegd wordt op het belang van de « Ronde Put » en het « Hoogmoer », twee uitzonderlijke milieu's welke als integraal Reservaat zijn ingesteld.

Voor wat de Flora betreft hebben, in de loop van dit jaar, de Heren De Langhe en Van Rompaey een botanisch onderzoek ingesteld waarvan het rapport, in de beide landstalen opgesteld, bij dit bulletijn gevoegd is.

Jammer genoeg zijn wij niet in de gelegenheid geweest een gedetailleerd verslag op te maken over de Fauna en de ornithologische waarnemingen in het afgelopen jaar.

Trouwens zou dit verslag een verkeerd beeld opleveren over de mogelijkheden van het vogelleven in het Domein, hoofdzakelijk voor wat de « Ronde Put » betreft.

Tot hiertoe werd deze voor de visteelt verhuurd en vanaf september tot mei drooggelegd, met het betreurenswaardig gevolg dat in het broedseizoen het midden voor watervogels ongeschikt was.

Zulks zal in het vervolg vermeden worden. De vijver zal het hele jaar op peil gehouden worden, verschillende werken zullen uitgevoerd worden om de vogels aan te lokken en broedgelegenheid te verschaffen.

Wij koesteren grote verwachtingen over deze aanpassingswerken en de bereikte resultaten zullen in een volgend bulletijn worden bekend gemaakt.

* * *

Het Domein der Kempen, eigendom van Zijne Koninklijke Hoogheid Prins Karel van België, Graaf van Vlaanderen, is nog een van de zeldzaam wordende natuurgebieden die tot op heden in België, meer bepaald in de Kempen, bewaard gebleven zijn.

Wij zijn daarom ten zeerste verheugd aan onze leden te kunnen melden dat Z.K.H. Prins Karel, dit eigendom, gelegen onder de gemeenten Mol, Arendonk en Retie, als vogelreservaat heeft ingesteld : bossen, landerijen, een uitgestrekte vijver « De Ronde Put » en een veengebied « Het Hoogmoer ». Vooral deze laatste twee gebieden zijn van grote betekenis en zullen in hun huidige toestand bewaard en afdoende beschermd worden.

(Photo P. Van Halteren)

Deze borden duiden het bestaan en de grenzen aan van het reservaat.
Panneaux indiquant l'existence et les limites de la réserve du « Domaine de Campine ».

Zijn Koninklijke Hoogheid Prins Karel heeft een comité geïnstalleerd : « Het vogelreservaat van het Domein der Kempen », dat alle gepaste schikkingen zal dienen te treffen voor de bescherming van flora en fauna van het Domein.

Samen met Zijn Koninklijke Hoogheid Prins Karel, hebben de leden van het comité en enkele genodigden, ter gelegenheid van de inhuldiging, in de maand mei 1957, het reservaat bezocht en de mogelijkheden ervan bestudeerd.

Nogmaals willen we hier onze grote dankbaarheid uitdrukken voor het vertrouwen dat Hij in onze vereniging stelt en dat voor ons een aanmoediging betekent bij onze inspanningen om enkele natuurgebieden in stand te houden.

De twee gebieden, Het Hoogmoer en De Ronde Put, elk zo wat een 100 ha groot zijn totaal verschillend. Een greep uit de verslagen en waarnemingen van de vereniging van « Natuur en Stedenschoon » en van de heer J. Henderickx zal dit reeds aantonen.

In het Hoogmoer waar een typische moerasvegetatie de turfgronden bedekt, komen korhoenders, grutto's, boomvalk en de verschillende kuikendieven voor. Een machtig schoon gebied.

In de Ronde Put, met als centraal punt een vijver van circa 15 ha, ontspringt de Kleine Nete. In het najaar biedt het komen en gaan van het paar duizend eenden dat er zich ophoudt een enig schouwspel. De zwarte stern (5 à 10 paar) brengt er zijn jongen groot evenals de fitissen, rietgorzen, roodborsttapuiten, sprinkhaanrietzangers, blauwborstjes, kieviten, wulpen, waterrallen en wintertalingen.

Als bezoekers werden de havik, de bruine kuikendief, torenvalk, tureluur, bosruiter, groenpootruiter, witgat, oeverloper en plevieren genoteerd. De roerdomp werd er gehoord en de zwarte specht verblijft in de omgeving. Zelfs de otter lust soms wel eens een eendenkuikentje ?

Wij zijn er van overtuigd dat deze reservaten nog meer zijn dan een « vogelreservaat » omdat ze ook die gronden omsluiten waar fauna en flora zich in al vertoont en handhaaft.

Ornithologisch Reservaat te Meetkerke

door Graaf LIPPENS,
beheerder, conservator van het reservaat te Meetkerke.

Onder de verschillende beschermende middens welke onze Vereniging in de laatste jaren kon tot stand brengen, kan de stichting van het ornithologisch Reservaat Meetkerke als één der belangrijkste gerekend worden.

Deze zeer oude eendenkooi (één der laatste vier welke nog in België overblijven) hoort toe aan mijn vriend, Ridder Thierry van Outryve d'Ydewalle, en bevindt zich op het grondgebied van Meetkerke, 5 km ten noorden van Brugge, langsheen het kanaal Brugge-Oostende, te midden van drassige weiden, met sloten doorsneden.

Eertijds was deze uitgestrekte vlakte in de winter steeds overstroomd, maar sedert een nieuw pompstation in de nabijheid werd opgericht, gebeurt zulks enkel na overvloedige regen of sneeuwval met de daaropvolgende dooi. Dan worden deze weiden omgevormd in een enorm, woest, indrukwekkend landschap. Duizenden wilde eenden en ganzen vinden hier dan een volkomen ongestoord en ongenaakbaar verblijf.

Op deze naakte vlakte bevindt zich de zogenaamde eendenkooi, gevormd door een watervlakte van ongeveer 1 ha, te midden van een bos. Op de vier hoeken van de vijver monden 4 boogvormige waterloopjes uit (vangpijpen geheten). Iedere vangpijp, overkoepeld door een traliewerk, versmalt geleidelijk, en het enige blinde uiteinde ervan vormt een vangnet. Volgens eeuwenoude methode worden de eenden door het strooien van voedsel dieper en dieper in de vangpijp gelokt, en ten slotte in het net gevangen.

De kooivangst is een zeer gespecialiseerd bedrijf en vergt vanwege de kooiker een diepe kennis der eendenpsychologie, en een eindeloos geduld.

Rond de vijver en bezijden de vangpijpen bevinden zich schermen in riet of stromatten, waarachter de kooiker zich ongezien kan bewegen.

Onmisbaar bij het aanlokken der eenden, behoort een klein ros hondje (deze kleur doet denken aan een vos) hetwelk voor de schermen verschijnt, er weer achter verdwijnt en aldus de nieuwsgierigheid der vogels opwekt, en ze dieper en dieper in de vangpijp lokt. Eens genoeg in deze doorgedrongen vertoont zich de kooiker tussen de vogels in de vijver. De eenden vluchten dan naar het blinde uiteinde der pijp, waar ze in het vangnet terechtkomen.

Vroeger werd de kooivangst enkel uitgevoerd als winstgevend bedrijf, en de vogels werden dan ook gedood en op de markt gebracht. Sedert nu 2 jaar beperkt men zich tot het vangen en ringen der eenden, waarna hun de vrijheid gegeven wordt.

De eendenkooi met de 125 ha omliggende terreinen werden voor 9 jaar in huur genomen; overeenkomst werd aangegaan met eigenaars of huurders der aanpalende terreinen; de kooi zelf, welke in de laatste jaren verwaarloosd was, is sindsdien in haar geheel hersteld.

In het eerste seizoen, van juli 1956 tot april 1957, werd een proef genomen met de gehavende installatie; vanaf oktober, en met de hulp van mijn vriend André Rodts, werden gevangen en geringd :

1.173 wilde eenden
805 wintertalingen
50 zomertalingen
43 smienten
6 pijlstaarten
5 slobeenden

in totaal 2.082 eenden en talingen.

Het is overbodig te wijzen op de invloed welke deze bescherming op de eendenstand van een uitgestrekt gebied kan uitoefenen. Ruim 500 eendenparen werden gespaard en konden in de omgeving ongestoord broeden. Onder cynegetisch oogpunt vormt dit een grote wildreserve, welke zich in de loop der jaren steeds zal uitbreiden. Ook het tot nog toe verkregen wetenschappelijk resultaat is van groot belang en een nauwkeurige studie over de resultaten van dit belangrijk ringexperiment verschijnt eerlang in « De Giervalk », het Belgisch ornithologisch tijdschrift dat alle ringwerk in België centralizeert.

Wij zullen hierop dus niet verder ingaan, maar enkel aanstippen dat het reeds vaststaat dat, in algemene zin genomen, de wilde eend in België standvogel is. Waar deze vogel beschermd wordt breidt de stand zich uit, ten profijte van de jager en vogelbescherming.

In de loop van de zomer 1957 werden aanzienlijke verbeteringen uitgevoerd : uitdiepen van de vijver, verharding der boorden, hermaken van vangpijpen, aanleg van een eilandje als rustplaats, enz.

De vangst werd vanaf 17 juli hervat en op datum van 1 december 1957 werden reeds gevangen en geringd :

1.550 wilde eenden
353 wintertalingen
56 zomertalingen

9 smienten
12 slobeenden

in totaal 1.980 vogels, tegen 1.236 op dezelfde datum, dus een vermeerdering van 774 stuks.

Ik hoop de vangstmethode in de loop van volgende zomer merkelijk te verbeteren.

Onlangs was ik in de gelegenheid om in Nederland verschillende eendenkooien te bezoeken, dank zij de bemiddeling van de Heer G.A. Brouwer, de bekende nederlandse ornitholoog en lid onzer vereniging. Dit bezoek heeft mij vele nuttige gegevens verstrekt, die hun toepassing te Meetkerke zullen vinden.

Het Meetkerke-experiment is in hoge mate boeiend : deze vorm van bescherming, gepaard met wetenschappelijk onderzoek geeft onvoorziene resultaten.

Wij kunnen nog wijzen op een onrechtstreeks resultaat : uit de opeenhoping van zovele eenden op een stukje vijver van 1 ha, enkel door de eenden een veilige en rustige toevlucht te verschaffen, mogen wij opmaken dat dergelijke reservaten op vele plaatsen in het land op eenvoudige en vrij goedkope wijze kunnen opgericht worden.

Te Meetkerke heb ik op 26 november 1957 ongeveer 2.000 wilde eenden, 1.000 smienten, 800 wintertalingen en 200 pijlstaarten geteld, in totaal 4.000 vogels.

Deze resultaten hebben reeds verschillende eigenaars aangezet om gelijkaardige aanpassingen uit te voeren, en de verkregen uitslagen zijn zeer verheugend gebleken.

Nog een woord over de kosten welke het Meetkerke-experiment meebrengt : gerekend de huur, het onderhoud, de inrichting, het salaris, het toezicht, de belasting (8.500 Fr. op « uitbating ener eendenkooi »..., zelfs wanneer de uitbating uitsluitend bescherming en wetenschappelijke navorsing ten doel heeft), komt men tot een jaarlijkse uitgave van ongeveer 80.000 Fr. Elke geringde en weer vrijgelaten vogel heeft in 1956 ongeveer 40 Fr. gekost, en zal waarschijnlijk in 1957 een wenig minder kosten, daar met dezelfde uitgave meer vogels zullen worden behandeld.

Ons verzoek om toelage, gericht tot het Nationaal Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek werd door deze instelling afgewezen; anderzijds verklaren de jachtorganisaties dat hun de middelen ontbreken om ons daadwerkelijk te steunen; en van staatswege worden wij met een zware jaarlijkse belasting van 8.500 Fr., instede van hulp, bedacht.

En toch, nu de Minister van Landbouw de Hoge Raad der Natuurreservaten ingesteld heeft, blijft ons de hoop dat deze de waarde van ons initiatief zal inzien en ons eerlang een toelage zal verlenen om het

« Meetkerke-experiment », dat nu reeds in geheel Europa met aandacht gevolgd wordt, met vrucht voort te zetten.

De kosten welke het vogelreservaat van Meetkerke veroorzaakt, komen niet voor in de uitgaven van onze V.Z.W. Deze worden gedekt door een speciaal fonds dat gevoed wordt door één onzer Beheerders.

Wij vermelden nog dat te Meetkerke ook een Reigerkolonie gevestigd is (30 nesten in 1957) en dat de hoop bestaat dat de aalscholvers, die er tot 1944 nestelden (vóór de vernieling der bomen tengevolge van de overstromingen) zullen terugkeren. Een 10-tal aalscholvers vindt 's zomers slaapgelegenheid op de bomen van de eendenkooi.

Er weze terloops gezegd dat de toegang tot de eendenkooi ten strengste verboden is om de eenden de grootst mogelijke rust te verstrekken. Aan deze onzer beschermende leden die hiervoor de wens uitdrukken, wordt echter de mogelijkheid voor een bezoek aldaar verleend. De toelating wordt nochtans beperkt tot twee personen per bezoek.

* * *

La Réserve ornithologique de Meetkerke

par le comte LIPPENS,
Administrateur des « Réserves Ornithologiques de Belgique ».
Conservateur de la réserve de « Meetkerke ».

Parmi les diverses réalisations de notre association au cours de ces dernières années, une des plus spectaculaires et des plus intéressantes fut certainement la constitution de la réserve ornithologique de Meetkerke.

Cette très ancienne canardière (une des quatre qui existent encore en Belgique), appartient à mon ami, le Chevalier Thierry van Outryve d'Ydewalle. Elle est située sur le territoire de Meetkerke, à 5 Km. au nord de Bruges, le long du canal de Bruges à Ostende, dans un paysage de prairies humides, sillonnées de fossés. Cette étendue était jadis toujours inondée en hiver mais une nouvelle station de pompage a fortement asséché le territoire et cette plaine n'est plus inondée que lors de fortes pluies ou lors de chutes de neige et de dégel. Le spectacle est alors grandiosement sauvage et merveilleux : plusieurs milliers de canards et d'oies sauvages séjournent sur cette immensité marécageuse où ils sont absolument inapprochables et en parfaite sécurité. Au milieu de cette

vaste plaine absolument plate et dénudée, se trouve un petit bois entourant une pièce d'eau d'un hectare. Aux quatre coins de cette pièce d'eau, un chenal recourbé pénètre dans le taillis. Ce chenal va en se rétrécissant et est recouvert de treillis. A l'extrémité se trouve une nasse. Suivant une méthode séculaire on attire les canards dans ces chenaux et on arrive à les pousser jusque dans la nasse. Cette capture est un art de précision, de psychologie animale et de patience, qui ne s'acquiert que par une longue expérience. Autour de l'eau, il y a des écrans en roseaux derrière lesquels se meut le canardier. Pour attirer les canards dans les chenaux de capture, un chien roux (rappelant la couleur du renard) est méticuleusement dressé et fait de rapides apparitions devant les écrans de roseaux. La curiosité des canards est mise en éveil et les plus naïfs se rapprochent pour mieux voir et suivent le chien jusque sous les treillis du chenal. A ce moment le canardier se montre entre la pièce d'eau et les oiseaux engagés dans le chenal. Ceux-ci veulent s'échapper et s'enfoncent dans le chenal qui se retrécit, et finissent par être capturés dans la nasse terminale. Le tout est un travail de précision, résultant d'une parfaite synchronisation des mouvements du canardier, du chien et des canards.

Jadis l'opération se terminait par la mise à mort des oiseaux capturés. Depuis deux ans les oiseaux sont capturés, bagués et immédiatement remis en liberté. En effet la canardière et les 125 Ha aux alentours ont été loués pour 9 ans; des accords ont été conclus avec les chasseurs environnants; la canardière qui était fort négligée a été presqu'entièrement remise en état.

La première saison, de juillet 1956 à avril 1957, fut une campagne d'essai; avec ce qui existait, et aidé à partir d'octobre par mon ami André Rodts, nous avons capturé et bagué :

—	1.173 col-verts	—	43 canards siffleurs
—	805 sarcelles d'hiver	—	6 pilets
—	50 sarcelles d'été	—	5 souchets,

ce qui fait un total de 2.082 canards et sarcelles.

Inutile de dire l'influence que peut avoir cette protection sur le cheptel de canards de toute une vaste région. Plus de 500 couples de col-verts ont eu la vie sauve et ont pu nicher dans les environs. Au point de vue cynégétique, c'est là un véritable capital qui ne fera que s'accroître au cours des années. Les résultats scientifiques obtenus sont également remarquables et une étude minutieuse des conclusions qu'on pourra tirer de cette grande expérience de baguage sera publié bientôt dans

Graaf Lippens conservator van het reservaat te Meetkerke, gaat enkele door hem geringde wintertalingen terug in vrijheid laten.

(Copyright M. Verbruggen)

Le comte Lippens, conservateur de la Réserve Ornithologique de « Meetkerk », au cours d'une opération de baguage — Sarcelles d'hiver.

« Le Gerfaut », la revue belge d'ornithologie qui centralise toute l'œuvre de baguage en Belgique. Nous n'en parlerons donc pas autrement ici si ce n'est pour dire qu'il est déjà prouvé que si le col-vert a une vaste aire de dispersion, cet oiseau en Belgique est pourtant principalement sédentaire. Là où on le protège, on profite personnellement et immédiatement de son augmentation.

Durant l'été 1957, divers importants travaux furent effectués : recreusement de l'étang, bétonnage des bords, reconstruction de deux chenaux, renouvellement des écrans, construction d'une île etc... On put recommencer les captures dès le 17 juillet et à la date du 1er Décembre on a déjà pris et bagué :

— 1.550 col-verts
— 353 sarcelles d'hiver
— 56 sarcelles d'été
— 12 souchets
— 9 canards siffleurs,

ce qui fait en tout 1.980 oiseaux contre 1.236 à la même date pour l'année précédente, soit 744 en plus. J'espère encore améliorer sensiblement le mode de capture au courant de l'été prochain. Récemment j'ai visité plusieurs canardières en Hollande, auxquelles j'ai eu accès grâce à l'amabilité de Monsieur G.A. Brouwer, le distingué ornithologue néerlandais, qui est d'ailleurs membre de notre association. J'ai appris pas mal de choses utiles et je compte les appliquer à Meetkerke.

Cette expérience de Meetkerke est passionnante : cette forme de protection, alliée à la recherche scientifique, donnera des résultats étonnants.

Citons aussi un résultat indirect obtenu. En constatant quelle forte concentration de canards on peut obtenir sur une pièce d'eau minuscule d'un hectare, simplement en assurant aux oiseaux une quiétude absolue, on en arrive à conclure que pareilles réserves pourraient être multipliées sans grands frais. A Meetkerke j'ai compté le 26 novembre 1957 environ 2.000 col-verts, 1.000 siffleurs, 800 sarcelles, et 200 pilets et souchets, ce qui fait 4.000 oiseaux. Ces constatations ont fait réfléchir et ont porté leurs fruits. A plusieurs endroits on a déjà érigé de pareilles réserves à canards et partout les résultats sont très encourageants.

Un dernier mot quant à la dépense que représente l'expérience de Meetkerke. Si on compte la location, l'entretien, l'aménagement, les salaires, le gardiennat, la taxe (car il y a une taxe de 8.500 frs. sur les canardières, qu'il faut payer, malgré toutes nos protestations, même quand l'établissement ne sert que pour l'étude et la protection des oiseaux !!!),

on arrive à une dépense annuelle d'environ 80.000 frs. Chaque oiseau relâché et bagué a donc coûté en 1956 environ 40 frs. et coûtera un peu moins cher en 1957 puisqu'on espère en capturer plus avec le même montant de dépenses.

Malgré notre insistance, le Fonds National pour la Recherche Scientifique a refusé jusqu'ici de donner un subside quelconque, les organisations cynégétiques affirment ne pas avoir les moyens de soutenir effectivement notre association; l'Etat nous pénalise par une lourde taxe de 8.500 frs. au lieu de nous soutenir, mais nous espérons malgré tout, que bientôt le Conseil Supérieur des Réserves Naturelles que Monsieur le Ministre de l'Agriculture a constitué, pourra intervenir car sinon nous ne voyons pas la possibilité de continuer à œuvrer dans les conditions actuelles. Et ce serait bien dommage de devoir arrêter faute de moyens, l'initiative magnifique — connue déjà dans toute l'Europe — et qu'on appelle « l'expérience de Meetkerke ».

Les frais afférents à la réserve ornithologique de Meetkerke ne figurent pas dans les comptes de notre a.s.b.l. Ils font en effet l'objet d'un compte spécial et sont couverts par un don particulier effectué dans ce but.

Il faut rappeler aussi qu'à Meetkerke se trouve une héronnière (30 nids en 1957) et qu'on espère beaucoup que les cormorans qui y nichaient jusqu'en 1944 (quand tous les arbres ont été tués par les inondations) y reviendront. Tout l'été une dizaine de cormorans viennent chaque soir dormir sur les arbres de la canardière.

Soulignons pour finir que l'accès de la canardière est strictement interdit car les canards doivent avoir la quiétude absolue. Toutefois une possibilité de visite est offerte aux membres protecteurs de notre association qui en feront la demande. Un maximum de deux personnes par visite ne peut jamais être dépassé.

Nos Réserves d'Assenede, Genk, Harchies, Hofstade et Mol

par Harold HERBERIGS,
Directeur des Réserves Ornithologiques de Belgique.

ASSENEDE

Nous sommes heureux d'annoncer à nos membres que l'acte définitif, par lequel nous devenons pour trente ans locataire de la réserve d'Assenede, a été signé et enregistré vers la fin de l'année 1957.

Nous avons publié, l'an passé, un article dans lequel le conservateur du « Rode Geul » nous fait un tracé historique de ce site et nous donne des détails précis en ce qui concerne les dispositions à prendre et l'aménagement de cette réserve.

Nous avons été dans l'impossibilité de prendre les premières dispositions, qui s'imposaient, vu que nous avons pris comme principe de ne rien entreprendre du point de vue gestion de futures réserves avant la signature définitive de tout contrat. Cependant, nous avons constaté déjà que, grâce à une protection qui résulte de l'interdiction de chasse, le nombre de Cols-verts et autres Anatidæ a augmenté d'une manière spectaculaire. Tout porte à croire que cette situation va s'améliorer grandement lorsque nous serons à même, dans les mois qui suivent, de prendre des mesures efficaces en vue d'assurer la tranquillité nécessaire à une réserve intégrale, digne de ce nom.

GENK

Nombre de nos membres ont cru que « l'opération Genk » était définitivement réglée et que cette importante réserve nationale était constituée. Il est de notre devoir de donner à nos membres un aperçu exact de l'actuelle situation. Cette situation est dans son ensemble favorable; mais l'insuffisance de nos moyens financiers a considérablement ralenti nos possibilités d'achat. Cependant, afin de contrôler l'entièreté du site, dont le plan a été publié dans notre bulletin de l'année 1956, nous avons entrepris une série de démarches peu spectaculaires, il est vrai, mais dont l'importance n'est nullement à négliger; car de ces négociations il découle une situation peut-être provisoire dans certains cas, mais qui nous permettra néanmoins de gérer très bientôt l'entièreté de la zone décrite.

Ces négociations ont abouti à la création d'une réserve intégrale, d'une part, et à la prise en location de tous les biens communaux situés dans la réserve nationale, d'autre part.

Des accords ont été signés entre notre association et des particuliers en vue d'obtenir des garanties quant au maintien de certaines parcelles dans leur forme actuelle. Il nous est agréable de citer ici tout particulièrement la famille Wynants de Genk.

Afin de hâter la réalisation totale de nos projets, nous avons désigné, en la personne de Monsieur Kerkhofs de Genk, un conservateur à même de prendre sur place — en accord avec notre association — les mesures qui s'imposent.

La réalisation dans son ensemble de la réserve nationale de Genk est une opération de longue haleine, mais nous avons tout fait pour que, dès aujourd'hui, le site soit sauvé ou contrôlé dans son ensemble. Une vigilance constante s'impose, mais nous comptons sur le fair-play et l'esprit de compréhension tant de la part de l'Administration Communale de Genk, qui nous a déjà tant aidés, que de la part des particuliers, propriétaires d'étangs intéressants.

La réserve intégrale va être réalisée au cours de l'année 1958; ce qui fait qu'un bloc de quelques 80 hectares sera définitivement aménagé. D'autres mesures seront prises ultérieurement. Nous ne manquerons pas d'en tenir nos membres au courant.

HARCHIES

La situation à Harchies s'est sensiblement améliorée. La réserve est composée de trois marais distincts. Les deux principaux sont situés à l'Ouest du Canal et sont les plus intéressants. Malheureusement, certaines enclaves fort gênantes diminuaient considérablement la valeur de cette réserve. Grâce à la bienveillante compréhension de propriétaires et de locataires d'enclaves, il nous a été possible d'obtenir une sensible amélioration en sacrifiant, à des fins d'échange, le marais de Pommerœul situé à l'est du Canal et où la situation était très peu favorable quant à la protection ornithologique, du fait que de très nombreuses enclaves y subsistent, enclaves qu'il était impossible d'éliminer sans s'attirer l'hostilité de nombre de personnes qui ont toujours pratiqué la pêche dans ces lieux. Ainsi, nous avons trouvé une solution excellente dans son ensemble, qui ne lèse personne et qui aura, nous en sommes convaincus, des répercussions heureuses quant à l'avenir de la réserve.

HOFSTADE

Une fois de plus, nous mettons l'accent sur la valeur exceptionnelle de la réserve d'Hofstade. Les dispositions qui furent prises, il y a quelques années, confirmant, d'une part, l'interdiction de chasse dans l'entièreté du domaine et, d'autre part, la pose d'une clôture isolant quelques hectares de taillis et de champs de roseaux ont eu des effets particulièrement heureux.

Monsieur Suetens, le conservateur, nous a fait parvenir quelques observations qu'il a pu faire à Hofstade au cours de l'année écoulée :

« Au cours de l'hiver précédent » — ainsi s'exprime Monsieur Seutens — « la situation dans la réserve est restée à peu près stationnaire. Les oiseaux hivernants sont représentés par les mêmes espèces que lors des années écoulées. Tandis que Fuligules milouins et Canards morillons avaient tendance à diminuer, les Cols-vert par contre, toujours plus nom-

breux, pouvaient être estimés entre 1.300 et 1.400 individus et ce au cours de toute la froide saison. Signalons des espèces rares : deux Plongeons à gorge noire, trois Tadornes et un Grèbe esclavon. Des travaux sont en cours dans la partie clôturée de la réserve afin de créer une plage boueuse pour laquelle un rideau de roseaux a été éliminé sur une trentaine de mètres. Un ilôt artificiel de quelque vingt mètres carrés a été aménagé en face de cette plage. Ce nouveau milieu a déjà été choisi par les Cols-vert comme lieu de repos. Au cours du printemps, une observation exceptionnelle est faite, notamment celle de la Sterne caugek. Les Guifettes noires furent très nombreuses en période de migration; par contre, aucune Guifette à moustache n'a été observée, ce qui fut cependant le cas sur les autres lacs de notre pays. Au cours de la période de nidification aucune espèce nouvelle n'a été signalée, mais le nombre de nidificateurs s'est considérablement renforcé; ainsi les Cols-vert ont été estimés à 60 couples et le Héron blongios à 5. Les Grèbes huppés au nombre de 5 couples, élevèrent au total 12 jeunes. Malheureusement la ponte du dernier couple de petits Gravelots fut détruite et cet oiseau semble devoir disparaître de la réserve du fait de la destruction de son habitat. »

Monsieur Suetens signale encore que les Cols-vert ont sensiblement augmentés au cours de l'été et précise que l'arrière-saison a été très favorable; Milouins et Morillons sont nombreux et les Harles bièvres et piettes son des visiteurs communs.

MOL

En date du 13 décembre 1957, le Conseil Communal de Mol vient enfin d'approuver les propositions formulées l'an passé par notre association, propositions pour lesquelles un accord de principe était atteint et qui vient enfin de trouver une solution définitive.

Il nous semble nécessaire de publier ici les principaux points énoncés dans cet accord :

La commune de Mol confirme l'interdiction de tous droits permettant l'accès du public dans les deux réserves intégrales, y compris les droits de chasse et pêche.

Accorde à notre association le droit de clôture; l'autorisation d'apposer des panneaux pour indiquer l'existence de la réserve; le droit de désigner un ou plusieurs gardes assermentés et de nommer un conservateur.

La commune s'interdit tout droit d'immixtion dans les terrains réservés sauf certains droits d'entretien (fossés, arbres).

Enfin la commune désigne une personne chargée, en collaboration avec notre association, de veiller au respect des accords conclus qui, pour notre A.S.B.L., peuvent se résumer comme suit :

— observation stricte des dispositions prises en notre faveur par les autorités communales;
— publication dans nos bulletins d'articles consacrés à la connaissance scientifique de ces terrains;
— accorder un droit d'accès à un public épris de la nature et ce conformément aux dispositions prises dans ce domaine dans nos réserves.

La création de ces deux réserves nous semble particulièrement nécessaire. « Le Maat », d'une superficie de 60 hectares, est le milieu idéal pour les oiseaux des marécages. Le calme des environs, la variété des biotopes, la surveillance facile sont autant de facteurs qui contribueront à l'aménagement et à la réalisation d'une réserve d'une importance considérable.

Le territoire « Klein Verkallen » a une superficie de 25 hectares environ. Ce site, lui aussi dûment aménagé, aura une valeur ornithologique execptionnelle. C'est en effet au centre de ce territoire que s'est fixée depuis quelques années une colonie de Sternes Pierre Garin. Malheureusement, nous l'avons déjà signalé dans notre rapport d'activité, l'entièreté des pontes a été volée ou détruite cette année. Nous avons enfin la possibilité d'agir et nous prendrons des dispositions utiles, dès ce printemps, pour qu'enfin ces deux sites soient sévèrement gardés et protégés.

Monsieur J. Henderickx pourra donc enfin, en tant que conservateur, prendre sur place les mesures qui s'imposent.

Hoe een Fitis zijn jongen voerde — Une famille nombreuse - Pouillot fitis (Phylloscopus trochilus)

(Photo Walter Mous)

De Reservaten te Assenede, Genk, Harchies, Hofstade en Mol

door Harold HERBERIGS,
Directeur van de Belgische Vogelreservaten.

ASSENEDE

Het zal U voorzeker genoegen doen te vernemen dat de definitieve akte ondertekend en geregistreerd werd, waardoor wij voor de duur van 30 jaar het reservaat van Assenede in huur genomen hebben.

Vorig jaar publiceerden wij een artikel van de heer conservator van de « Grote Geul », met een historiek van dit landschap en aanwijzingen om dit gebied als een tip-top reservaat in te richten.

Al deze vooropgestelde schikkingen konden niet worden uitgewerkt, omdat we het beginsel moeten huldigen dat slechts na definitieve ondertekening van akkoorden iets kan ondernomen worden.

Thans stellen we evenwel reeds vast dat de eendenbevolking na de opheffing van de jachtbeoefening op indrukwekkende wijze is toegenomen, inzonderheid wat de wilde eend betreft en alles laat voorzien dat deze toestand nog merkelijk zal verbeteren, zodra we in de eerstvolgende maanden doeltreffende maatregelen zullen kunnen nemen, met het oog op het bereiken van een volledige rust die in een integraal reservaat moet heersen en dat deze naam waardig is.

GENK

Vele van onze leden zijn de mening toegedaan dat het belangrijk nationaal reservaat « Genk » in kannen en kruiken is. We willen daarom aan onze leden een inzicht geven in de stand van zaken. Over zijn geheel genomen is de toestand gunstig; maar onze terreinaankopen werden enigszins geremd omwille van de ontoereikendheid onzer geldmiddelen. Nochtans, alhoewel tot op heden nog niets reusachtigs werd gepresteerd en het plan zoals we het hebben uiteengezet in ons bulletin 1956 nog niet volledig is uitgewerkt, zijn we er tot op heden toch in geslaagd een overgangstoestand op te bouwen van waaruit we voorzeker zeer binnen kort naar een definitieve toestand zullen kunnen overgaan om het ganse gebied onder beheer te verkrijgen.

We hebben tot nu toe met eigen middelen reeds een integraal reservaat kunnen oprichten en hebben de gemeentelijke eigendommen die daarbinnen gelegen zijn in huur kunnen verkrijgen.

Enkele particuliere eigenaars hebben met onze vereniging geschreven overeenkomsten ondertekend, waardoor ze zich verbinden hun percelen in de huidige toestand te zullen bewaren. We brengen hier graag een eresaluut aan de familie Wynants.

Voor de spoedige afhandeling van onze voorgenomen plannen hebben we de heer Kerkhofs te Genk, die tot conservator werd aangesteld en die

met de toestanden ter plaatse bekend is, opdracht gegeven naar best vermogen de gepaste schikkingen te treffen.

De oprichting van het nationaal reservaat te Genk is een werk van lange adem, maar geen moeite werd gespaard, met het gevolg dat we van nu af mogen verklaren dat dit zo buitengewoon merkwaardig gebied behouden gebleven is en dat het beheerd wordt. Wij blijven op onze zaak letten en betrouwen op de verdere goede samenwerking en verstandhouding van eigenaars en het gemeentebestuur van Genk, dat ons reeds zo behulpzaam is geweest. In het jaar 1958 zal de oprichting van een integraal reservaat over een oppervlakte van 80 ha definitief geregeld zijn. Over verdere uitbreiding zullen onze leden stellig op de hoogte gehouden worden.

HARCHIES

De toestand in dit reservaat is er flink op vooruitgegaan. De drie moerassen, waarvan de twee langs de westkant van het kanaal de meest interessante zijn, verloren wel wat van hun waarde als reservaat, doordat er zich enkele kleine enclaves in bevonden. Met de eigenaars van deze kleine stukken hebben we een uitwisseling kunnen bekomen, zodanig dat het moeras van Pommerœul, gelegen aan de oostkant van het kanaal prijsgegeven werd en dat trouwens toch van minder betekenis was op ornithologisch gebied. Op die manier hebben we de volledige oppervlakte aan de westkant van het kanaal als integraal reservaat kunnen vastleggen. We hebben aldus met eenieder, vooral met de lijnvissers, een zeer bevredigende oplossing bereikt en we zijn er van overtuigd dat de heilzame invloed hiervan op het reservaat niet zal achterwege blijven.

HOFSTADE

Wij mogen nogmaals, en terecht, de uitzonderlijke waarde van het reservaat van Hofstade beklemtonen.

De aldaar getroffen schikkingen, zowel wat de stopzetting van het jagen betreft, en tevens het afsluiten van een gebied over enkele hectaren riet en schaarhout, heeft buitengewoon gunstige resultaten opgeleverd.

Ziehier wat de heer Suetens, conservator, ons mededeelt in een bondige nota over de waarnemingen die hij er de laatste tijd heeft verricht :

« De ornithologische situatie van het reservaat tijdens de wintermaanden is nagenoeg ongewijzigd gebleven. Dezelfde soorten die vorige winters tot de overwinteraars gerekend konden worden kwamen ook nu voor. Als evolutie in de verhouding van sommige soorten valt enerzijds de vermeerdering der blokeenden, anderzijds het schaarser worden van tafel- en kuifeenden op. Groepen van 1.300 tot 1.400 blokeenden waren tijdens de wintermaanden regelmatig aanwezig. Zeldzame wintergasten waren 2 parelduikers, 3 bergeenden en 1 kuifduiker. Binnen de omheining van het reservaat werd een aanvang gemaakt met het weghakken van een dertigtal meter rietkraag, ten einde er een slijkerig strand te doen ontstaan; een kunstmatig eilandje van ongeveer 20 m^2 werd tegenover deze strandstrook aangelegd. Het aldus bekomen milieu wordt als uitverkoren

rustplaats gebruikt door de blokeenden. De lentetrek bracht een voor het binnenland zeer merkwaardige observatie : 1 grote stern, in het begin van de maand mei boven de 35 ha-vijver en op het strand. Er was een opvallend sterke doortrek van zwarte sterns; echter werden geen witwang- of witvleugelsterns waargenomen, wat wel het geval is geweest op andere Belgische plassen.

» De broedtijd bracht geen nieuwe, wel een consolidatie van de gevestigde soorten. Het aantal broedende blokeenden mag op 60 paar worden geschat, het aantal wouwaapjes op 5 paar. De futen hadden 5 broedparen die samen 12 jongen groot brachten. Enkel de kleine pluvier waarvan het enige overblijvende paar weer zijn legsel zag verloren gaan, is, wegens gebrek aan broedterrein, tot verdwijnen gedoemd. Een paar zomertalingen kwam ook tot broeden.

» Indien wij dit zomerseizoen geen zeldzame soorten als ruïers hebben ontmoet, zoals in 1956 de grote zaagbek, dient toch opgemerkt dat het aantal ruiende blokeenden duidelijk toeneemt; een absoluut cijfer is niet te geven, doch de ruïers zijn zeker verscheidene tientallen sterk.

» Het winterseizoen 1957/1958 kondigt zich gunstig aan, met een talrijke blokeendenbezetting en een verbeterende stand van tafel- en kuifeend. De grote zaagbek en het nonnetje blijken weer tot de gewone wintergasten te behoren. »

MOL

Bij beslissing van de gemeenteraad van Mol dd. 13 december 1957 werd de grote stap gezet om de definitieve oplossing tegemoet te gaan der uiteindelijke oprichting van het vogelreservaat waarvan we de stichting in ons vorig bulletin mededeelden.

Enkele gegevens uit het kontrakt tussen de gemeente Mol en de Belgische Vogelreservaten :

- De gemeente Mol geeft de toelating afsluitingen aan te brengen, panelen te plaatsen die het bestaan van het reservaat kenbaar maken; alsook bewakers aan te stellen.
- De gemeente Mol verbindt er zich toe in geen geval inzake beheer van het natuurreservaat in te grijpen, buiten het gewoon onderhoud der bomen en waterlopen.
- De Belgische Vogelreservaten van hun kant verbinden zich een meevoelend publiek, dat belang stelt in natuurschoon, toegang tot de reservaten te verlenen, voor zover het nagestreefde doel hierdoor niet gehinderd wordt.
- Dit contract is geldig voor een minimum duur van dertig jaar en zal enkel mogen verbroken worden in geval onze Vereniging, overeenkomstig haar statuten, zou ophouden te bestaan.

Zowel de « Maat » (60 ha) als « Klein Verkallen » (25 ha) zijn op ornithologisch gebied van zeer groot belang. Nu de bewaking afdoende zal kunnen verzekerd worden en het mogelijk moet zijn de eierroof van visdiefjes, meeuwen, plevieren en andere heide- en watervogels te beletten, kan de heer Henderickx, onze conservator ter plaatse, zijn vruchtbaar werk met nog meer doelmatigheid voortzetten.

J. C.

La Protection de la Nature aux Abords du «Zegge»

LA SOCIETE NATIONALE DE LA PETITE PROPRIETE TERRIENNE S'ENGAGE A PRENDRE TRES PROCHAINEMENT LES MESURES QUI S'IMPOSENT POUR L'ASSURER EFFICACEMENT.

par Walter VAN DEN BERGH,
Secrétaire des « Réserves Ornithologiques de Belgique ».

On sait que le « Zegge » est un biotope lacustre situé entre Geel et Lichtaart, que la Société Royale de Zoologie d'Anvers acquit en 1952, avec l'aide des Réserves Ornithologiques de Belgique, pour en faire une réserve naturelle et y créer une station biologique d'étude et de recherche à l'usage des Universités du Pays. Au lendemain de son acquisition l'intégrité de ce biotope peuplé d'espèces zoologiques et botaniques originales et lieu de nidification de plusieurs espèces ornithologiques intéressantes, fut gravement menacé par la politique de défrichement aux fins de lotissement ultérieur, menée par la Société Nationale de la Petite Propriété Terrienne avec l'appui des instances officielles.

Il fut d'abord question d'expropriation, puis un projet presqu'aussi redoutable et néfaste, fut mis en avant, qui prévoyait le défrichement et le lotissement des abords immédiats du biotope-réserve, dont la valeur scientifique eut ainsi été ruinée.

La vigoureuse action concertée de la Société Royale de Zoologie d'Anvers, la Commission Royale des Monuments et des Sites, l'Entente Nationale pour la Protection de la Nature, et de quantité de personnalités qualifiées ainsi que, bien entendu, notre Société, eut pour effet d'ouvrir les yeux aux instances supérieures et de faire comprendre à la Société Nationale de la Petite Propriété Terrienne que la Science et la Nature avaient aussi des droits.

C'est alors qu'intervint une solution de compromis qu'il fallut bien accepter de guerre lasse. Ce compromis prévoyait que le biotope du « Zegge » serait amputé de 18 hectares mais qu'on lui adjoindrait en compensation un territoire de 25 hectares ce qui au point de vue territorial représentait pour le « Zegge » un gain de 7 hectares.

Par ailleurs, — et ceci est particulièrement important — la Société Nationale de la Petite Propriété Terrienne s'engageait à prendre toute une série de mesures (interdiction de chasser tels et tels animaux, de

dénicher ou de capturer des oiseaux, de laisser divaguer des chiens, etc.) propres à assurer la protection de la nature dans le voisinage immédiat du biotope qui serait ainsi entouré d'une zône réglementée, sorte de « no man's land ».

Ce compromis fut accepté en principe par les parties en présence, en vérité à contre-cœur et avec réserves, par la Société Royale de Zoologie d'Anvers. L'acte formel le consacrant ne fut pas établi et les choses en restèrent là, jusqu'à ce que vers la mi-octobre de cette année, divers journaux d'expression flamande se firent l'écho — avec photos à l'appui — de l'exploit cynégétique de trois nemrods campinois qui... avaient réussi à abattre un chevreuil « dans la région du „ Zegge " ! ».

Tel qu'il était relaté, cet exploit mettait en lumière une violation flagrante de l'accord de principe intervenu. La Société Royale de Zoologie d'Anvers, les Réserves Ornithologiques de Belgique et d'autres organismes effectuaient une enquête discrète qui fit apparaître que si le chevreuil n'avait pas été pourchassé et tué sur le biotope « Zegge », il l'avait bel et bien été dans les abords immédiats de celui-ci, là où la Société Nationale de la Petite Propriété Terrienne s'était engagée à réglementer la chasse et à prendre diverses mesures de protection. Il fut établi également que la situation dans le voisinage du « Zegge » était plutôt anarchique, qu'on y avait pratiqué le piégeage d'oiseaux et toutes sortes d'autres infractions.

Comme il se devait, la Société Royale de Zoologie d'Anvers et les Réserves Ornithologiques de Belgique adressèrent à la Société Nationale de la Petite Propriété Terrienne une énergique protestation.

* * *

Il y a lieu de reconnaître que la direction générale de la Société Nationale de la Petite Propriété Terrienne répondit à cette protestation dûment motivée, avec une courtoisie parfaite. Elle fit savoir, en effet, à la date du 28 novembre dernier :

- qu'aussitôt que le Ministère de l'Agriculture aurait approuvé le programme détaillé des travaux à effectuer dans la région du « Zegge », les instructions nécessaires seraient données au Comité d'Achat de Biens Immobiliers pour compte de l'Etat, pour que soit donné l'acte d'échange (base du compromis);
- que ce serait chose faite sous peu;
- que la Société Nationale de la Petite Propriété Terrienne était fermement résolue de faire tout ce qui était en son pouvoir pour aider à la protection du biotope-réserve;
- que dans les contrats d'affermage qu'elle avait conclus, les mesures restrictives utiles avaient été stipulées, mais que pour un seul proprié-

(Copyright M. Verbruggen)

Volledig legsel van het Porseleinhoentje
waarvan de photo op bladz. 6 is verschenen.
Ponte complète de la Marouette ponctuée
dont la photo a été publiée à la page 6.
(Porzana porzana) « De Zegge » 19-5-1957.

taire de 30 hectares le droit de chasse normal était encore en vigueur jusqu'à la saison prochaine, à partir de laquelle il serait soumis aux nouveaux règlements;

— que sur quelques parcelles non encore acquises ou expropriées, ou encore soumises à fermage, la Société Nationale de la Petite Propriété Terrienne n'avait pu empêcher la capture d'oiseaux;

— que dès le début de l'année prochaine, un garde-chasse assermenté serait désigné à l'effet de veiller à ce que les engagements pris par la Société Nationale de la Petite Propriété Terrienne soient respectés.

* * *

On aurait mauvaise grâce de ne pas s'incliner devant cette expression de bonne volonté; ce qui n'empêche d'ailleurs pas de rester vigilants.

De Natuurbescherming in het Zeggegebied

DE NATIONALE MAATSCHAPPIJ VOOR DE KLEINE LANDEIGENDOM VERBINDT ER ZICH TOE, ZEER BINNENKORT DE GEPASTE MAATREGELEN DIE ZICH OPDRINGEN TE TREFFEN OM HET BEHOUD VAN DIT GEBIED DOELMATIG TE VERZEKEREN.

door Walter VAN DEN BERGH,
secretaris van « De Belgische Vogelreservaten ».

Het is U voorzeker niet onbekend dat « De Zegge », een moerassig gebied tussen Geel en Lichtaart, door de Koninklijke Maatschappij voor Dierkunde te Antwerpen, in samenwerking met De Belgische Vogelreservaten werd aangekocht, om het als natuurreservaat te bewaren en er een biologisch centrum op te richten, waar ook onze Belgische Universiteiten voor hun studie en opzoekingen zouden kunnen van gebruik maken.

Nog maar pas was de aankoop afgesloten, of dit gebied waarin zoveel merkwaardige dieren en planten voorkomen en waar een zo grote rijkdom van interessante broedvogels wordt aangetroffen, werd met verdwijnen bedreigd in de politiek van ontginning en verkaveling, die met de steun van de openbare besturen gevoerd wordt door de Nationale Maatschappij voor de Kleine Landeigendom.

Eerst was er sprake van onteigening, dan weer werd een voorstel gedaan al even fataal en verwerpelijk, omdat de uit te voeren ontginning en verkaveling in de onmiddellijke buurt van het centrale reservaat-gebied lag, zodat het wetenscchappelijk waarde-element van het geheel hierdoor volledig zou teloor gaan.

De gegroepeerde protestactie van de Koninklijke Maatschappij voor Dierkunde te Antwerpen, samen met de Koninklijke Commissie van Monumenten en Landschappen, het Nationaal Verbond voor Natuurbescherming en verscheidene vooraanstaande personaliteiten en vanzelfsprekend onze vereniging De Belgische Vogelreservaten, heeft het gelukkig resultaat opgeleverd, dat de hogere instanties gehoor hebben gegeven aan deze gezamenlijke oproep en dat de Nationale Maatschappij voor de Kleine Landeigendom de waarden en de rechten van Wetenschap en Natuurbescherming heeft moeten aanvoelen en begrijpen.

Om beterswille is dan een compromisoplossing tot stand gekomen. Deze schikking voorziet dat een oppervlakte van 18 ha afgenomen wordt, waarvoor in compensatie een gebied van 25 ha aan het Zeggebiotoop wordt toegevoegd, zodat dit een terreinaanwinst van 7 ha voor « De Zegge » betekent.

(Copyright M. Verbruggen)

Remarquable document représentant un Butor étoilé nourrissant ses jeunes.
Roerdomp (prooi duidelijk zichtbaar in de keel).
(Botaurus stellaris) « De Zegge » 12-5-1957.

Daarenboven, en dit is van kapitaal belang, heeft zich de Nationale Maatschappij voor de Kleine Landeigendom er toe verbonden een ganse reeks maatregelen te nemen (verbod van jacht op sommige diersoorten, verbod van vogelvangst en vogelroof, loslopen van honden, enz., enz.) met het oog op de verzekerde bescherming in de buurt van het reservaat, dat aldus omzeggens door een veilige gordel zal omringd zijn.

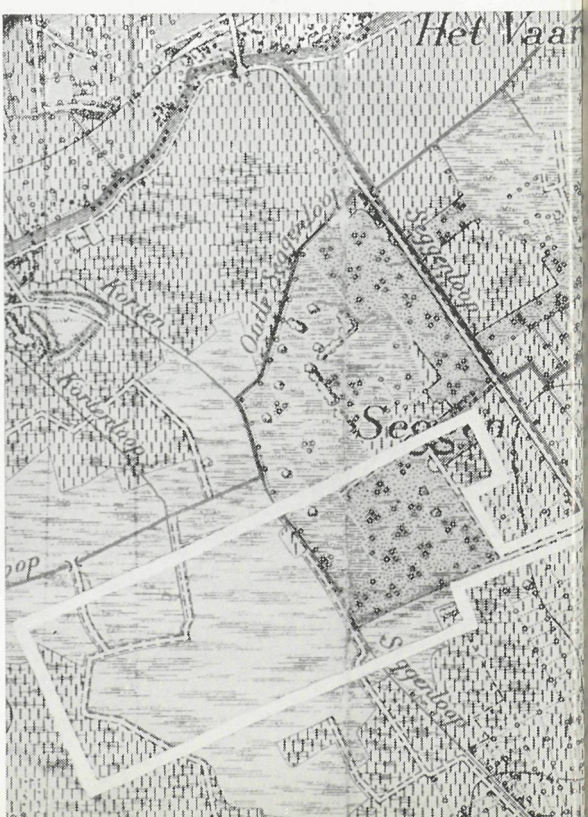
Dit compromis werd in beginsel door de betrokken partijen aanvaard. Waarheidshalve moet worden gezegd dat de Koninklijke Maatschappij voor Dierkunde haar instemming met enige tegenzin en onder voorbehoud heeft gegeven.

Een formeel bekrachtigende akte werd niet « stante pede » opgesteld en alles bleef bij een geruststellende belofte, tot wanneer rond half oktober van dit jaar in meerdere Vlaamstalige dagbladen, met de bewijskrachtige foto's erbij, het exploot van drie jagers werd openbaar gemaakt, die er in geslaagd waren in het Zeggegebied een reebok neer te schieten.

Hieronder, links, het huidig uitzicht van het reservaat de « Zegge »; rechts, de voorgenomen wijzigingen welke, in gevolge van onteigeningsplannen voorgesteld worden.

Ci-dessous, à gauche, le tracé actuel de la réserve du « Zegge »; à droite, les modifications, qui suite a des projets d'expropriation par la Société Nationale de la Petite Propriété Terrienne, nous ont été proposées.

Zoals dit feit aantoonde, werd een flagrante schending van de vroegere principesovereenkomst aan het licht gebracht.

De Koninklijke Maatschappij voor Dierkunde van Antwerpen, De Belgische Vogelreservaten en andere organismen stelden een bescheiden onderzoek in, waaruit is gebleken dat, alhoewel deze reebok niet gejaagd en afgeschoten werd op « De Zegge » zelf, dit toch gebeurde in haar onmiddellijke nabijheid, en wel op dit gebied waarvoor de Nationale Maatschappij voor de Kleine Landeigendom zich verbonden had beschermingsmaatregelen te zullen nemen. Er werd zelfs vastgesteld dat in de omstreken van « De Zegge » een soort anarchie begon te heersen, dat men er de vogelvangst beoefende en er allerhande overtredingen plaats vonden.

Vanzelfsprekend werd door de Koninklijke Maatschappij voor Dierkunde en De Belgische Vogelreservaten krachtdadig geprotesteerd bij de Nationale Maatschappij voor de Kleine Landeigendom.

We mogen thans mededelen van het Hoofdbestuur van de Nationale Maatschappij voor de Kleine Landeigendom met de meeste hoffelijkheid onze gemotiveerde aanklacht heeft beantwoord. Immers op 28 november 1957 werd ons medegedeeld :

— dat zodra de heer Minister van Landbouw het volledig programma der uit te voeren werken in het Zeggebied zal goedkeuren, er onmiddellijk aan het Comité van Aankoop van Onroerende Goederen voor Rekening van de Staat de nodige richtlijnen zullen gegeven worden tot terreinuitwisseling, die de basis van het compromis uitmaakt;
— dat deze aangelegenheid niet lang meer op zich zal laten wachten;
— dat de N.M. v/d KI.L. vast besloten is al te doen wat in haar macht ligt om mede te helpen aan de bescherming van het reservaat;
— dat in de tot op heden afgesloten pachtafsluitingen er steeds melding gemaakt werd van de gewenste beperkingsmaatregelen, maar dit nog niet het geval is kunnen zijn voor een eigenaar over 30 ha oppervlakte waarvan het jachtrecht nog loopt tot het volgend seizoen, vanaf wanneer hem de nieuwe reglementering zal opgelegd worden;
— dat op enkele percelen die nog niet werden onteigend of aangekocht of onderworpen aan een pachtovereenkomst, de NM. v/d KI.L. de vogelvangst niet heeft kunnen beletten;
— dat vanaf de aanvang van het volgend jaar een beëedigd particulier wachter zal aangesteld worden om erop te waken dat de aangegane verbintenissen van de N.M v/d KI.L. zullen geëerbiedigd worden.

Wij zouden van slechte trouw zijn moesten we voor deze welwillendheid onverschillig blijven, wat evenwel niet zal beletten dat we toch waakzaam zullen blijven. J.C.

Vogelleven op « De Snepkensvijver » in 1957

door Jos. CUYPERS,
Lid van de Raad van Beheer van « De Belgische Vogelreservaten »,
Conservator van de reservaten « Snepkensvijver » en de « Zegge ».

Een na een zijn de blaadjes van mijn notaboek « Snepkensvijver 1957 » volgeschreven.

Data, cijfers en vogelnamen. Een droge opsomming.

Enkele bladzijden nochtans zijn gevuld met speciale aantekeningen die aan, door mijn nog niet waargenomen of uitzonderlijke gedragingen van de vogels, moeten herinneren. Zo zal, hopen we, dat van 1958 ook weer zijn, omdat we nooit in de rijkdom van het vogelleven tot op de bodem zullen kunnen putten.

In zijn grote lijnen ging dit leven op onze Snepkensvijver gelijklopend aan dit van de vorige jaren voorbij. Evenwel is 1957 toch weer uitzonderlijk rijk geweest aan spannende momenten, aan onvergetelijke uren, aan dagen en nachten overvol intimiteit en emoties en doodgewone dingen. Maar het opgenomen en meegevoerd kunnen worden, meelevend met de vogels in hun eenvoud en hun weelde, in hun atmosfeer van innigheid en hun grandioos vertoon, brengt ons onafwendbaar tot een genegenheid en een vergroeien, waardoor de Snepkensvijver wordt tot een stuk van ons eigen bestaan, waardoor hij is geworden, het magnetisch veld waarheen onweerstaanbaar samentrekt gans onze betrachting, ons leven schoner en rijker te maken door en samenleven met de vogels.

Zo dikwijls gedenk ik dankbaar nog al onze leden die spontaan hebben bijgedragen om van de Snepkensvijver het eerste Belgisch vogelreservaat te maken. Zij hebben mee een natuurmonument opgericht, dat met het Zwin, De Zegge, Genk, Harchies, Postel en nog zo veel andere mooie gebieden der Belgische Vogelreservaten, zich in ons gehavend landschap als een schitterende en blijvende getuigenis zal handhaven en bewijzen dat ze voor onze vogels, de levende bloemen van ons landschap, de sieraden van de schepping, een veilig tehuis hebben opgericht hierdoor onbaatzuchtig blijk gevend van de edele gevoelens die hen bezielen ter verdediging en vrijwaring van onvervangbare waarden.

Met een vluchtig overzicht van het vogelleven 1957 op de Snepkensvijver wens ik andermaal het belang van deze waarden te onderstrepen, waardoor tevens onomstootbaar het bewijs geleverd wordt dat met de wording en de groei van dit schitterend vogelreservaat een zeer lofwaardig en verdienstelijk werk werd verricht.

Op 1 januari, toen de vriezeman het water bijna geheel had vastgezet trokken we het jaar 1957 in met 75 wilde eenden en 40 wintertalingen, daarbij de matkop, de zwarte- en de kuifmees, een heel stel graspiepers, botvinken, een goudvink, twee reebokken (in velours) en een reegeit. Voorwaar een goed jaarbegin.

Tegen de gewoonte en het gezegde in : « de dagen lengen, de nachten strengen » kregen we tijdens de eerste helft van januari een lekker zacht weertje mee. Het was grote verzameling in de Snepkensvijver op

(Photo J. Cuypers)

Dreef met oude eiken in het Reservaat « De Heide » te Lichtaart.
Une allée de vieux chênes dans la Réserve « De Heide » à Lichtaart.

13 januari; zelfs kwam mijnheer de steppenkuikendief er even een kijkje nemen en vond er ogenschijnlijk een schelmachtige voldoening in alle aanwezige vogels de paniek op het lijf te jagen. Tien minuten lang heeft deze kwelduivel (en mij toch zó sympathieke verschijning) meer dan 300 wilde eenden en een 40 wintertalingen snaterend en krikkend in de lucht gehouden, terwijl ruim 100 watersnippen, die hier tijdens de maand januari eerder sporadisch voorkomen, bliksemsnel de vleugels sloegen uit alle delen van de vijver waar hij vleugelwiegelend laag overtrok.

Samen met de eenden en de talingen kwamen ze weer terug landen op hun Snepkensvijver, nadat de grijs-witte rustverstoorder als een kleine stip kwaadaardigheid zeer ver in de horizont boven de donkere dennenbossen uit hun gezicht verdween. Het was een mooie januari-parade.

Na enkele dagen met koude en ijs, schommelde bij het einde van januari het aantal wilde eenden rond de 200 en het groepje wintertalingen bleef ongeveer 30 eksemplaren sterk.

Pas hangt februari in de lucht of het voorjaar breekt door met een beste lenteweder. De gedragingen van de vogels worden er door beïnvloed.

De grote lijster zingt luid en de wilde duif stijgt vleugelklappend en zweeft glijdend weer omlaag boven de bomen om weer opnieuw zich in de hoogte te werpen in extatische paarvlucht. Hoog daarboven roeit en zeilt een buizerd. De zwarte specht roept, grote benden zwijgzame kepen trekken haastig naar hun broedgebieden terug. De wilde eenden liggen netjes bij paren en kiezen zich een bevallig hoekje uit waar het zo goed is onder hun beidjes alleen te zijn, kopje te knikken en heel lief te doen. Sijsjes trekken zingend voorbij, watersnippen en wintertalingen gaan veilig op de vleugels wanneer een wijfje blauwe kuikendief, schijnbaar zonder enige kwade bedoeling, laag over de oosthoek van de vijver doortrekt. Op het kruintje van een stervende den heeft zich een klapekster op de uitkijk gezet.

Het is pas over half februari, en alhoewel het een paar keren sneeuwde en een enkel nachtje zeer koud was of soms dagen aaneen plassend regende, mogen we bij de balans van goed en slecht weder tijdens dit vroege voorjaar de weermaker hartelijk toejuichen omdat hij het zo goed heeft gedaan. Door de weldoende invloed hiervan zijn de vogels in al hun gedragingen minstens twee weken vooruit op hun normaal kalender.

Op 17 februari snoepte de zwarte kraai aan het ei van de wilde eend. Op 21 februari brengen gedurende de ganse voormiddag 7 rietganzen ons een afscheidsbezoek. Op 24 februari jagen twee houtsnippen in volle paarvlucht achter elkaar aan. Op 26 februari hebben twee paar klapeksters hun broedterrein bezet. De eerste wulp komt toe en cirkelt luid roepend boven de Snepkensvijver. Ook diezelfde dag, dus meer

dan 15 dagen vroeger dan gewoonlijk komen de eerste zeven kokmeeuwen in hun broedgebied toe. Van dit ogenblik af leeft het vogelreservaat opnieuw. Zij beheersen de Snepkensvijver en dat zullen ze dit jaar meer dan ooit. Elke dag neemt hun aantal toe. Het recordaantal adulte vogels bedraagt op 13 april tussen de 7.000 en de 8.000.

Intussen baltsen de kieviten en de wulpen, houden de waterhoentjes hun paarspelen en jagen de grutto's elkander na. Dodaarsjes en waterrallen bellen en gillen.

Op 14 maart, terwijl een paartje fijn geklede smienten rustig genietend op het water drijft en een weinig meer opvalt dan het gisteren gearriveerde paartje zomertalingen in fonkelnieuw kleedje, komen twee bonte strandlopers toe. Deze had ik nog nooit tevoren op de Snepkensvijver gezien. Laag over het water draaien en keren ze op zoek naar een zitplaats en laten zich tijdens die vlucht met zekerheid rustig determineren. Een van hen zet zich pardoes in het water neer. Wat een gekheid ! Hij gaat vlug weer terug op de vleugels alsof hij er van geschrokken was. De ander bezet een klein slijkbankje en blijft alleen achter.

De twee smienten en die ene bonte strandloper, hoe schijnbaar van zo weinig betekenis ook op onze Snepkensvijver, kwamen ons voor

Broedende wilde eend. — Cane col-vert au nid.

(Photo F. De Deyne)

als de brengers van een goede boodschap en een vriendelijke groet hunner grote families uit de indrukwekkende vogelgebieden der schorren en wadden bij de grote riviermonden en langs de zee. Daarom heeft hun aanwezigheid ons hier verheugd.

Als ik daarstraks zegde dat van de Snepkensvijver een magnetische kracht uitgaat, dat er ontroerende momenten kunnen beleefd worden, dat de vogels er U kunnen meevoeren en opnemen in uren bewondering voor hun gewone en intieme levensuitingen, dan is dat gedurende de maanden april, mei en juni 1957 voor mij volkomen werkelijkheid geweest.

Onmogelijk kan ik dit alles op een paar bladzijden U weergeven. Het is een boekdeel vol. Zo goed als al mijn vrije dagen en uren heb ik die maanden aan de observatie van het vogelleven op de Snepkensvijver besteed. Verscheidene nachten bracht ik tussen die honderden vogels door in de schuiltent, dan weer versteven van de kou of soms in klederen doordrenkt met onafgebroken buien druppeldrijvend zweet dat zouterig in de ogen prikt. Dit alles, zelfs de ongenadige steekmuggen zijn er niet in geslaagd maar een schaduwvlek te leggen op de mooie bladzijden van deze onvergetelijke periode mijner vogelobservatie.

Toen op 20 april de eerste meeuweneieren werden gelegd, zwommen tussen de meeuwennesten door reeds verscheidene tomen wilde eendjes elk onder het zeer waakzaam oog van hun moeder rond.

De wulp broedt vast op haar vier grote eieren. Alle nestkastjes waren bezet door broedende koolmezen en pimpels, zelfs de zwarte mees lag al met jongen. Twee tureluurs waren ter bestemming toegekomen en hielden zich op in het oostelijk deel van de vijver waar reeds drie paar grutto's thuis waren. De scherpe tonen van het onafgebroken lied der twee blauwborstjes contrasteerden sterk met het « hoed-hoed-hoed » geroep van de ransuil die zelfs in volle dag lucht gaf aan zijn levenslust.

Tijdens de laatste dagen van april broedt de dodaars, kwamen de wespendief, boomvalk, witgat en bosruiter op bezoek. De tortel was er. En dan die tureluurs en die zwarte ruiters, wat heerlijk mooie vogels. Neen mijn beste, hij die onverschillig kan blijven wanneer ze vóór hem in de kijker zitten is een stoïcijn en zeker is hij het wanneer de twee geoorde futen die er verbleven van 25 tot 28 april hem koud zouden laten als de stengel van een waterlelie.

Op 1 mei wordt de eerste wulp geboren, terwijl de hop, de draaihals en de zwarte specht roept.

Over de vijfde mei een speciaal woordje. Niet zozeer om de drie stormmeeuwen en de zes zilvermeeuwen die een bezoek aan onze Snepkensvijver brachten tot zichtbaar ongenoegen van de kokmeeuwen, maar wel om het heerlijk toneeltje dat zich afspeelde op een stukje zwart slijk,

ongeveer een are groot en gelegen in de vegetatie op een tiental meter van het open watervlak. Het is zo wat het marktplein van de meeuwen, waar hun uitwerpselen en hun potengetrappel de groei van de planten belet.

Op dit open plekje, de elite van onze steltlopers in prachtkleed : o.a. 4 zwarte ruiters, 3 grutto's, 1 bonte strandloper, 6 tureluurs, 8 kemphaantjes.

De kemphaantjes hadden het zeer druk. De zes mannetjes pronkten en baltsten onderling dat het een aard had, terwijl de wijfjes de grootste onverschilligheid aan de dag legden. Er werd op en af gerend, op en langs elkaar toe en behendig elkaar ontweken, om dan weer geruime tijd loofstil te blijven staan. Dan weer bliksemsnel door elkaar, op elkaar aanvliegend, het ene mannetje het ander bestijgend en die zottigheid scheen mij een van de wijfjes wat al te bar te vinden en ze zette zich geheel teruggetrokken aan de buitenkant van dit geïmproviseerd tornooiveld bedremmeld te leunen tegen de basis van een kokmeeuwennest, waarop een kokmeeuw te broeden zat en van op haar verhoog als een voorname getuige dit spel zat af te kijken.

Wat de waarde van het effect nog verhoogde was het feit dat allle zes de kemphaantjes een verschillend feestkleedje droegen. De ene was voortreffelijk ros; hij viel het meest in het oog, maar was ook de driftigste en een echt haantje vooruit. Verder een bruine, een staalblauwe, een zwarte, een bijna geheel witte met zwarte kop en een met over heel het lichaam overal wat wit en zwart. Ik meen dat ieder van U zich wel kan voorstellen wat het is, zes zulke vogels met fel opgezette kragen door elkaar te zien springen en rondlopen. In die kleurengamma valt het weinige bruin van de slagpennen en de flauwe lichte buikzijde van deze vogels volledig weg. Als we van zulke tonelen getuige kunnen zijn in Westzaan, of in de buurt van Leeuwarden of in de Vlaardinger Vlietlanden of op de Makkumerwaard, dan zeggen we dat we mooie zaken gezien hebben en dat we in de rijke kemphanengebieden van onze Noorderburen deze vogels weer eens fijntjes aan het werk hebben gezien. Maar zo iets meemaken op onze Snepkensvijver is geen alledaagse kost. Het is buitengewoon. We zitten immers in onze Antwerpse kempen, waar deze vogels als broedvogels verdwenen zijn en het is slechts uitzonderlijk dat op hun tocht naar meer noordelijk gelegen broedgebieden deze vogels ons hier van zulke pittige tafereeltjes te snoepen geven.

Gans de maand mei kregen we zwarte sterns op bezoek en zoals de laatste jaren bracht ook dit jaar weer een teleurstelling, want ze kwamen niet tot broeden.

Mijn vrienden zeggen mij dat de meeuwen, die vele meeuwen, hiervan de oorzaak zijn. Ik kan hierop eenvoudig antwoorden : « 't Is mogelijk ».

En als het moest waar zijn dan wil ik er toch geen kokmeeuw om kwijt geraken. Ik heb ze in hun doening gezien, zowel overdag als bij nacht. Ik zat in mijn schuiltent midden de meeuwennesten aan de buitenkant

(Copyright M. Verbruggen, 5-7-1957)

Grasmus in het « Zegge » Reservaat.
Fauvette grisette dans la réserve du « Zegge ».
(Sylvia communis)

van de kolonie. Ze zaten er te broeden met meer dan 80 vogels binnen een straal van circa 20 meter rondom mijn schuiltent, sommigen op een, twee en drie meter van mij, zelfs op twee nesten die op 20 cm van mijn tentje lagen, zat rustig de oude vogel te broeden. Ik heb dan uren en uren lang in dit gemeenschappelijk leven van de vogels kunnen kijken. Eendjes, talingen, waterhoentjes, dodaarsjes bij tientallen en nog tientallen heb ik zien zwemmen en wriemelen tussen de kokmeeuwen, ik heb ze met hun snavel zien peuteren in de basis van de kokmeeuwennesten, terwijl de broedster op het nest zat en ik mag openhartig verklaren dat geen enkele maal ik door de kokmeeuwen, en er waren er vele, maar enig letsel zag toebrengen, zelfs geen schijnaanval op een van die kleine spulletjes die toch voor hen, als ze er op gesteld waren, een zeer gemakkelijke prooi zouden zijn.

Daarenboven vormt de gemeenschappelijke verdediging van de duizenden kokmeeuwen een veilige beschutting voor de jonge eendjes en allerhande klein spul, tegen de kuikendief of een zwarte kraai of een ekster die, belust op eieren of kuikentjes, een roofoverval waagt in de kolonie.

Laat dan nog aangenomen worden dat er zich tussen die duizenden meeuwen een paar individu's bevinden die uitzonderlijk roofzuchtig zijn, dan nog ben ik er stellig van overtuigd dat van de vogels die hun nestplaats kiezen in een kokmeeuwenbroedterrein zoals de Snepkensvijver of in de zeer onmiddellijke nabijheid, een veel hoger procent jongen grootgroeit dan van diezelfde vogelsoorten die er de voorkeur aan geven elders hun broedplichten te volbrengen.

Nooit waren er zoveel kokmeeuwen (± 3.600 nesten) op de Snepkensvijver en nog nooit hebben met zoveel welslagen de eenden, wintertalingen, zomertalingen, grutto's, wulpen, waterhoentjes, dodaarsjes, waterrallen, kieviten, enz., enz., hun jongen grootgebracht.

Naar het einde van de maand juni toe zijn we de bewonderende getuigen der apotheose van het broedseizoen. De grote jongen, de volledige families in volle leven en uitbundigheid.

Iedere dag van het jaar is de Snepkensvijver schoon, maar de mei- en junidagen overtreffen ze allen.

Tijdens de tweede helft van het jaar wordt de Snepkensvijver anders.

Dan behoeft hij met grote attentie bejegend te worden.

De eenden- en de talingenconcentratie, evenals de samengetroepte steltlopers behoeven stilte en rust. Die krijgen en vinden ze op onze Snepkensvijver en ze zijn er ons blijkbaar zeer dankbaar om.

BEZOEK AAN DE « SNEPKENSVIJVER » IN 1958.

Het is ons niet mogelijk in dit bulletin de data te publiceren waarop onze leden, onder leiding van de conservator een bezoek aan hun vogelreservaat kunnen brengen.

Wij zorgen er nochtans voor dat elk van onze leden, ten laatste vóór einde maart 1958, kennis zal krijgen van de voorgenomen geleide bezoeken.

Résumé

LA VIE ORNITHOLOGIQUE DANS LE « SNEPKENSVIJVER » en 1957.

par Monsieur J. CUYPERS,
Conservateur.

Est-il besoin de souligner une fois de plus l'admirable dévouement de Monsieur Cuypers, qui, comme chaque année, consacre tous ses loisirs à suivre et noter avec soin la succession des événements — tel un film — qu'une nature totalement protégée peut procurer à tous ceux qui en sont passionnés. En effet, notre « Snepkensvijver » est réellement un endroit unique en notre pays où de jour en jour il est possible de faire des observations souvent remarquables, que nous ne pouvons qu'à peine effleurer ici. Bornons-nous donc à énumérer quelques faits qui ont caractérisé en 1957 la vie ornithologique de ce site charmant.

Au cœur de l'hiver, le « Snepkensvijver » fut un réel relais de migration. Ainsi, quelques 300 Cols-verts, 40 Sarcelles et 100 Bécassines y ont séjourné. Suite à un hiver clément, le réveil printanier est en avance de plus de 15 jours sur une saison normale. Le 17 février, les premiers œufs de Col-vert sont trouvés — le 24, des Bécasses croulent — le 26, les premiers Courlis sont là. Comme les années précédentes, les différentes espèces d'oiseaux prennent possession de leur lieu de nidification. Le 5 mai, sur une petite plage boueuse l'élite des petits Chevaliers s'est donné rendez-vous et parmi ceux-ci 8 Chevaliers combattants en livrée de noces ont été observés par Monsieur Cuypers, qui décrit leur passionnantes joutes amoureuses. Le nombre de Mouettes est impressionnant. Quelques 8.000 oiseaux se sont fixés pour nidifier. Monsieur Cuypers, qui a posé une tente d'observation au milieu d'un groupe de nidificateurs, nous prouve — une fois de plus — que la Mouette rieuse n'est nullement nuisible pour les autres espèces d'oiseaux et en particulier leurs jeunes

— canetons, poussins de Poules d'eau, de Grèbes, etc. — mais que bien au contraire, ces oiseaux jouissent de la protection collective que les Mouettes, toujours aux aguets, leur procurent en maintenant à distance nombre d'ennemis naturels. A tous points de vue, c'est une année record.

H. H.

COMMENT VISITER LE « SNEPKENSVIJVER » EN 1958 ?

Nous sommes au regret de ne pouvoir, comme en 1956, publier dans notre bulletin les dates où seront organisées les visites guidées.

Nous ferons cependant parvenir à tous nos membres, vers la fin de mars, une circulaire les informant des dates qui seront choisies pour leur permettre de visiter leur réserve.

Kuifmeesje voor de ingang van een nestkastje in het Reservaat van « Grobbendonk ».

Mésange huppée apportant la becquée. Réserve de « Grobbendonk ».

(Parus cristatus)

(Photo F. De Deyne)

Le Problème de la Protection de la Nature en Belgique

Nous nous faisons un plaisir de publier ici deux études traitant du problème de la protection de la nature en notre pays. La première intitulée « La Protection de la Nature en Belgique » est de la main de notre administrateur le Comte Lippens. Avec la bienveillante autorisation du Royal Touring Club de Belgique, nous nous permettons de reproduire de larges extraits de cet important document paru dans les Editions Flamandes du Royal Touring Club de Belgique.

La seconde, de notre administrateur Monsieur R. Verheyen, Directeur de Laboratoire à l'Institut Royal des Sciences Naturelles de Belgique complète fort bien l'étude du Comte Lippens. Par des faits précis, Monsieur Verheyen nous informe des causes principales qui sont à la base de l'appauvrissement de notre flore et de notre faune. Le sort des petits échassiers, mouettes et sternes constitue un bel exemple qui prouve le bien-fondé des faits mis en avant par l'auteur. Les remèdes proposés cadrent précisément avec la mission que nous nous sommes fixée.

Il est de la plus haute importance de tenir nos membres au courant de l'angoissant problème de la protection de la nature en notre pays, problème auquel les administrateurs de notre association se consacrent avec enthousiasme et persévérance.

Natuurbescherming in België

Wij hebben het genoegen hierbij kennis te geven van twee studies over de natuurbescherming in ons land.

De eerste, van de hand van onze Beheerder, Graaf Lippens, verscheen in de Vlaamse uitgaven van de Touring-Club van België.

De tweede, opgesteld door onze Beheerder, Dr. R. Verheyen, Laboratoriumdirecteur aan het Koninklijk Instituut voor Natuurwetenschappen, stelt een gepaste aanvulling daar van de studie van Graaf Lippens.

Door vaste gegevens en toonbeelden toont de heer Verheyen aan welke de voornaamste oorzaken zijn van de verarming en zelfs verdwijnen onzer Fauna en Flora.

Het geval van de kleine Strandlopers, Meeuwen en Sterns vormt hiervan een typisch voorbeeld en tastbare bewijsvoering der vooropgestelde feiten.

Het beroep op het treffen van maatregelen om aan deze ergerlijke toestanden een einde te stellen, valt geheel in de lijn van onze werking.

De Académie Goncourt bekroonde het boek van Romain Gary « Les Racines du Ciel ».

De verwikkelingen van deze roman zijn slechts de stof waarmede de schrijver zijn aangrijpend pleidooi voor een ruim begrip van de natuurbescherming in de ganse wereld omkleedt. Dit boek verricht baanbrekend werk in die zin dat het het groot publiek een probleem onder ogen brengt dat tot dusver slechts enkele individuën bezig hield die achtereenvolgens als zonderlingen, sentimentelen, idealisten en humanisten bestempeld werden met al het misprijzen dat deze woorden kunnen hebben in de mond van de ontelbare materialisten van onze eeuw, voor wie de « homo economicus » het type van de « Übermensch » is, die alleen de schepping moet kunnen overheersen en onderwerpen.

In België zwaait deze praktische en realistische « homo economicus » sedert honderd jaar de plak. Hij en zijn geld worden bewonderd; hem vallen al de gunsten van de openbare macht ten deel; voor hem gaan alle deuren open, hij is de onaantastbare meester van onze lotsbestemmingen; hij krijgt de volle macht de natuur te onderwerpen, de schepping te verwoesten, planten en dieren te verpletteren en de harmonie te verstoren van een natuur die het enige nadeel heeft slechts dividenden op lange termijn op te brengen, en dan al te bescheiden, op een bedekte, onrechtstreekse wijze.

Maar wat heeft die « homo economicus » gepresteerd in de plaats van deze natuur die hij als nutteloos verwerpt ? Om dit te weten volstaat het om zich heen te kijken en even deze beschaving van beton, terril, spoor en afgrijselijke voorsteden na te gaan. Het is het rijk van de lelijkheid, het lawaai, de opbrengst, het gewoel, de misnoegdheid en in het algemeen van een volledige onvoldaanheid van de mens die tracht te vergeten door koortsachtig miljoen op miljoen, ton op ton en kilometer op kilometer te stapelen. En dan dient de nijpende vraag gesteld : is er dan geen ontkomen, is er geen grens, geen noodsein dat moet gehoord worden ? Blijft er dan geen beetje geestdrift, geen beetje onbaatzuchtigheid om deze zogezegde onbeperkte, gebiedende eisen van de ekonomie, waarvoor men steeds bereid lijkt te zwichten, te stuiten ? Zijn zij die een betere wereld willen opbouwen, dom of naïef ? Is het dan zo idioot eerst naar de bron terug te keren, naar de « Racines du Ciel » en nederig te bekennen dat de mens niet in staat is iets mooier, volmaakter, harmo-

nischer, rijker en volledíger tot stand te brengen dan dit werk van de schepping met haar uitspansel, haar planten en vogels, rivieren en meren, heuvels en eindeloze horizonten ? Deze natuur is het ware, enige kader waarin de mens met zijn stoffelijk lichaam en zijn onsterfelijke ziel, zich vrij en gelukkig kan bewegen.

Niemand wil ontkennen dat dit beton, deze sporen, deze fabrieken, deze voorsteden nodig zijn om de mensen te huisvesten, te kleden, te voeden, te vervoeren, maar wat we willen aantonen is dat er daarbuiten nog iets bestaat, dat deze beschaving geen doel op zichzelf is, niet totalitair mag zijn; dat er een grens aan haar overrompeling is. Deze grens wordt elke dag in België verder gelegd, dat is het drama. Wanneer een maatschappij voor kleine eigendommen wier doel zeer lofwaardig en algemeen aanvaard is, twintig nieuwe hoeven bouwt op ontgonnen gronden in de Venen, in de Ardennen, of in het vogelreservaat van de « Zegge » in de Kempen, dan bekomt zij onmiddellijk de nodige kredieten en de steun van de Staat om de geschikte terreinen te onteigenen. Daar ligt het misbruik, de vergissing; daar ligt de misdaad.

In de tijd heeft het duizendmaal meer belang de laatste restjes van onze natuurschoonheid en -rijkdom ongeschonden te houden dan twintig landbouwers te vestigen op ondankbare en voor de teelt nagenoeg ongeschikte gronden. Moeten voor die twintig landbouwers — die men toch elders kan gebruiken — de laatste overblijfselen vernietigd worden van de verborgen schat van een ongeschonden landschap met tal van wetenschappelijke, estetische, opvoedende, ontspannende, toeristische uitzichten. Daar ligt de vergissing : voor een zeer betrekkelijke onmiddellijke winst offert men een onschatbare potentiële rijkdom op.

Over de ganse wereld maar vooral in overbevolkte landen zoals België is het probleem van de plaats die aan de natuur moet gelaten worden, zeer netelig geworden.

Vooreerst moet men het belang van dit probleem begrijpen en erkennen; men moet vervolgens de durf hebben te erkennen dat dit schijnbaar nutteloze noodzakelijk is : een onproduktieve natuur ongeschonden bewaren. Want de mens leeft niet van brood alleen, hij leeft ook van poëzie, zuivere lucht, van het licht, van hartstochtelijk zoeken naar het oneindige, van verlangen naar evenwicht en harmonie die alleen in de natuur zoals God haar geschapen heeft, kunnen wortelen.

En om tenslotte een praktische taal te spreken, moeten wij erop wijzen dat elke — maar dan ook elke — stoffelijke vooruitgang van de natuur komt, zoals God hem tot onze beschikking heeft gesteld : kleding, warmte, vuur, elektriciteit, metaal, petroleum, penicilline, water, hout, voedsel, alles komt van de natuur; niets, werkelijk niets hebben we zelf geschapen. Deze onuitputtelijke bronnen werden ons gratis geschonken en wij passen ze aan onze behoeften aan. Een domheid zou het zijn deze natuur te verstoten, gevaar te lopen een plant of een dier uit te roeien dat eens een bron van verrijking en vooruitgang kan worden. Deze meren, deze vijvers, deze duinen, deze bossen, deze heiden die in de ogen van sommige ekonomisten « onproduktief » zijn, vormen, vooral in onze overbevolkte landen, de laatste werkplaatsen waar de natuur haar geheimzinnige werking kan voortzetten en de schatten voor de zoekers van de toekomst kan voorbereiden.

Dit zijn in het kort uiteengezet de ware aspekten, de betekenis en het belang van de zo onbegrepen doelstelling van de natuurbescherming. Laten we nu even zien hoever we in België staan.

Vóór 1945 bestond het begrip van de natuurbescherming in België eenvoudig niet. De overheid kende het probleem niet, de openbare opinie was onverschillig en veeleer vijandig : de natuur moest naar willekeur uitgerust en versnipperd worden. De voorlopers die van natuurbescherming durfden spreken, werden als excentrieken beschouwd, als dromers, als zonderlingen, en zelfs als armen van geest en hun woorden schampten af op het harde harnas van het hedendaags materialisme.

Onder de meest volhardende simpelen van geest kunnen we koning Albert en koning Leopold vermelden die nooit aflieten een dringende politiek van behoud der natuurlijke rijkdommen aan te bevelen. In België klonk hun stem in de woestijn van onze middelmatigheden en we verkozen ons over te leveren aan de zo opbouwende geneugten van onze partijpolitieke twisten. In Kongo daarentegen riep hun initiatief prachtige

Zwarte Stern
(Broedend in een uitgedroogd vennetje naast het « Stappersven »)
(Chlidonias niger) — Guifette noire.

(Copyright M. Verbruggen)

nationale parken en natuurreservaten in het leven die thans onze kolonie tot eer strekken en die evenzeer als het uranium en de palmolie, indien niet meer, bijdragen tot haar prestige in de ganse wereld.

Na de bevrijding leek de toestand onveranderd. Op een budget van 100 miljard werd niet één frank besteed aan de bescherming van onze laatste natuurrijkdommen. Wij waren in werkelijkheid een van de laatste landen van Europa waar het probleem zo volledig werd verwaarloosd. De overheid ging voort niet alleen de natuur te miskennen maar ook haar vernieling in de hand te werken. Toen kwam de openbare opinie in beroering. Een reeks privé-instellingen spanden zich in de zorgeloosheid en de werkeloosheid van de Staat tegen te gaan : « Ardenne et Gaume », « De Vrienden van het Zoniënwoud », « Natuur en Stedenschoon », « Les Amis de la Fagne », enz., die pionierswerk verrichtten. Tenslotte werd in 1951 onder de hoge bescherming van H.M. Koningin Elisabeth de v.z.w. « De Belgische Vogelreservaten » gesticht.

De vereniging had tot doel, in navolging van wat in het buitenland zeer doeltreffend was gebleken, niet alleen wensen en protesten te uiten maar te handelen, door rechtstreeks ingrijpen — kopen of huren — de bedreigde landschappen te redden, vooral daar waar de vogels de meest geschikte plaatsgesteldheid vinden die over het algemeen ook de meest schilderachtige is. Sedert vijf jaar heeft deze vereniging verwezenlijkt wat vroeger als een utopie werd beschouwd : vooreerst heeft zij de openbare opinie en de overheid wakker geschud. Vervolgens heeft zij in volle eigendom de reservaten van de « Zegge » en van de « Snepkensvijver » gekocht (waar 3.500 watervogelparen nestelen), alsmede dat van Genk (waarover we het verder hebben); zij huurde de reservaten van Meetkerke (waar in 1956 met wetenschappelijke doeleinden nagenoeg 1.500 eenden werden geringd), van Harchies, Mol, Assenede, Baudour, enz., enz.; zij sloot akkoorden met eigenaars van meer dan 15.000 ha bossen, moerassen en vlakten om er de vogels en de natuur te beschermen.

Tenslotte nam zij deel aan tal van nationale en internationale konferenties, zij deed ontelbare stappen, schreef artikels, stelde onderzoeken in over heel het land om de lijst van de merkwaardigste landschappen op te maken. Deze veelzijdige bedrijvigheid had een zeer belangrijk onrechtstreeks resultaat : de overheid kwam in beroering en begon op te treden. Een bijzonder woord van lof verdient onze minister van Landbouw, dhr Lefebvre. Terwijl de natuurbescherming altijd onder de bevoegdheid van het ministerie van Openbaar Onderwijs viel, dat in de lijn van de traditie nooit iets gedaan heeft, heeft dhr Lefebvre moedig de hand aan de ploeg geslagen; hij wist de Ministerraad te winnen en nam in zijn budget de nodige bedragen op om de eerste nationale parken van de Staat in te richten, namelijk : de Hoge Venen en de duinen van De Panne.

Inmiddels speelde het privé-initiatief zijn rol verder. De v.z.w. « De Belgische Vogelreservaten » had vernomen dat de duinen en moerassen van Genk in de Limburgse Kempen bedreigd waren en ging aan de slag; het loont de moeite want deze streek vormt een van de meest typische en schilderachtige landschappen die men vinden kan; het is een van de laatste zo niet het allerlaatste landschap van een zekere uitgestrektheid dat nog herinnert aan het uitzicht van Limburg van vóór enkele jaren, nog voor men er van industrialisatie sprak. Na ontelbare

bemoeiingen geraakte de vereniging tot een akkoord met de gemeente Genk en kon zij van verscheidene eigenaars een reeks vijvers en moerassen kopen die gingen drooggelegd worden. Men hoopt weldra het werk te voltooien en een natuurreservaat van verscheidene honderden hektaren te redden.

Zoals voor de « Snepkensvijver » in 1952 moest er voor Genk in enkele weken zonder subsidie van hogerhand 950.000 frank worden ingezameld. Dank zij de vrijgevigheid van de leden van de vereniging en van de nijverheidsvennootschappen van de streek vond men op korte tijd 750.000 frank; men hoopt het overige vlug te vinden.

Evenals in 1952 kreeg onze vereniging in 1956 de medewerking en de volledige steun van de Koninklijke Touring Club en van haar voorzitter. Deze steun is een kostbare aanmoediging om te volharden en ik wens hier al mijn dankbaarheid te betuigen aan allen die ons hebben geholpen en aan allen die ons nog zullen helpen. Ik kan hen verzekeren dat onze vereniging de « fighting spirit » bezit en dat zij met geestdrift en overgave verder zal strijden voor een natuur die slechts een sprankeltje schoonheid, poëzie, kalmte en harmonie is temidden van een wereld die beheerst wordt door gejaagdheid, lawaai, onrust, snelheid en onevenwichtigheid.

Graaf Lippens

De « Grote Huyskensweyer » — Genkreservaat.

Le « Grote Huyskensweyer » — Réserve de Genk.

(Cliché Touring-Club de Belgique) (Photo Sergysels)

Donnant suite à une suggestion émanant de la Section Européenne du Comité International pour la Préservation des Oiseaux (C.I.P.O.). l'Institut Royal des Sciences Naturelles de Belgique s'est adressé à ses nombreux collaborateurs pour obtenir le plus grand nombre de détails possibles sur la nidification et la dispersion en Belgique des petits échassiers, des mouettes rieuses et des sternes. Bien que toutes les régions de notre pays n'aient pas été étudiées avec la même assiduité, nous pouvons affirmer que la situation de ces oiseaux est loin d'être brillante pour le reste du pays. Qu'on en juge d'après les relevés recueillis et dont le détail a été publié par notre périodique ornithologique « Le Gerfaut » 1957 pp. 57-74.

Voici le nombre approximatif de couples : Vanneaux : 1.300 à 1.500, Courlis : 230 à 270, Barges : 150, Gambettes : 160, Avocettes : 55 à 60, Huîtriers : 16 à 20, Gravelots à collier interrompu : 80, grands Gravelots : 2, petits Gravelots : 85 à 100, Becassines : 60, un nombre probablement assez important de Bécasses, Sternes naines : 40, Sternes Pierre Garin : 10, Guifettes noires : 60, et environ 7.000 couples de Mouettes rieuses. En ce qui concerne l'Echasse blanche et le Combattant, aucun cas de nidification n'a été signalé en 1956.

Rappelant que la plupart de ces oiseaux recherchent pour la nidification les prairies, les landes, les régions marécageuses, les dunes, les terrains d'épandage et les remblais, on est surpris du fait que, malgré l'important réseau de réserves naturelles libres déjà érigées en Basse-Belgique, la plupart de nos petits échassiers et sternes peuvent être considérés comme des oiseaux rares, alors que ces mêmes oiseaux augmentent immédiatement et considérablement en nombre dès qu'on franchit la frontière nord de notre pays. Certes, la Belgique et les Pays-Bas n'ont pas une même topographie et les réseaux hydrographiques de ces deux pays diffèrent foncièrement l'un de l'autre, mais il y a aussi la mentalité de nos deux peuples qui n'est pas pareille; aussi il n'est de secret pour personne que nos compatriotes ont le culte de la « liberté sauvage », qui peut être considéré comme le fruit de longues périodes d'occupation par des armées étrangères que notre territoire a subies au cours des époques écoulées. Ceci explique, d'une part, la tolérance légale concernant le ramassage, le transport et la consommation des œufs de Vanneaux (qui ne sont pas encore l'objet de prescriptions et de limitations bien déterminées) et, de l'autre, l'indulgence des autorités publiques vis-à-vis de la maraude, de la malveillance et du vandalisme envers les beautés et les ressources de la nature. Ces négligences, sans excuses pour un pays qui participe activement au relèvement culturel des régions sous-développées, ne sont toutefois pas les seules à déterminer la régression de l'avifaune de notre pays. Il y a encore bien d'autres dangers parmi lesquels il y a

lieu de signaler la disparition graduelle de nombreux cantons de nidification qu'il faut attribuer à l'extension des entreprises industrielles, à la création de nouveaux réseaux routiers, au lotissement des terrains à des fins immobilières, à l'aménagement de terrains de recréation et de champs d'aviation; signalons en outre : l'établissement de stations de pompage dans les vallées de la Durme et de l'Yser; le comblement des marais; le drainage excessif; la rectification et le bétonnage des cours d'eau; l'exploitation progressive des jachères; l'abaissement du niveau de la nappe d'eau souterraine.

La réussite d'une couvée est conditionnée par de multiples facteurs. Parmi les plus importants figurent : le degré d'humidité du sol, une couverture végétale convenable et une nourriture appropriée; il se comprend dès lors qu'une espèce doit forcément disparaître en ces régions où l'eau, par suite des systèmes perfectionnés de drainage, n'a plus le temps de pénétrer dans le sol et d'alimenter convenablement les sources et les étendues d'eau stagnante. Précisons ensuite que, pratiquement, tous nos petits échassiers et laridés sont des oiseaux qui, malgré leur esprit querelleur en période de nidification, aiment la proximité de leurs congénères avec lesquels ils préfèrent s'établir en colonies dispersées ou denses, et qu'ainsi, de grandes superficies sont indispensables à la prospérité d'une espèce. C'est le cas notamment des Guifettes noires, des Mouettes rieuses, des Sternes naines, des Gambettes, des Avocettes et des Combattants.

Toutes ces considérations sur la raréfaction de l'avifaune typique aux terrains humides ou situés le long des cours d'eau accessibles aux jeunes nous amènent aux conclusions suivantes :

En premier lieu, il est évident qu'on ne peut qu'applaudir à toute initiative qui tend à l'industrialisation du pays, au développement des terrains de rapport, au perfectionnement de notre réseau routier, à l'amélioration des possibilités de récréation sportive, mais que, toutefois, ces transformations profondes du paysage ne peuvent entraîner ni la destruction de l'esthétique naturelle et des équilibres biologiques, ni la banalisation des sites touristiques.

La destruction de la nature sauvage pour les besoins d'ordres économique et social et la préservation des sites pittoresques, instructifs et intéressants, sont deux tendances qui, au fond, ne sont nullement opposées à un compromis, combien souhaitable, entre les Services d'urbanisation et les propriétaires de domaines étendus d'une part, et les grandes entreprises sur le plan national, de l'autre.

En second lieu, la préservation des oiseaux en voie de disparition, est conditionnée par la présence de terrains appropriés dont le gardiennat devrait être strictement assuré pendant la période de nidification.

Là où ces espaces existent, ou peuvent être aménagés, il appartient à l'Etat, aux Provinces et aux Communes, de les ériger en réserve naturelle, en espaces ouverts pour favoriser les études de sciences naturelles, scientifiques et appliquées, pour permettre la purification de l'air pollué, pour assurer le repos d'une partie au moins de notre population dont le système nerveux ne parvient pas à s'adapter au milieu particulier que constituent les grandes agglomérations.

En troisième lieu, certains groupes d'oiseaux ont un vaste habitat imposé par leurs nécessités alimentaires, souvent très spéciales. Il est donc désirable qu'autour d'une grande réserve naturelle s'étendent à des distances variables d'autres petites réserves, classées ou libres, conservées dans leur état primitif. Par conséquent, la tâche suprême des « Réserves Ornithologiques de Belgique » est de convaincre les autorités compétentes de la nécessité de délimiter de vastes terrains incultes où la nature et les oiseaux en particulier seraient préservés. Il nous appartient, en outre, de persuader les grands propriétaires de se rallier à notre mouvement en créant dans leurs domaines des réserves libres où les droits naturels des oiseaux seront respectés.

Les mutiples succès que notre société a recueillis auprès de nos membres, en général, et des instances administratives, en particulier, constituent autant de preuves tangibles qu'une initiative privée de caractère national et social est toujours capable d'émouvoir les masses et de susciter des mouvements de solidarité et d'enthousiasme, propres à sauver notre patrimoine de la banalisation et de la destruction.

René Verheyen

(Copyright M. Verbruggen)

Broedende Watersnip — (Capella gallinago) — Bécassine des marais au nid. « *De Zegge* » 26-5-1957.

Een Boodschap van Z.H. de Paus

Van 10 tot 14 december 1957 werd te Rome de vergadering gehouden van de « Conseil International de la Chasse ». België was hierop vertegenwoordigd door 3 afgevaardigden, waaronder onze Beheerder, Graaf Lippens.

Belangrijke beschermingsmaatregelen werden voorgesteld, vooral voor wat de watervogels en de houtsnip betreft. Verder, en dit is voor ons belangrijk, werd de nadruk gelegd op de dringende behoefte om in geheel Europa een uitgebreid net van vogelreservaten aan te leggen.

De congressisten werden in beperkte audientie door Z.H. de Paus ontvangen, die een voor de natuurbescherming belangrijke rede gehouden heeft, waarvan wij hieronder belangrijke uittreksels publiceren in de oorspronkelijke versie, die wij aan de « Osservatore Romano » i.d. 13-12-57 ontlenen :

Un Message de Sa Sainteté le Pape

Du 10 au 14 décembre 1957, s'est tenue à Rome la Réunion du Conseil International de la Chasse. La Belgique y était représentée par une délégation de trois personnes, parmi lesquelles notre administrateur le Comte Lippens.

D'importantes mesures de protection ont été proposées notamment : en ce qui concerne les oiseaux d'eau et la bécasse. En outre, l'accent a été mis sur la nécessité de créer dans l'Europe entière un vaste réseau de réserves ornithologiques.

Les congressistes ont été reçus en audience privée par Sa Sainteté le Pape qui leur a fait, en français, un important discours dont nous publions ci-après de larges extraits.

« Le Conseil International de la Chasse, auquel vous appartenez, Messieurs, se propose depuis plusieurs dizaines d'années de pourvoir à la protection et à la multiplication judicieuse du gibier dans le monde entier. Une association internationale s'imposait pour mener à bien cette entreprise, car il était nécessaire de coordonner des données scientifiques et pratiques fort diverses et susceptibles de varier grandement d'une nation à l'autre. Ce sont d'abord les informations sur la situation du gibier lui-même, ses conditions de vie, ses migrations, sa reproduction; ce sont aussi les lois, dont il fait l'objet dans chaque pays : temps et mode de chasse, mesures de défense et développement des réserves. La collaboration des juristes et des naturalistes ne pouvait devenir vraiment efficace, qu'en posant les problèmes sur le plan international, ainsi que vous l'avez fait depuis longtemps.

» En poursuivant un but qui pourrait sembler à certains de moindre intérêt, vous préservez en réalité de précieux éléments du patrimoine de l'humanité, et à ce titre Nous Nous réjouissons de l'influence que confère à votre Conseil le haut patronage de nombreuses personnalités.

» Avant d'être une ressource alimentaire, en effet, le gibier constitue une part notable de la faune terrestre; plus s'approfondissent les études des savants, et mieux l'on voit l'importance et l'utilité de nombreuses espèces traditionnellement considérées comme nuisibles. Il est arrivé malheureusement que, s'appuyant sur des jugements erronés, une chasse effrénée ait complètement exterminé certains animaux, dont il faut regretter la disparition, non seulement pour les travaux des naturalistes, mais aussi et d'abord pour l'harmonieux équilibre de la faune et de la flore de la région. C'est finalement l'habitat de l'homme, qui s'en trouve plus ou moins modifié, au point d'influer sur les cultures et la vie même d'une population.

» De là il est facile de saisir l'importance d'une surveillance, méthodiquement organisée sur le plan international et soutenue par des textes législatifs adéquats.

» Ces brèves réflexions suffiront à vous montrer, Messieurs, que Nous mesurons l'intérêt de vos réunions et que Nous en souhaitons de fructueux résultats. »

Education de la Jeunesse

par Madame Yv. M. ROBERT,
Administrateur des « Réserves Ornithologiques de Belgique ».

Si la santé et le développement physique des enfants font l'objet de la sollicitude constante des parents, des œuvres et des autorités; si tous les efforts tendent à leur donner une formation intellectuelle adaptée aux progrès de la science, il faut que leur formation morale suive le même rythme.

Non seulement le temps attribué aux cours faits aux enfants en vue d'assurer leur éducation et leur développement moral est, en général, insuffisant, mais les professeurs voient leur tâche rendue plus lourde et plus ardue encore du fait de la médiocrité intellectuelle et morale étalée dans nombre de livres, de publications hebdomadaires destinés à la jeunesse et surtout dans trop de films insuffisamment contrôlés.

Il est certain que ces publications et ces films, où fourmillent les scènes de violence et les exemples constants de brutalité et de cruauté, ne contribuent pas à créer un climat favorable au développement de la sensibilité des jeunes gens.

En Belgique, l'enseignement donne le pas à l'instruction sur l'éducation; il n'en est pas de même dans beaucoup d'autres pays où l'éducation et la formation morale de la jeunesse passent au premier plan, et où l'amour de la Nature est une vertu nationale.

Certes, l'instruction ne doit pas être négligée — et elle ne l'est pas en Belgique — mais nous pensons que la part attribuée à l'éducation et à la formation morale de la jeunesse devrait être élargie et devrait même faire l'objet de soins particuliers.

Nous nous préoccupons de plus en plus de la préservation de la Nature; des brochures éditées par notre Section Educative ont été envoyées par milliers aux écoles; des films éducatifs ont été faits qui mériteraient une large diffusion dans l'enseignement.

Les leçons par l'image sont toujours efficaces, assimilées sans effort, suivies avec intérêt et rarement oubliées.

Nous créons des réserves naturelles et ornithologiques où les jeunes peuvent facilement se documenter, notamment au point de vue de la faune et de la flore, et l'on doit applaudir aux efforts entrepris dans cette direction. Mais nous faisons un pressant appel aux autorités pour que cette œuvre, si heureusement amorcée, soit soutenue et complétée efficacement, non seulement dans l'enseignement, mais aussi dans tout ce qui se rattache aux publications pour la jeunesse et surtout aux films.

Nous espérons et nous croyons que l'appel que nous adressons ici aux autorités, aux professeurs et aux éducateurs qui ont la tâche ingrate mais admirable de préparer l'avenir intellectuel et moral du Pays, ne manquera pas d'être entendu.

Les nouvelles Réserves libres à la date du 1er décembre 1957

par Harold HERBERIGS,
Directeur des « Réserves Ornithologiques de Belgique ».

Au cours de l'année 1957 le nombre de nos nouvelles réserves libres s'est considérablement accru. Nous sommes heureux d'en informer nos membres et réitérons aux propriétaires et locataires de ces sites nos sentiments de profonde gratitude pour l'appui qu'ils apportent à notre cause et les félicitons des sacrifices qu'ils s'imposent pour nous aider dans notre action de protection des sites et de leurs hôtes aîlés qui les peuplent. Un minimum de place nous étant imposé, c'est à regret que nous nous voyons contraints de parcourir hâtivement avec nos amis lecteurs notre petit pays pour y découvrir ces nouveaux sanctuaires.

Il nous est agréable de signaler que « Les Réserves Ornithologiques de Belgique » viennent d'entreprendre un premier effort en vue de créer dans la province de *Liège* quelques réserves libres. Signalons parmi quelques résultats heureux que le Comte Baudouin van der Burch vient de prendre une décision pour laquelle nous lui réitérons toute notre gratitude. En effet, la Haute Fagne Spadoise, d'une superficie approximative de 350 Ha d'un seul tenant et sans enclaves est érigée en réserve ornithologique intégrale, y compris la protection de tous les oiseaux rapaces : Buses, Autours, etc...

En plus de ce premier et important résultat, le Comte van der Burch a également érigé sur le territoire de la commune de Spa les biens, qu'il a pris en location et couvrent quelque 1.150 Ha, en réserve libre.

Ces paysages sont constitués de forêts et de fagnes, entrecoupés de taillis où subsistent des Coqs de bruyères et de rares Gélinottes. Les passages des petits granivores ont de tous temps attiré l'attention des ornithologues. Nous espérons au cours de l'an prochain prendre des dispositions utiles pour doter cette région d'une réserve bien organisée et d'une réelle efficacité.

Suite à une campagne de prospection dans la région de Verviers, certains grands locataires de chasses ont envisagé d'ériger aux abords de l'Hertogenwald une vaste réserve ornithologique où le Coq de bruyères serait particulièrement surveillé. Il est trop tôt pour détailler les premiers résultats obtenus, mais tout porte à croire qu'une solution est en vue.

Le remarquable domaine « Les Mazures », propriété du Vicomte Davignon, situé à Pepinster, est devenu une réserve intégrale. Le célèbre

écrivain a bien voulu confirmer son intention précédente de protéger intégralement faune et flore en plaçant ses biens (500 Ha) sous la protection de notre association.

Nous espérons pouvoir publier l'an prochain une étude détaillée sur les possibilités qu'offrent la vallée de La Vesdre du point de vue création de réserves.

Notre association a pris connaissance de certaines dispositions qu'il serait utile de prendre sur les Rives de la Meuse dans la région Liégeoise afin d'y protéger, surtout en période de froids, nombre d'oiseaux d'eau qui y séjournent (Etude de MM. Rappe et Ruwet).

Une remarquable réserve ornithologique libre de 300 Ha vient d'être créée dans le *Limbourg* sur le territoire de la commune d'Overpelt. D'un seul tenant le vaste domaine du « Hobos », propriété du Docteur Lucien Brull, est entouré de 150 Ha de chasses, également louées par Monsieur Brull. Résineux, chênes et bouleaux sont envahis par des ronciers résultant de la disparition du lapin. Le domaine est riche en oiseaux et le Pic noir y est un nidificateur régulier. La création d'une intéressante réserve est envisagée dans cette région.

Nous remercions Monsieur Brull pour l'aide précieuse qu'il nous accorde et nous espérons que son heureuse décision aura les meilleures répercussions quant à la sauvegarde des oiseaux de la région d'Overpelt.

Dans la région de Bruges, ainsi que celle d'Ypres, quelques remarquables domaines viennent compléter la liste déjà longue des réserves libres de la *Flandre Occidentale*. Il s'agit en général de parcs plantés d'essences variées situés dans des régions intensément cultivées. Le plus souvent de belles pièces d'eau augmentent encore l'intérêt de ces domaines.

Le château des Brides à Oostkamp, propriété du Baron Th. Peers de Nieuwburgh, possède une merveilleuse avenue bordée de quatre rangées de hêtres multi-séculaires, qui abritent dans leurs cavités nombre d'oiseaux cavernicoles. A proximité immédiate sont situés le château de St. Hubert, propriété de Monsieur Guy de Schietere de Lophem et le château du Baron Pecsteen à Ruddervoorde.

Un splendide domaine est également le « Palingbeek ». Monsieur Jean Cossaert, l'aimable propriétaire, a bien voulu nous donner une brève description de cette propriété : « Le domaine du „ Palingbeek " est situé sur ce prolongement de la chaîne des Monts de Flandre qui à quelques kilomètres au Sud et à l'Est d'Ypres se relève en arc de cercle formant ainsi une sorte de bouclier qui, à toutes époques, servit de défense naturelle à cette région contre toutes les incursions, attaques venant du Sud ou de l'Est. De 1914 à 1918, cette ceinture de collines délimita le fameux saillant d'Ypres; en 1940 et pendant quelques jours, la fameuse poche de Dunkerque.

» Justifiant le vieil adage qui veut qu'une terre de mamelons boisés, de vallées et d'étangs, surgissant ainsi au milieu de la plaine, soit tour à tour terre de Bataille et terre de Parc, le Domaine du „ Palingbeek ", d'environ quarante hectares, est redevenu un lieu paisible, aimé de la nature, des oiseaux et des hommes. Les filets d'eau qui, le long des fossés, glissent de la ligne des Crêtes, forment le ruisseau du Palingbeek qui aussitôt dégringole au centre du Domaine en une série d'Etangs, dont le

(Copyright M. Verbruggen)

Huiszwaluw broedend in een stal.
Hirondelle de fenêtre nichant exceptionnellement dans une étable.
(Delichon urbica) (Lier 7-7-1957)

premier qui s'étend sur plus d'un hectare, au creux d'un mamelon planté d'Acacias forme un grand miroir d'eau bordé de gigantesques saules pleureurs, qui, à la moindre brise, s'y réflètent en images mouvantes. L'Etang qui suit et qui surgit d'une butte de hauts Pins Weymouth, serpente entre deux rives ornées de grands Epicéas et d'arbustes, aux essences variées. Les quatre autres, tout parsemés de nénuphars, s'étirent en cascades successives dans une percée piquetée de Bouleaux et de Chênes d'Amérique.

» Tout au fond, en plein travers de ce vallon, une vallée large et profonde, aux rives à pic, au fond peuplé de marécages.

» L'ensemble de ce domaine est particulièrement affectionné des oiseaux.

» Au printemps, les Rossignols chantent dans le feuillage des pleureurs, les Bergeronnettes de leurs pattes grêles sautillent sur les pelouses, les Coucous se répondent à tous les coins du Parc, cependant que les Hérons se poursuivent sur les cimes des arbres ou se figent en statues polychromes en bordure des étangs. L'hiver les oiseaux de passage y font une halte, Canards, Bécasses, Râles, cependant qu'aux jours de grande tempête les Mouettes s'y réfugient. »

Plus à l'Ouest, Monsieur de Thibault de Boesinghe, ainsi que le Comte Antoine de Laubespin, ont placé leurs intéressants parcs sous protection de notre société. Ces ilôts boisés, situés dans une plaine de cultures et de pâturages, sont de vraies oasis pour les oiseaux.

En Flandre Orientale, signalons en premier lieu le merveilleux domaine d'Oydonck. Une importante colonie de Hérons est depuis fort longtemps protégée par la famille 't Kint de Roodenbeke. L'actuel propriétaire, le Comte 't Kint de Roodenbeke, a bien voulu placer cet imposant massif boisé sous la protection de notre association. Nombreux sont ceux qui ont déjà visité cette remarquable demeure seigneuriale.

A quelques kilomètres plus au nord, le château de Hansbeke devient, grâce à la décision du Comte Antoine de Bousies, également une réserve. Un massif de vieux hêtres héberge une importante colonie de Pigeons Colombins.

Enfin, signalons encore en Flandre Orientale aux abords de Termonde un intéressant groupe d'étangs nommé le « Vlotgras ». Monsieur R. Huppez a, à notre intention, eu l'amabilité de louer les droits de chasse sur ces biens afin d'y créer une réserve intégrale, évitant ainsi toute destruction d'oiseaux d'eau et de marécages. Nous témoignons à Monsieur Huppez toute notre reconnaissance pour ce geste désintéressé.

Au nord de Bruxelles, signalons trois intéressants domaines : le Château de Londerzeel, propriété des Vicomtes de Spoelberch, le Parc de Relegem à Zemst appartenant au Baron 't Kint de Roodenbeke et

enfin le Parc de Schiplaeken, à Mr. B. van de Werve de Schilde, situé sur les communes de Hever et Elewijt. Ce qui caractérise la vie ornithologique de ces domaines est l'augmentation sensible des Cols-vert tant l'hiver qu'en période de nidification. La réserve d'Hofstade, située dans cette région, est probablement à l'origine de cette augmentation.

Le parc du château de Schiplaeken possède une flore extrêmement variée du fait qu'une partie de la végétation est du type campinois. Certains ilôts de bruyères y subsistent encore. Une autre partie du domaine aux terres plus riches est favorable au feuillu et une haute futaie de chênes et hêtres abrite nombre d'oiseaux et gibiers. Une nichée de Bécasses a été signalée cette année.

Signalons encore dans le *Brabant*, à Overysse, le Château du « Bisdom », propriété de Monsieur Laurent Wolters. C'est un remarquable domaine. Les arbres y sont de toute beauté et séculaires.

La province d'*Anvers* possédait déjà un nombre imposant de réserves libres. Cependant, en dehors du Château de Konings-Hooikt où demeure Monsieur G. Gevers et le « Oude Miek » à Brasschaet, propriété de la famille du Chevalier de Decker, où d'importants essais sont pratiqués par la pose de nichoirs artificiels, le domaine de « Corsendonck » mérite spécialement notre attention. Monsieur Jos. Cuypers, le conservateur de cette réserve libre, en donne une description qui laisse ressortir le charme particulier qui se dégage de ce lieu caractérisé par la présence de 72 îles disséminées dans un splendide cadre d'eau et de pinèdes. Nous tenons tout particulièrement à remercier Monsieur Louis van Roey de Rijkevorsel qui a bien voulu ériger sa propriété (voyer p. 78) en réserve libre.

Onze nieuwe vrije Reservaten op 1 december 1957

door Harold HERBERIGS,
Directeur van de Belgische Vogelreservaten.

Tijdens het jaar 1957 boekten we een belangrijke aanwinst van vrije reservaten. Dit te mogen mededelen stemt ons tot grote vreugde en we geven hier nogmaals uiting van onze grote dankbaarheid aan de eigenaars van deze gebieden, om de steun die ze hierdoor aan onze

goede zaak bijbrengen en willen hun tevens onze hulde brengen om de morele verbintenis die ze hierdoor aangaan het landschap te bewaren en gastvrijheid te verlenen aan de vogelbevolking die er een onderkomen heeft gezocht. Jammer genoeg is de plaatsruimte in dit bulletin zo gering dat we U, beste lezer, slechts een zeer vluchtig overzicht kunnen geven van deze nieuwe schitterende vogelgebieden.

Door de Belgische Vogelreservaten werd thans in de provincie Luik een ijverige activiteit ontplooid en reeds werden flinke resultaten bereikt. Immers, onze grote erkentelijkheid gaat naar Graaf Baudouin van der Burch, die de « Haute Fagne Spadoise » (350 ha) als een integraal reservaat heeft ingericht, waar alle vogels, buizerden en haviken inbegrepen, volledige bescherming zullen genieten. Daarenboven wordt eveneens door Graaf B. van der Burch een oppervlakte van 1.150 ha gelegen onder de gemeente Spa als vrij reservaat uitgeroepen. Het betreft hier bossen, venen en schaarhout, waar korhoenders en nog enkele hazelhoenen voorkomen. Een gebied tevens dat bij vele ornithologen bekendheid heeft verworven omwille van de merkwaardige trek van kleine zangvogels die er ieder jaar plaats heeft.

In de streek van Verviers werd zeer veelbelovend werk verricht. Immers, enkele groot-jachtbezitters staan op het punt in de nabijheid van het Hertogenwoud een zeer uitgestrekt gebied, waar de korhoenders bijzonder zorgzaam beschermd worden, tot vrij reservaat te verklaren. We zullen over de tot op heden bereikte resultaten niet verder uitweiden, maar alles laat voorzien, dat we in die streek een succes tegemoetgaan.

Het indrukwekkend domein « Les Mazures », eigendom van burggraaf Davignon, te Pepinster,werd door deze beroemde schrijver als integraal reservaat (500 ha) onder de bescherming van onze vereniging gesteld.

De vallei van de Vesder biedt ons bemoedigende vooruitzichten tot oprichting van reservaten. We hopen voor volgend jaar hierover meer nieuws te kunnen mededelen.

Langs de boorden van de Maas in het Luikse kunnen maatregelen genomen worden ter begunstiging van de vele watervogels die er tijdens het koude winterseizoen verblijf houden.

In de provincie Limburg werd het uitgestrekt domein « Hobos » te Overpelt, eigendom van Dr. Prof. Lucien Brull, met daarbij nog 150 ha jachtdomein als vrij reservaat verklaard. Een zeer vogelrijk gebied, waarin o.a. de zwarte specht als regelmatig broedvogel aanwezig is.

Een hartelijk dankwoord aan Dr. Prof. L. Brull voor zijn zeer op prijs gestelde medewerking die de bescherming van de vogels in de streek van Overpelt zeer zeker zal ten goede komen.

In de streek van Brugge en Ieper mogen we wederom enkele zeer merkwaardige domeinen aan onze indrukwekkende reservatenlijst van de provincie West-Vlaanderen toevoegen.

Namelijk in de gemeente Oostkamp, het eigendom van baron Th. Peers de Nieuwburgh en dit van de heer Guy de Schietere de Lophem en dit van baron Pecsteen te Ruddervoorde.

In het Ieperse verwelkomen we de heer Jean Cossaert met zijn zeer mooi domein « De Palingbeek ». Meer westwaarts daarvan, de heer de Thibault de Boesinghe en graaf Antoine de Laubespin, waarvan de zeer belangrijke parken, gelegen in de cultuurterreinen van zuidelijk West-Vlaanderen, als echte oases met een merkwaardig vogelleven onder de bescherming van onze vereniging werden gebracht.

In de provincie Oost-Vlaanderen moeten we in de eerste plaats melding maken van het wonderschoon domein van « Oydonck », waarin de familie t'Kint de Roodenbeke sinds lange jaren bescherming verleent aan een belangrijke reigercolonie. Graaf t'Kint de Roodenbeke, de huidige eigenaar, stelde ook dit indrukwekkend bosgebied onder de bescherming van onze vereniging.

Het kasteel van Hansbeke, met zijn compleks oude beuken, waar een belangrijke kolonie holenduiven zich gevestigd heeft, werd bij beslissing van graaf Antoine de Bousies eveneens als vrij reservaat verklaard.

Tenslotte heeft de heer Huppez in de buurt van Dendermonde op een zeer merkwaardige groep vijvers, « Het Vlotgras », het jachtrecht gehuurd en er een integraal waterwildreservaat van gemaakt. Wij zijn hiervoor de heer Huppez onze grootste dankbaarheid om dit belangrijk initiatief verschuldigd.

Ten noorden van Brussel mogen we drie belangrijke domeinen aan de lijst van onze vrije reservaten toevoegen : namelijk het kasteel van Londerzeel, eigendom van de burggraven de Spoelberch; het park van Relegem, eigendom van baron 't Kint de Roodenbeke en het park van Schiplaken, eigendom van baron van de Werve de Schilde.

Merkwaardig op deze domeinen is de toename van de wilde eend als broed- en trekvogel. De invloed van het reservaat te Hofstade dat in deze streek gelegen is, zal hieraan waarschijnlijk niet vreemd zijn.

We besluiten de reeks in de provincie Brabant met het kasteel « Bisdom » te Overijsse, eigendom van de heer Laurent Wolters en hopen eerlang de oprichting van een voortreffelijk reservatengebied in de vallei van de Yssche te kunnen aankondigen.

Vele vrije reservaten werden reeds in de provincie Antwerpen opgericht. Thans komen het kasteel van Koningshooikt, eigendom van de heer Gevers en de « Oude Miek » te Brasschaat, eigendom van de

familie Ridder de Decker, samen met het domein « Corsendonck » onder de gemeente Oud-Turnhout, eigendom van de heer Louis Van Roey te Rijkevorsel deze indrukwekkende lijst wederom aanvullen.

U vindt hierna een korte waardeschatting van de hand van de heer J. Cuypers, beheerder van onze vereniging, over dit enig mooi gebied.

« Een schitterend mooi gebied, een doolhof van water die *DE 72* » *EILANDEN* van alle vormen en grootte in de meest schilderachtige » afwisseling omsluit over een oppervlakte van 17 ha, werd in het vroege » voorjaar onder de bescherming van onze vereniging gesteld.

» Waar de purperreiger zelfs geen ongewone verschijning is, waar » de blauwe reiger zich op de uitkijk zet in de brede waaierkruinen van » de honderdvijftig-jaar-oude reuzendennen, waar de wouwaap op zijn » plaats is in het riet en in de oeverstruiken, waar eenden en talingen » parade houden, de zwarte specht nooit ontbreekt, waar torenvalk en » boomvalk broeden en de wespendief een trouwe gast is, in dit heerlijk » mooi gebied waar tientallen en nog tientallen vogels van alle grootte » en pluimage hun levenslust botvieren, hebben wij, tot onze grote » vreugde, een voorbeeldig tehuis voor onze vogels verworven.

» Wij danken in welgemeende hartelijkheid de heer Louis Van Roey » te Rijkevorsel, om de spontaneïteit van dit grootmoedig gebaar op de » dag zelf dat hij van dit heerlijk stuk natuurschoon de eigenaar werd... » en waarvan hij nogmaals een bevestiging gaf op 16 oktober 1957. » We kennen en waarderen hem als natuur- en vogelliefhebber en we » zijn overgelukkig dat in dit veilig afgesloten en streng privaat domein » voortaan vele vogels rust en gastvrijheid zullen genieten. »

LISTE DES RESERVES LIBRES — 1er décembre 1957.

LIJST DER VRIJE VOGELRESERVATEN — 1e december 1957.

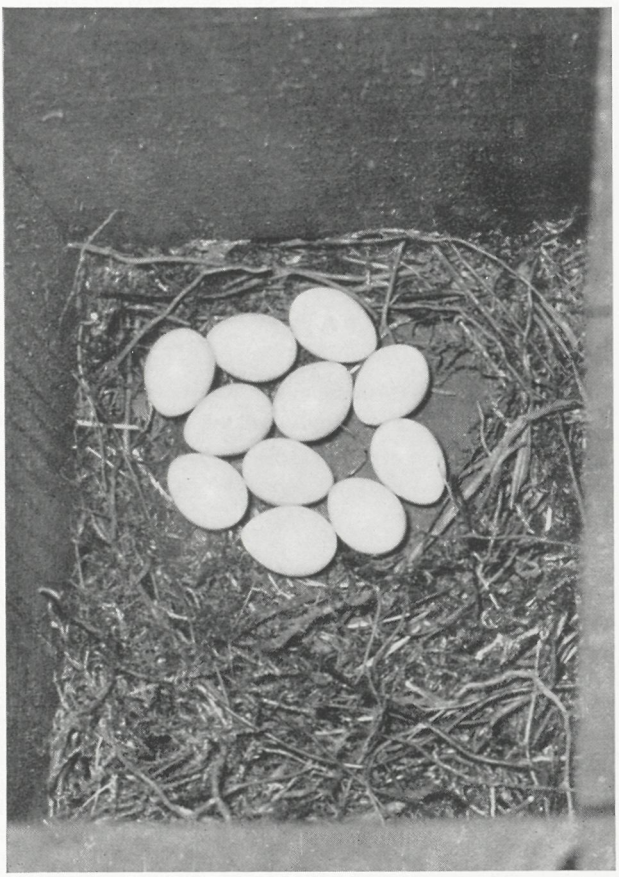
Le château d'ATTRE	Kasteel van ATTRE
Les Marais d'AUDENARDE	De Moerassen van OUDENAARDE
Bois d'AUGNIES à Basècles	Bois d'AUGNIES te Basècles
Le château d'ARVILLE par Faulx	Kasteel van ARVILLE par Faulx
BAGATELLE à Rhode St.-Genèse	BAGATELLE te St. Genesius-Rhode
Le château de BEERVELDE	Het Kasteel van BEERVELDE
Le château de BELLEM	Het Kasteel van BELLEM
La BERLIERE à Houtaing	La BERLIERE te Houtaing
La BICHONNIERE à Vilvorde	La BICHONNIERE te Vilvoorde
Le château du BISDOM à Overysse	Het Kasteel BISDOM te Overysse
Le château de BOESINGHE	Het Kasteel van BOESINGE
Château des BRIDES à Oostkamp	Kasteel des BRIDES te Oostkamp
Domaine de BROHIMONT à Finnevaux	Domein BROHIMONT te Finnevaux
La BRUYERE à St.-André-lez-Bruges	La BRUYERE te St. Andries-Brugge
LES BRUYERES à Ottignies	LES BRUYERES te Ottignies
Le BULSCAMPVELD à Beernem	BULSCAMPVELD te Beernem
GROOT BURKEL à Maldegem	GROOT BURKEL te Maldegem

Le château de CALMONT
La CHAUMIERE à La Plante-Namur
CORSENDONCK à Oud-Turnhout
Domaine de Campine
Lac de DONK (Overmere)
EIKELENBERG à Brasschaat
Le château de ELVERDINGE
HAUTE FAGNE SPADOISE
La FORGE ROUSSEL à Florenville
Château FORT DE BAVIERE à Koolkerke
LES FOUGERES à Anseremme
LES FOUGERES à Wingene
Le domaine GODTSCHALK à Zillebeke
GROBBENDONK
GROOTBROECK à Rhode Ste Agathe
Les bois de La HAMAIDE
Le château de HANSBEKE
HAZEGRAS (Knokke)
De HEIDE à Lichtaart
Le domaine TER HEIDE à Merelbeke
L'HERMITAGE à Mons
La HERONNIERE à Berendrecht
La HERONNIERE à Westkerke
Château d'HEX (Limbourg)
Le HOBOS à Overpelt
Rijksdomein à HOFSTADE (Brabant)
Fondation HOOVER à Linkebeek
Le château de HOYDONK
Château St. HUBERT à Ruddervoorde
LA GRANDE HULLE à Profondeville
Château d'HUYSSE
Le Château d'INGELMUNSTER
INSTITUT ST. BERTHUIN à Malonne
Le château d'ISCHOT à Itegem
Le château d'ISEGHEM
Domaine de JOLIMONT à La Hulpe
KRABBELSHOF à Pulle
Le château de KONINGS-HOOIKT
Centre Ed. LEBURTON à Marcinelle
LINDENHOF à Elewijt
Le château de LONDERZEEL
Le château de MARCKE-sur-LYS
BASSE-MARLAGNE à Wépion
Les MAZURES à Pepinster
Bois de MEERBEKE
TEN NIEUWENHOVE à Zwijnaarde
OUDE MICK à Braschaat
Les marais d'OVERSLAG
Le PALINGBEEK à Hollebeke
PEEREBOOMVELD à St. André
Château de PETEGEM-lez-AUDENARDE
La POMMERAIE à Wuillaupuis
PUTSE MOER à Kalmthout
Le château de RAMSDONK
Le château de RELEGEM à Zemst
Le RIVIERENHOF à Deurne
Le château de RHODE St. GENESE
La ROCHE à l'ARGENT à Lives-sur-Meuse
RODE GEUL à Assenede
Château de RONSEVAAL à Alost
Le château de RUDDERVOORDE
(Baron Pecsteen)

Het Kasteel van CALMONT
La CHAUMIERE te La Plante-Namen
CORSENDONCK te Oud-Turnhout
Domein der Kempen
Het Meer van Overmere/DONK
EIKELENBERG te Brasschaat
Het Kasteel van ELVERDINGE
HAUTE FAGNE SPADOISE
De FORGE ROUSSEL te Florenville
Kasteel FORT DE BAVIERE te Koolkerke
LES FOUGERES te Anseremme
LES FOUGERES te Wingene
Domein GODTSCHALK te Zillebeke
GROBBENDONK
GROOTBROECK te Ste Agatha Rhode
Het bos van La HAMAIDE
Het kasteel van HANSBEKE
HAZEGRAS (Knokke)
De HEIDE te Lichtaart
Het domein TER HEIDE te Merelbeke
L'HERMITAGE te Mons
De REIGERKOLONIE te Berendrecht
De REIGERKOLONIE te Westkerke
Het Kasteel van HEKS (Limburg)
HOBOS te Overpelt
Rijksdomein te HOFSTADE (Brabant)
HOOVER-Stichting te Linkebeek
Het kasteel van HOYDONK
Kasteel St. HUBERT te Ruddervoorde
LA GRANDE HULLE te Profondeville
Het Kasteel van HUYSSE
Het kasteel van INGELMUNSTER
INSTITUUT St. BERTHUIN te Malonne
Kasteel ISCHOT te Itegem
Het kasteel van ISEGHEM
Het domein van JOLIMONT, Ter Hulpen
KRABBELSHOF te Pulle
Het kasteel van KONINGS-HOOIKT
Centrum Ed. LEBURTON te Marcinelle
LINDENHOF te Elewijt
Het Kasteel van LONDERZEEL
Het Kasteel van MARCKE-aan-de-Leie
BASSE-MARLAGNE te Wepion
Les MAZURES te Pepinster
Het bos te MEERBEKE
TEN NIEUWENHOVE te Zwijnaarde
OUDE MICK te Brasschaat
De moerassen van OVERSLAG
De PALINGBEEK te Hollebeke
PEEREBOOMVELD te St. Andries-Brugge
Kasteel van PETEGEM-Oudenaarde
La POMMERAIE te Wuillaupuis
PUTSE MOER te Kalmthout
Het Kasteel van RAMSDONK
Het Kasteel van RELEGEM te Zemst
Het RIVIERENHOF te Deurne
Het Kasteel van St. GENESIUS RHODE
La ROCHE à l'ARGENT te Lives/Maas
RODE GEUL te Assenede
Kasteel van RONSEVAAL te Aalst
Kasteel van RUDDERVOORDE
(Baron Pecsteen)

Le château de RUMBEKE
Etangs de SART-DAMES-AVELINES
Le château de SCHIPLAEKEN à Hever
Le SENNEGAT à Walem
STEVENSVENNEN à Lommel
Le domaine de TINTANGE
Château des VIVIERS à Jurbise
Le VLOTGRAS à Termonde
Le VRIJBROEKPARK à Malines
Rade de ZEEBRUGGE
Le ZWIN et les DUNES du Zoute
Château de ZWIJNAARDE (della Faille)
Château de ZWIJNAARDE

Het Kasteel van RUMBEKE
Vijvers te SART-DAMES-AVELINES
Kasteel SCHIPLAEKEN te Hever
Het SENNEGAT te Walem
STEVENSVENNEN te Lommel
Het domein van TINTANGE
Kasteel des VIVIERS te Jurbise
Het VLOTGRAS te Dendermonde
Het VRIJBROEKPARK te Mechelen
ZEEBRUGSE Zeevaartinrichtingen
ZWIN en DUINEN van het Zoute
Kasteel van ZWIJNAARDE (della Faille)
Kasteel van ZWIJNAARDE

(Photo F. De Deyne)

De eierschat van de Draaihals in het reservaat « Grobbendonk »
Un nichoir placé dans la réserve de « Grobbendonk » renfermait une ponte de Torcol (Jynx torquilla)

DE BELGISCHE VOGELRESERVATEN - V.Z.W.D. ANTWERPEN

Balans op 31 december 1956

Activa				Passiva		
Vastgelegd :				*Tegenover derden :*		
Snepkensvijver		1.125.930,—		Bank van Antwerpen		fr. 98.517,—
Reservaat Genk		910.050,—		Opvoedkundige dienst		fr. 42.155,60
Auto	61.000,—			Lening Mr. X		fr. 169.650,—
id. afschrijving	36.600,—			*Tegenover haar zelve :*		
		24.400,—		Fonds der reservaten per 1-1-56	1.162.827,15	
Bureelmeubelen		3.000,—		Vermeerdering in 1956	645.388,—	
			fr. 2.063.380,—			
Beschikbaar						
Postcheckrekening			fr. 55.157,75			fr. 1.808.215,15
			fr. 2.118.537,75			fr. 2.118.537,75

Staat der ontvangsten en uitgaven van 1-1 tot 31-12-1956

Uitgaven :			*Ontvangsten :*	
Algemene onkosten en kosten van secretariaat	fr.	338.817,—	Bijdragen	fr. 241.467,—
Bankintresten	fr.	8.566,—	Giften Genk	fr. 787.180,—
Afschrijving op auto	fr.	12.200,—	Giften	fr. 14.965,—
Verlies Zegge	fr.	49.418,—	Allerlei baten	fr. 10.777,—
	fr.	409.001,—		
Saldo	fr.	645.388,—		
	fr.	1.054.389,—		fr. 1.054.389,—

LES RESERVES ORNITHOLOGIQUES DE BELGIQUE - A.S.B.L. ANVERS

Bilan au 31 décembre 1956

Actif				Passif		
Immobilisé :				*Envers les tiers :*		
Snepkensvijver		1.125.930,—		Banque d'Anvers		fr. 98.517,—
Terrains Genk		910.50,—		Section Education		fr. 42.155,60
Auto	61.000,—			Créditeurs		fr. 169.650,—
id. amortissement	36.600,—			*Envers elle-même :*		
		24.400,—		Fonds de réserve au 1-1-56	1.162.827,15	
Mobilier bureau		3.000,—		Accroissement en 1956	645.388,—	
			fr. 2.063.380,—			
Disponible :						
Compte chèque postal			fr. 55.157,75			fr. 1.808.215,15
			fr. 2.118.537,75			fr. 2.118.537,75

Etat des recettes et dépenses du 1-1 au 31-12-1956

Dépenses :			*Recettes :*	
Frais généraux et secrétariat :	fr.	338.817,—	Cotisations	fr. 241.467,—
Intérêts de banque	fr.	8.566,—	Dons Genk	fr. 787.180,—
Amortissement auto	fr.	12.200,—	Dons	fr. 14.965,—
Perte o/ Zegge	fr.	49.418,—	Recettes diverses	fr. 10.777,—
		409.001,—		
Solde	fr.	645.388,—		
		1.054.389,—		fr. 1.054.389,—

ERE-LEDEN – MEMBRES D'HONNEUR

Ministers van Staat - Ministres d'Etat :

M.M.
Max BUSET, Haine St-Paul
Robert GILLON, Kortrijk
Camiel HUYSMANS, Antwerpen
Eugène SOUDAN, Bruxelles-Brussel
Paul TSCHOFFEN, Liège

Gouverneurs : – Provincie - Province

M.M.
P. CLERDENT, Liège
E. CORNEZ, Hainaut
R. DECLERCK, Antwerpen
R. GRUSLIN, Namur
O. LOHEST, Luxembourg
A. MARIEN, Oost-Vlaanderen
de NEEFF, Brabant
L. ROPPE, Limburg
Chevalier-Ridder P. van OUTRYVE D'YDEWALLE, West-Vlaanderen

M.M.

K. BEAUJEAN, Président-Voorzitter « Vereniging voor Natuur- en Stedenschoon » Antwerpen
Baron CARTON de WIART, Président - Voorzitter « Commission royale des Sites et des Monuments » « Koninklijke Commissie voor Landschappen en Monumenten »
L. DIERCXSENS, Président - Voorzitter « Koninklijke Maatschappij voor Dierkunde van Antwerpen »
SOCIETE ROYALE DE ZOOLOGIE d'Anvers
Prof. A. FREYENS, Président - Voorzitter « Amis de la Fagne », Polleur
J. JANSEN, Notaire - Notaris, Lichtaart
Prof. R. MAYNE, Président - Voorzitter « Ardenne et Gaume », Boitsfort
S.A.S. le Prince X. de MERODE, Lanaken
W. ROBYNS, Vice-Président - Ondervoorzitter « Institut des Parcs nationaux du Congo Belge » « Instituut der Nationale Parken van Belgisch Congo »
Eerwaarde Heer SEGERS, Président-Voorzitter « Association Ornithologique De Wielewaal » « Ornithologische Vereniging De Wielewaal »
O. TULIPPE, Président - Voorzitter « Protection de la Nature » (A.P.I.W.W.) « Natuurbescherming » (A.P.I.W.W.) Liège - Luik
Prof. Dr. V. VAN STRAELEN, Président - Voorzitter « Institut des Parcs nationaux du Congo Belge » « Instituut der Nationale Parken van Belgisch Congo ».

LEDEN VOOR HET LEVEN – MEMBRES A VIE

(Minimum 20.000 fr.)

M.M.
BRAUN, G.; Gent.
BREE, F. van; Uccle.
S.A.R. le PRINCE CHARLES DE BELGIQUE, Comte de Flandre.
ENTREPRISES DECLOEDT; Bruxelles.
HEMPTINNE, Comte Ch. de; St-Denijs-Westrem.
JONGHE d'ARDOYE, Comte de; Uccle.
KERCHOVE de DENTERGHEM, Comte J. de; Bruxelles.
LAUNOIT, Comte de; Bruxelles.
LAUNOIT, Comte J.J. de; Bruxelles.
LIPPENS, Comte, Knokke.
LIPPENS, R.; Beernem.
MURDOCH, W.R.; Antwerpen.
PROV. WESTVLAAMSE VERENIGING VOOR TOERISME; Brugge.
PROVINCIE ANTWERPEN.
ROYAL TOURING CLUB DE BELGIQUE.
SOLVAY, E.J.; Bruxelles.
TOURNAY, E.; Florenville.
UNION MINIERE DU HAUT KATANGA Elisabethville (Congo Belge).
ULLENS de SCHOOTEN, Ch.; Kraainem.
WITTOUCK, J.; Bruxelles.

BESCHERMENDE LEDEN – MEMBRES PROTECTEURS

(Minimum 1.000 fr.)

M.M.
ACKERMANS, J; Antwerpen.
ADMINISTRATION COMMUNALE; Marcinelle.
ALKEN, Brouwerij; Alken.
ALLEN, R.; Achel.
ARSCHOT-SCHOONHOVEN, Comte d'; Bruxelles.
ARSCHOT-SCHOONHOVEN, Comtesse d'; Bruxelles.

BAER, A. de; St. Niklaas.
BANQUE D'ANVERS; Antwerpen.
BANQUE DE LA SOCIETE GENERALE DE BELGIQUE; Bruxelles.
BASTELAER, A. van; Woluwé-St-Lambert.
BEKAERT, Mme M.; Bruxelles.
BENEDEN, A. van; Jupille.
BERGH, W. van den; Antwerpen.
BETHUNE, Baron de; Marke.
BLAISE, Mr. et Mad. G.; Overpelt.
BOEL, Baron M.; Court St. Etienne.
BOES, J.; Alken.
BOES, Not. J.; Kortrijk.
BOES, L.; Hasselt.
BOGAERT, Edm. van; Hamme.
BOLLEN, Dokt. M.; Genk.
BOONE, Alb. Jonkheer; Turnhout.
BOONE, J.M. Jonkheer; Bukavu (C.B.).
BORREKENS, Baronne de; Vorselaar.
BOSSCHAERT de BOUWEL, G.; Bouwel.
BOSSUYT, R.; Harelbeke.
BOTQUIN, R.; Kortrijk.
BOURSEAUX, Alfred; Eupen.
BRACHT, Ch.; Antwerpen.
BREE, F. van; Uccle.
BRIEL, J. van; Hasselt.
BRIEN, V.; Bruxelles.
BROUCHOVEN de BERGEYCK, comte P. de; Antwerpen.
BROWN, M.; Antwerpen.
BRULL, Dr. L.; Wandre.
BURCH, comte B. van der; La Gleize.
BURCH, comte G. van der; La Gleize.
BRUGGEN, Baron J. van der; Bruxelles.

CAILLIE, Not. Ed. van; Brugge.
CALOEN, Baron K. van; Loppem.
CALOEN, Baron R. van; St. Andries.
CAMPION, M.; Bruxelles.
† CAMU, Mme; Aalst.
CANTAERT, J.; Zottegem.
CASIER, J.; Nokere.
CEULEMANS, J.; Turnhout.
† CEYSENS, not. F.; Genk.
CHARBONNAGES de HOUTHALEN S.A.; Houthalen.
CHARBONNAGES de WINTERSLAG S.A.; Winterslag.
CLAES, Ch.; Le Bruly.
CLAYS, L.; Lokeren.
CLERCQ, J. de; Drongen.
CLERCQ, M. le; Asse.
COCK de RAMEYEN, R. de; Antwerpen.
COCKERILL-OUGREE, S.A.; Zwartberg.
COLLET, J.; Rixensart.
COMMISSARIAT GENERAL DU TOURISME; Bruxelles.
COMPAGNIE COMMERCIALE KREGLINGER; Antwerpen.
COMPAGNIE DES METAUX D'OVERPELT-LOMMEL et CORPHALIE, S.A.; Bruxelles.
COMPAGNIE IMMOBILIERE LE ZOUTE; Knokke.
CONINCK de MERCKEM, Baron de; Merkem.
CONSEIL INTERNATIONAL DE LA CHASSE; Paris.
COOLENS, Dr. L.; Hasselt.
COOMANS de BRACHENE, G.; Aarschot.
† CRAHAY, Ed.; Antwerpen.
CORNU, Ing. F.; Hasselt.
CRESPIN, Not. R.; Stavelot.
CROY, S.A.S. la Princesse de; Rumillies.
CRUYL, A.; Assenede.
CUVELIER, Dr. J.; Aalst.
CUYPERS, J.; Herentals.

DAMME, Alb. van; Jupille.
DAMME, G. van; Eeklo.
DAUMERIE, L.; Bruxelles.
DAVIGNON, Vicomte H.; Pepinster.
DEFONTAINE, Et.; Popuelles.
DETIENNE, Not.; Liège.
DEVOS-GEVAERT, Mlle, Gent.
DIERCKX, Ed.; Turnhout.
DIRKX, H.; Antwerpen.
DOORSLAER de ten RYEN, van; Hamme.
DRIESSCHE, G. van; Hamme.
DRIESSEN, A.; Genk.
DRION DU CHAPOIS, Mlle G.; Massonville.
DRORY, M.; Merelbeke.
DUCHESNE, L.; Liège.
DUPONT, P.L.; Arendonk.
DUQUESNE de la VINELLE, J.; Vaulx.

ELST, Ch. van der; Antwerpen.
† ELST, G. van der; Antwerpen.
ELST, P. van der; Antwerpen.
EMSENS, A.; Bruxelles.
EMSENS, Jacq.; Bruxelles.
EMSENS, Jean; Bruxelles.
† EMSENS, W.; Lommel.
ENCKELS, R.; Herk-de-Stad.

FRANÇOIS, M.; Bruxelles.
FRANÇOIS, P.H.; St-Martens-Latem.
FRANCQUEN, G. de; Namur.
FRANCQUI, P.; Bruxelles.
FRANKIE, Mlle Gh.; Léopoldville (Congo Belge).

GERITS; Genk.
GEVAERT, Doct.; Bevere.

GERMANES, F.; Bruxelles.
GHELLINCK VAERNEWYCK, Chev. Chr. de; Zwijnaarde.
GILLES de PELICHY, Baron B.; Snellegem.
GILLON, F.; Kortrijk.
GRANDJEAN, R.; Verviers.
GRELLE, Comte D. le; Berendrecht.
GRUYTERS, Not. T.; Hasselt.
GRUTERING, Th.; Antwerpen.

HAECHT, Not. J. van; Diest.
HAGE-GOETSBLOETS, Not. E.; Hasselt.
HAL, A. van; Turnhout.
HALFLANTS, not. P.; Lubbeek.
HALLEUX, P. de; Brugge.
HANSSENS, A.; Itegem.
HAVRE, chevalier A. van; 's Gravenwezel.
HENNIN, Baronne C.; Farcienne.
HERBERIGS, D.; Oudenaarde.
HERBERT, T.; Kortrijk.
HOLLANDERS de OUDERAEN, Not. P.; Korbeek-Lo.
HOMANS, Not. H.; Peer.
† HOOREBEKE, Edm. van; Ledeberg.
HOOREBEKE, P. van; Evergem.
HOOREBEKE, van; Assenede.
HOSSELET, J.; Boisy-Thy.

INDEKEU, J.; Hasselt.
INDEKEU, Not. M.; Neeroeteren.
INSTITUT ROYAL DES SCIENCES NATURELLES; Bruxelles.
d'; St.-Trond.

IRUMBERRY de SALABERRY, Comte H.
JACOBS, F.; Bruxelles.
JACOBS, Freddy; Bruxelles.
JACOBS-CRAHAY; Antwerpen.
JACOBS, J.; Antwerpen.
JACOBS, not. J.P.; Bruxelles.
JADOT, J.; La Hulpe.
JADOT, P.; La Hulpe.
JANS, adv. L.; Hasselt.
JANSEN, Mej. A.M.; Lichtaart.
JOLLY, A.; Kraainem.
JOLLY, R.; Ittre.
JONGHE, Vicomte de; Bruxelles.
JONGHE d'ARDOYE, Vicomte Ant. de; St-Amandsberg.

KEMPYNCK, Mme A.; Brugge.
KERCHOVE de DENTERGHEM de PINTO, de; Ensival.
KOLENMIJNEN ANDRE DUMONT, Waterschei.
KON. Mij. TEGEN WREEDHEID JEGENS DE DIEREN; Antwerpen.
KON. Mij. VOOR DIERKUNDE; Antwerpen.
KRONACKER, Baron; Bruxelles.

LAHAUT, Doct.; Mons.
LALOUX, R.; l'Abbaye-Beaufays.
LE BŒUF, Mad.; Asse ter Heide.
LEJEUNE de SCHIERVEL, Mme; St-Truiden;
LEMMERLING, Doct. J.; Mechelen.
LESAFFRE, not.; Frasnes-lez-Buissenal.
LIGUE BELGE POUR LA PROTECTION DES OISEAUX; Bruxelles.
LIMBOURG, chevalier Ph. de; Andrimont.
LIPPENS, Comte; Knokke.
LIPPENS, J.; Gent.
LIPPENS, Ph.; Knokke.
LIPPENS, R.; Beernem.
LOVINFOSSE, J. de; Waasmunster.

MACAU, Doct.; Hensies.
MAERTENS de NOORDHOUT, J.; Evergem.
MALOU, P.; Rhode Ste Agathe.
MARCHAND, Alb.; Ledeberg.
MARTENS, Fr.; Kortrijk.
MARTENS, N.; Zulte.
MARTENS, J.; Zutendaal.
MATTHIEU de WYNENDAELE; Torhout.
MEERBEECK, J. van; Antwerpen.
MEEUS d'ARGENTEUIL, Comte Adh. de; Kerkom.
MENNIG, S.; Ixelles.
MENTEN de HORNE, chevalier de, Meerhout.
MERODE, Princesse X. de; Lanaken.
MERTENS, J.; Antwerpen.
MEURISSE, J.; Kalmthout.
MEVIUS, Baron E. de; Rhisnes.
MEVIUS, Baron M. de; Rhisnes.
MIGNOT de CHENTINNES, R.; Theux.
MINES ET FONDERIES DE ZINC DE LA VIEILLE MONTAGNE, S.A.; Angleur.
MOFFARTS, Baron A. de; Schulen.
MOLENAERS, Doct. C.; Tongeren.
MONBALLIU, A.; Brugge.
MOREL de BOUCLE St-DENIS, W; Gent.
MURDOCH, Fr.J.; Kapellenbos.
MURDOCH, Mme W.; Antwerpen.

NEVE de MEVERGNIES, Chr.; Bruxelles.
NOLENS, Doct. A.; Hasselt.
NOLENS, Doct. Ed.; St-Truiden.
NOLF, J.; Kortrijk.

OEDENKOVEN, G.; Antwerpen.
OLAERTS, G.; Genk.
OLSEN, Fr.; Etterbeek.
ORTS, P.; Bruxelles.
OUTRYVE d'YDEWALLE, Mlle A.M. van; St-Andries.

PALMERS de TERLAMEN, Ant.; Zolder.
PARC, Vicomte G. du; Bruxelles.
PECSTEEN, Baron J.; Ruddervoorde.
PEERS de NIEUWBURGH, Baron Th.; Oostkamp.
PETIT, G.; Emblem.
PETYT, L.; Meulebeke.
PIERPONT, D. de; St-Kruis-Brugge.
PLANCKE, J. van der; St-Kruis-Brugge.
PLEIS, M.; St-Denijs-Westrem.
POEL, Ed. van de, Stabroek.
POLLET, R.; Tournai.
PROVINCIE ANTWERPEN.
PROVINCIAAL VERBOND VOOR TOERISME IN LIMBURG, Hasselt.

RAPAILLE, R.; Namur.
RENESSE, Comte Chr. de, Jabeke.
REVUE MEDICALE, la; Liège.
ROBERT, Mme; Ixelles.
ROELANTS de STAPPERS, Not. J.; Eupen.
ROMAN, Ch.; Mater.
ROMAN, L.; Mater.
ROMMENS, Not. P.; Meer.

ROYAL SAINT HUBERT CLUB DE BELGIQUE; Bruxelles.
RUBBRECHT, F.; Gent.
RULAND, J.; Hasselt.
RYCKAERT, not. J.E.; Dolhain.

SADELEER, L. de; Rauw-Mol.
SAGEHOMME, W.; Goé.
SCHAETZEN, chevalier A. de; Tongeren.
SCHEEPERS, Burgemeester Dr. J.; St-Truiden.
SCHELDEZONEN, de; Lillo.
SCHIETERE de LOPHEM, Guy de; Ruddervoorde.
SCHULPE, Dokt. G.; Hasselt.
SIMON, R. et P.; Bonsecours.
SMEETS, L.; Hasselt.
SMET, G. de; (Lindelei) Gent.
SMET, G. de; (St. Pietersnieuwstr.) Gent.
SMET, Not. G. de; Asse.
SMET de NAYER, H. de; Gent.
SNOECK-DUCAJU et FILS; Gent.
SOCIETE GENERALE DE BELGIQUE; Bruxelles.
SOCIETE GENERALE METALLURGIQUE DE HOBOKEN, N.V.; Hoboken.
SOC. IMMOB. POUR ORGANISER LES VACANCES POPULAIRES; Profondeville.
SONNEMANS, P.; Bruxelles.
SOENENS, chevalier; Zwijnaarde.
SOLVAY, P.; Woluwé St-Pierre.
SOMER, A. de; Vosselaar.
SPA, J. de; Eupen.
SPA, P. de; Verviers.
SPAAS, J.; St-Huibrechts-Lille.
SPETH, Ch.; Kapellen.
SPETH, Fr.; Kapellen.
SPETH, J.; Antwerpen.
SPOELBERCH, Vicomte Ad. de; Londerzeel.
STAS de RICHELLE, M.; Bottelare.
STOOP, J. de; Kortrijk.
STRATEN-WAILLET, Baron Tom van der; Grand-Leez.
STRYKER, not. J.L. de; Lier.
SUTTER, de; Assenede.

TALHOUET, Vicomte G. de; Bossuit.
TALLON, Dr. P.; St-Truiden.
THIBAULT de BOESINGHE, R. de; Boesinge.
't KINT de ROODENBEKE, Baron A.; Zemst.
TORNACO, Baron de; Voort.

ULLENS de SCHOOTEN, Mme J.; Bruxelles.
URSEL, Comtesse G. d'; Villers-lez-Heest.

VACHAUDEZ, Doct. H.J.; Kaniama (Congo Belge).
VANDENDRIESSCHE, Mej. W.; Westmalle.
VANDENHOVE, not. J.; Genk.
VANDEPUT (ateliers); Genk.
VANDEPUT, Gebroeders; Zonhoven.
VANDUFFEL, Not.; Lommel.
VANHOLLEBEKE, M.; Roeselare.
VANKRUNKELSVEN, Not. G. Leopoldsburg.
VELGE, A.; Bruxelles.
VERBRUGGE, F.; Daknam.
VERLINDEN, C.; Cointe.
VAXELAIRE, Baron F.; Bruxelles.
VERHELST, P.; Oudenburg.
VERHEYEN, Dr. R.; Antwerpen.
VERSTEYLEN, Fr.; Turnhout.
VLOET, H. van der; Antwerpen.
† VOOS, V.; Andrimont.

WAERSEGGERS; Lede-Aalst.
WALRAVE, L.; Zele.
WAMBACQ, Not. H.; Essen.
WASSENHOVE, P. van; Lanaken.
WELLENS, Ch.; Hasselt.
WELLENS, Mlle Eug.; Lummen.
WETTER, Not. J. van; Bruxelles.
WERVE de SCHILDE, B. van de; Hever.
WYGAERT, Not. J.; Bevere-Oudenaarde.
WILLEMS, Fr.; Hasselt.
WITTE, A. de; Lauwe.
WITTE, J. de; Lauwe.
WITTOUCK, M.; Bruxelles.
WITTOUCK, P.; Bruxelles.
WOLTERS, L.; Overijsse.
WOUTERS, Not. Eg.; Balen-Neet.

ZUYLEN, Baron J. van; Argenteau.
ZUYLEN, Jacq. van; Schoten.

MEMBRES EFFECTIFS – STEUNENDE LEDEN

M.M.
AA, R. van der; Antwerpen.
ACKER, Mlle M.-L. van; Gent.
ADINE, Mme France; Bruxelles.
AEBY-MURDOCH, Mme; Antwerpen.
ALDERWEIRELDT, Em.; Antwerpen.
ALOFS, Raph. Jr.; Tongeren.
ALOFS, Mr. & Mme R.; Bruxelles.
AMERICA, J.J.B.; Liège.
AMORY, L.; Casteau (Ht.).
ANSEMBOURG, Comtesse d'; Heks.
ARNHEM, Jean; Ixelles.
ARNHEM, Raoul; Ixelles.
ARNHEM, Roger; Brasschaat.
ASTEN, R. van; Bruxelles.
AUMANN, Dr. J.; St.-Truiden.
AVERMAET, Etienne van; Gentbrugge.

BAAR-PELTZER, Mr. & Mme; Liège.
BACKER, Hubert de; St.-Niklaas.
BACQ, Prof. Z.; Liège.
BAECKER, J. de; Bouwel.
BAEKEN, Dr. A.; Neffe-Dinant.
BAETEN, Fr.; Overmere.
BAGAGE, Jules; Bruxelles.
BALLION, Mme G.; Gent.
BALTHASAR, F.; Bruxelles.
BARRE d'ERQUELINNES, Comte H. de la; Jurbise.
BASTIEN Prof. P.; Frasnes-lez-Buissenal.
BATAILLE, C.; Basècles.
BAUM, Leo; Herentals.
BECQUEVORT, C.; Uccle.
BEERTEN Alf.; Koersel.
BEEUSAERT R.; Astene.
BEHAGEL de BUEREN, A.; Kwaremont.
BEKAERT, E.; Vichte.
BEL, R. van; St.-Niklaas.
BELLEFROID, Maurice de; Balen-Wezel.
BENEDEN, Georges van; Spa.
BENEDEN, Mme H. van; Jupille.
BENEDEN, H. van; Jupille.
BENEDEN, Mlle L. van; Jupille.
BENEDEN, Mlle S. van; Jupille.
BENEDEN-COLETTE, Mme van; Jupille.
BERGEN-FLORIZOONE, Mevr.; Turnhout.
BERGER, Mme L.; Bruxelles.
BERGH, A. van den; Merksem.
BERGH, H. van den; Antwerpen.
BERGHE, R. van den; Izegem.
BERGMANS, R.; Liège.
BERTEN, J.; Ieper.
BERTRAND, Mlle R.; Theux.
BEUCKELEERS, J.; Antwerpen.
BIE, Ed. de; Olen.
BIE, J. de; Brussel.
BIERNY, Fr.; Beez.
BISSCHOP, Dr. de; Antwerpen.
BISSCHOP, Mme; Bruxelles.
BLOMMAERT, Mme Y.; Herselt.
BLOMME, P.; Bruxelles.
BLYAU, J.; Ronse-Renaix.
BODEN, J.; St.-Truiden.
BODEUX, G.; As.
BODIAUX, P.; Oudergem.
BOGAERDE, E. van den; Izegem.
BOLLEN, R.; Genk.
BOODT, J. de; Berchem-Antwerpen.
BOREL, Mme A.; Liège.
BORMAN, L. de; Hasselt.
BOSSIER, Mme M.; Assebroek.
BOTTE, A.; Baudour.
BOUCHE, Commandant L.; F.B.A.
BOUHON, M.; Modave.
BOUSSON, E.; Uccle.
BRACHET, P.; Boitsfort.
BRACHT, V.; Antwerpen.
BRADFER, A.; Uccle.
BRANDE, A. van den; Mortsel-Oude God.
BRAUN, R.; Melle.
BRECKPOT, W.; Aalst.
BREMER, Dr. A.; Bruxelles.
BREULS de TIECKEN, A.; De Moeren.
BROECK, F. van den; Merksem.
BROECK, O. van den; Daknam.
BROECKHOVEN, W. van; Geel.
BROUWER, Dr. G.A.; Bilthoven (Nl.).
BRUNEEL-DUCHATEAU, Mme L.; Bruxelles.
BRUSSELMANS, M.; Korbeek-Lo.
BRUYN, Mme S. de; Wilrijk.
BUISMAN, H.H.; Leeuwarden (Nl).
BULCKE, A. van den; Gent.
BULCKENS, P.; Poederlee.
BYNENS, A.; Zonhoven.
BYNENS, J.; Zonhoven.

CAELEN-COPS; Winterslag.
CAENEPEEL, Dr. A.; Ieper.
CALSIUS, M.; Koninksem.
CALSTER, Dr. H. van; Kapelle o/d Bos.
CAMBIER, F.; Genk.
CAMERMAN, Ch.; Wachtebeke.
CARLIER, Ph.; Uccle.
CARPENTIER, J.; Antwerpen.
CARTIER de MARCHIENNE, L. de; Arendonk.
CARTUYVELS, Not. H.; St.-Truiden.
CASIER, F.; Gent.
CERCLE NATURALISTE SPADOIS; Spa.
CERCLE ORNITHOLOGIQUE : « Le Rossignol de la Pierre »; Ecaussines.
CERCLE ORNITHOLOGIQUE : « Les Vrais Amis des Oiseaux »; Enghien.
CEYSENS, Not. F.; Lummen.
CHARLIER, A.; Verlaine.
CHATELION, Mme Vve G.; Bruxelles.
CHESTRET, Baron de; Rekem.
CHRISTIAENS, R.; Tongeren.
CIPARISSE, R.; Namur.
CLAEYS, E.; Gent.
CLAUWENS, J.; Antwerpen.
CLAYS, Mej. R.; Astene.
CLEEN, Dr. E.; Rekem.
CLEMENT, Mlle J.; Bruxelles.
CLINCKEMAILLIE, L.; Kortrijk.
COCK, J.E. de; Ieper.
COCK, P. de; St-Niklaas.
COCLET, L.; Ixelles.

CODDE, R.; Mortsel.
COENEN, M.; St.-Truiden.
COERTEN, A.; Bruxelles.
COGELS, G.; Herenthout.
COLET, P.; Boitsfort.
COLLET, Dr. J.; Ruanda-Urundi (C.B.).
CONINCK, Prof. Dr. L. de; Mariakerke-Gent.
CONINCK-WESTENBERG, J.; Antwerpen.
CONVENT, A.; Zeveneken.
COOREVITS, J.; Lichtaart.
COPPEZ, Mlle A.; Bruxelles.
COPPIN, Not. A.; Mouscron.
COUNE, E. de; Sibret.
CRAWHEZ, Baron de; Houtain-le-Val.
CROMBRUGGHE de PIQUENDAELE, Baron G. de; Bellem.
CUVELIER, R.; Rhisnes.
CUYPERS, C.; Nijlen.
CUYPERS, J.; Essen.

DACHY, Dr. P.; Tournai.
DAMBIERMONT, J.-L.; Verlaine.
DAMME, Not. A. van; St-Andries-Brugge.
DAMME, Dr. J. van; Kessel-Lo.
DAMME, Mme J. van; Gent.
DAMME, Mr. van; Gent.
DANHAIVE, Mr.; Basècles.
DASNOY-LAMBERT, Mme; Namur.
DAUWE, Dr. A.; Turnhout.
DAVID de LOSSY, Chevalier; Flawinne.
DEBEIL-RODTS, Mr.; Beersel.
DEBEURME, Dr. A.; Marke.
DECASTIAUX, R.; Bruxelles.
DECHAMPS, A.; Liège.
DECKER, Chevalier & Mme de; Brasschaat.
DECKERS, E.; Deurne.
DECLERCQ, C.; Antwerpen.
DECLOEDT, R.; Bruxelles.
DECOSTER, G.; Bruxelles.
DECOSTER, L.; Bruxelles.
DECOSTRE, Ph.; Frasnes-lez-Buissenal.
DEDEURWAARDER, Dr.; Kortrijk.
DEKEYSER-BUYSSE, Mme; Gent.
DELECOURT, Ing. J.; Wasmes.
DELMEE, Chanoine E.; Kain.
DELMEE, Not. J.; Celles.
DELTOUR, A.; Villers-la-Ville.
DELVAUX, Mme A.; Woluwé-St-Pierre.
DELVAUX, Mr. l'Abbé; Namur.
DEMARAIS, Mlle B.; Leeuw-St.-Pierre/Zuen.
DEMARET, A.; Liège.
DEMEYERE, Not. R.; Roeselare.
DENS, Fl.; Bouwel.
DEPOORTER, R.; Antwerpen.
DERGENT-BOUVIN, C.; Turnhout.
DERLIJN, J. & G.; Oudenaarde.
DERSCHEID, Mme; Sterrebeek.
DERSCHEID, J.-P.; Bruxelles.
DESAIVE, C.; Liège.
DESAIVE, J.-P.; Liège.
DESCAMPE, E.; Marbais.
DESCAMPE, Frères; Gembloux.
DESCHREVEL, A.; Ingooigem.
DESIRANT, Mlles Y. & L.; Gent.
DESMEDT, R.; Oostende.
DESTEXHE, B.; Liège.
DESTEXHE, Ed.; Liège.
DETEMMERMAN, D.; Oudenaarde.
DEVOS, Not. Ch.; Ixelles.
DEWEER, Dr. J.-P.; Oudenaarde.
DEWERPE, H.; Woluwé-St.-Pierre.
DEYNE, Fern. de; Bouwel.
DHONT de BURBURE, E.; St-Kruis-Brugge.
DIDIER, P.; Ixelles.
DIELEN, M.; Antwerpen.
DIERCKX, Not. F.; Turnhout.
DIERCKX de CASTERLE; Turnhout.
DIERCXSENS, A.; Antwerpen.
DIERMAN, P.; Gent.
DIERMAN, S.A. J.J.; Gent.
DOESBURG, W. van; Bruxelles.
DONNY, André; Ixelles.
DONS de LOVENDEGHEM, Baronne; Lovendegem.
DOORSLAER de ten RYEN, F. van; Gontrode.
DOORSLAER de ten RYEN, J. van; Hamme.
DOR, G.; Auvelais.
DRAPS, E.; Antwerpen.
DRORY, Mr. & Mme H.; Rhode-St-Genèse.
DRORY, R.; Merelbeke.
DUBOIS, L.; Templeuve.
DUBUISSON, Prof. M.; Liège.
DUEZ, E.; Peruwelz.
DUFRANE, A.; Mons.
DUMONT, Dr. R.; Bruxelles.
DUMONT de CHASSART, J.; Bruxelles.
DUPREEL, E.; Bruxelles.
DURIEUX, G.; Marchienne-au-Pont.
DURIEUX, Mlle M.; Liège.
DUTHOO, A.; Ieper.
DUTOY, Dr. A.; St.-Servais-Namur.
DUWEZ, R.; Sirault.

EECKHOVEN, C. van; Antwerpen.
ELIAT, Ch.; Bruxelles.
ELSEN, E.; Stabroek.
ELST, Baron J.-P. van der; Uccle.
ENGELEN, A.; Winterslag.
ESTIENNE, Prof. & Mme V.; Leuven.
EVERARD de HARZIR, J.; Alleur.
EYNDE, Mme Y. van den; Bruxelles.

FABRIBECKERS de CORTILS et GRACE, Chevalier E. de; Lummen.
FAILLE d'HUYSSE, Baronne della; Huisse.
FAMA, N.V.; Antwerpen.
FAVEERE, H.; Waregem.
FERRARE, M. de; Ingelmunster.
FIERLAFYN, J.; Antwerpen.
FLAUSCH, A.; Tubize.
FOBE, J.; Gent.
FONTAINE, M.; Berchem-Antwerpen.
FONTAINE, de la; Bruxelles.
FONTIGNY, A.; Bruxelles.
FOURNIER, M.; Knokke.
FRANCK, A.; Gent.
FRANCK, E.; Antwerpen.
FRANCKX, H.; Lier.
FRANÇOIS-VAN BENEDEN, A.; Kasaï (C.B.).
FRECHKOP, S.; Bruxelles.
FREDERICQ, prof. H.; Liège.
FROMENT, J.; Woluwe-St-Lambert.

GAILLARD, E.; Nivelles.
GANSEMAN, E.; Ronse-Renaix.
GEERINCK, J.; Berchem-Antwerpen.
GEERINCKX, P.; Aalst.
GEERTS, Mej. N.; Borgerhout.
GEETERUYEN, U. van; St-Niklaas.
GELDHOF, Mr.; Knokke.

GELUWE de BERLAERE, P. van; Oudenaarde.
GENDEBIEN, G.; Eupen.
GENIS, Mme Vve L.; Bruxelles.
GERARD, A.; Genk.
GERARD, Mme G.; Uccle.
GERLACHE de GOMERY, Mr. de; Mullem.
GERNIERS, P.; Edelare.
GEUDENS, Not. G.; Antwerpen.
GEURDEN, E.; Genk.
GEURDEN, Prof. L.; St.-Amandsberg.
GEVAERT, G.; Bevere.
GEVAERT, M.; Oudenaarde.
GEVAERT, Ph.; Etikhove.
GEVERS, G.R.; Koningshooikt.
GEVERS, L.; Liège.
GEYT, C. van; Antwerpen.
GHEKIERE, O.; Lendelede.
GIELEN, G.; Waterschei.
GIELISSEN, Mevr.; Antwerpen.
GIJZEN, Dr. A.; Antwerpen.
GILLAIN, J.; Woluwe-St.-Pierre.
GILLES de PELICHY, Baron R.; Izegem.
GILLET, Mlle D.; Bruxelles.
GILSON, J.; Namur.
GILSON, R.; Ville Pommerœul.
GODISIABOIS, A.; Ronse-Renaix.
GOETHALS, A.; Kortrijk.
GOETHALS, E.; Antwerpen.
GOLVERS, L.; Bonheiden.
GOOL, A. van; Antwerpen.
GOOSSENS, F.; Merksem.
GOOSSENS, R.; Gent.
GOTTIGNY, A.; Leupegem.
GOURSKI, Mlle A.; Bruxelles.
GOURSKI, E.; Mol.
GREGOIRE, E.; Koekelberg.
GRELLE, Comte St. le; Antwerpen.
GRIJSE, A. de; Kortrijk.
GRIMMELPREZ-DEPUYDT, Mevr. Wwe E.; Oostvleteren.
GROENINGEN, G. van; Antwerpen.
GROOF, F. de; Herentals.
GROOF, P. de; Lier.
GROOF, R. de; Antwerpen.
GROOTE, Vve R. de; Gent.
GROSEMANS, R.; Antwerpen.
GROSJEAN, P.; Bruxelles.
GRUWEZ, E.; Ieper.
GUYOT de MISHAEGEN, T.; Brasschaat.

HAENE, Dr. A.J. de; Dudzele.
HAESE, Albert den; Elsene.
HAMBYE, Not. L.; Mons.
HANINS de MOERKERKE, Comte d'; Houtain-le-Val.
HASEY, Dr. R.; Leernes-lez-Fontaine l'Evêque.
HAVRE, Mme G. van; Wijnegem.
HEISTERCAMP, M.; Bruxelles.
HELIN, Mlle A.M.; Berchem-St-Agathe.
HEMPTINNE, Eug. de; Tielrode.
HEMPTINNE, F. de; Heusy-lez-Verviers.
HENDERICKX, J.; Balen-Wezel.
HENDERICKX J.; Turnhout.
HENRY, R.; Waterloo.
HENSMANS, Not. F.; Tielt.
HERINCKX, Mme G.; Forest.
HERKENS, P.; Kapellen.
HERMAN, W.A.; Antwerpen.
HERREMAN, M.; Edelare.
HERROELEN, P.; Coquilhatstad (B.C.).
HERZ, Dr. Th.; Forest.
HEULE, G. van; Bruxelles.
HEULE, Dr. R. van; Antwerpen.
HEVELE, E.H. A. van; Gent.
HIEMELEERS, J.; St.-Lambrechts-Herk.
HOLLANDE, J.; Kortrijk.
HOLLANDER, A. d'; Moerzeke-Waas.
HOOP, H. d'; Merelbeke.
HOOREBEKE, P. van; Melle.
HOREMANS, Mevr. A.; Berchem.
HOSTIE, P.; Kasaï (B.C.).
HOUBEN-GERAERTS; Genk.
HOUTTE, K. van; Mortsel.
HOUZEAU de LEHAIE, P.; Mons.
HUBENS, G.; Antwerpen.
HUBLE, Dr. J.; Mariakerke-Gent.
HUET, Dr. R.; Sirault.
HUMBERT, J.; Houtaing.
HUPEZ, P.; Bruxelles.
HUVENNE, R.; Bruxelles.
HUYBRECHTS, J.; Antwerpen.
HUYSKENS, G.; Stabroek.

IDE, Not. Ch.; Kortrijk.
INDEKEU, Fr.; Kasterlee.
ISERBYT, Dr. G.; Kortrijk.
ISERBYT, Dr. J.; Kortrijk.
ISTASSE, C.; Charleroi.

JACMIN, Not. F.; Taintignies.
JAEGER, A. de; Eeklo.
JAEGHER, E. de; Kortrijk.
JANSEN, L.J.; Turnhout.
JANSEN, E.P. L.; Heusden.
JANSSEN, H.J.; Lier.
JANSSEN, Mlle; Hamme-Mille.
JANSSENS, K.; Antwerpen.
JOACHIM, Dr. M.; Bruxelles.
JOACHIM-DURAY, Mme A.; Lives-s/Meuse.
JONGE, J. de; Neerharen.
JOTTRAND, L.; Bruxelles.

KERVYN de MARCKE ten DRIESSCHE, J.; Brugge.
KEULLER, Georges; Hamme.
KIEVITS, Mlle E.; Mortsel.
KINET, Mme L.; Namur.
KRAFT de la SAULX, Chevalier; Gent.
KRUYFTHOOFT, C.; Turnhout.

LABAR, P.; Sart-Dames-Avelines.
LABBE, M.; Bruxelles.
LAERE, Dr. J. van; Kortrijk.
LAETHEM, J. van; Oudenaarde.
LAFERE, P.; Antwerpen.
LAFONTAINE, Dr. L.; Seraing.
LAGA-HANSSENS, R.; Kortrijk.
LAHAYE, E.; Varsenare.
LAMBERSY, W.; Aartselaar.
LAMBERT, J.; Ingooigem.
LAMINNE de BEX, Chevalier F. de; Gotem.
LANGENHOVE de BOUVEKERCKE, A. van; Bruxelles.
LANIER, J. de; Gent.
LANTMEETERS, Mevr.; Genk.
LARUELLE, R.; Lessines.
LAUBESPIN, Comte A. de; Elverdinge.
LAUDE, N.; Antwerpen.
LAUREYS, W.; Antwerpen.
LEBRUN, Dr. J.; Brugelette.
LECLERCQ, A.; Bruxelles.
LECLERCQ, A.; Villers-la-Ville.
LEEMANS, A.; Herentals.

LEENDERS, Th.; Hasselt.
LEFEBVRE, A.; Rumillies-lez-Tournai.
LEFEBVRE, J.; Namur.
LEFEBVRE, Dr. L.; Tournai.
« LEIEVOGELS », DE; Deinze.
LEJEUNE, Mme; Lanaken.
LEJEUNE, P.; Antwerpen.
LELEUX, Dr. H.; Ath.
LEMENU, H.; Ieper.
LEPEER, Fr.; Tournai.
LEROUX, H.; Waterschei.
LEYNIERS, R.; Bruxelles.
LEYS, F.; Gent.
LEYSEN, R.; Antwerpen.
LIBENS, P.; Jannée-Haversin.
LIBOT, H.; Genk.
LIEBAERT, M.-L.; Bruxelles.
LIEDEKERKE, Comte G. de; Faulx.
LIEDEKERKE, Comte Guy de; Petegem-Oudenaarde.
LIESTERT, J.G.; Astene.
LIMBURG-STIRUM, Comte A. de; Bruxelles.
LIMBURG-STIRUM, Comte G. de; Rumbeke.
LIMBURG-STIRUM, Comte Ph. de; Anzegem.
LIPPENS, Mlle Marie; Knokke.
LOIX, A.; Florenne.
LOIX-ANDRE; Not. L.; Frasnes-lez-Buissenal.
LOO, F. vander; Berchem-Antwerpen.
LOOVEREN, Dr. J. van; Essen.

MADOU, L.; Gent.
MAEBE, F.; Oudenaarde.
MAEBE, J.; Antwerpen.
MAENHOUT, J.; Gent.
MAERSCHALK, J. de; Denderbelle.
MAHAUDEN, Y.; Nivelles.
MAHO, A.C.; Hove.
MAISTRIAUX, Chanoine; Malonne.
MALEVEZ, O.; Bruxelles.
MALHERBE, R.; Woluwe St. Pierre.
MALISOUX, Mme Vve Y.; Beez.
MANDERLIER, Mme R.; Loverval.
MARCKE, Arm. van; Antwerpen.
MARCKE, Ed. van; Antwerpen.
MARECHAL, G.; Huy.
MARECHAL, M.; St. Josse/Bruxelles.
MARFURT, L.; Antwerpen.
MARLIERE, O.; Lessines.
MARTENS-OLAERTS, A.; Genk.
MASSO, L.; Antwerpen.
MATTELAER, E.; Knokke.
MAUS, J.; Beigem.
MEERSCH, Not. vander; Oudenaarde.
MEERSCH, Vrederechter J. vander; Oudenaarde.
MEESTER, Baron L. de; Ramsdonk.
MEESTER de HEYNDONCK, A. de; Attre.
MEIRE, Mej. S.; Brussel.
MERCKX, E.; Temse.
MERRIS, I. van; Poperinge.
MERSCH, Mlle M. van der; Ieper.
MESMAEKERS, J.; Turnhout.
MEULEMEESTER, J. de; St-Kruis.
MEULENBERGHS, J.; Antwerpen.
MEVIUS, Baron G. de; Rhisnes.
MEYSBRUGGEN, H.; Lessines.
MICHEL, J.; Bruxelles.
MIGNOT, L.; Meise.
MINK van der MOLEN, J.C.; Amsterdam (Nederland).
MISONNE, Not. A.; Temse.
MISONNE, X.; Jurbise.
MISPELTER, J.; Leuven.
MOERMAN, A.; Bevere-Oudenaarde.
MOLHAND, J.; Jette.
MONCAREY, H.; Ieper.
MONTBLANC, Baron de; Ingelmunster.
MOONS, Mr.; Hasselt.
MOREL de WESTGAVER, L.; Destelbergen.
MOTTOULE, Dr. L.; Ixelles.
MULLIE, P.; Herseaux.
MUTSAARS, W.; Hoogboom.

NAETS, M.; Westerlo.
NAGELS, J.; Brussel.
NARTUS, R.; Hoeselt.
NAT. VER. LERAARS BIOLOGIE; Wezembeek-Oppem.
NATURALISTES VERVIETOIS, LES; Verviers.
NATURA MOSANA; Namur.
NATUUR- & STEDENSCHOON, VERENIG. VOOR; Antwerpen.
NEF, L.; Tournai.
NEIRINCKX, L.; St-Niklaas.
NEVE, A. de; Bruxelles.
NEVE de MEVERGNIES, J.; Bruxelles.
NIAS, P.; Woluwé.
NICAISE, Mlle M.; Gent.
NICOD, P.; St-Kruis-Brugge.
NIEUS, H.; Bruxelles.
NOE, G.; Bruxelles.
NOEL, prof. G.; Grivegnée.
NOLF, E.; Rameignies.
NOORDAM, W.; Berchem-Antwerpen.
NOULARD, L.; Gembloux.

OOTEGHEM, Mevr. L. van; Antwerpen.
OPPENHEIM-ERRERA, Mr. & Mme P.; Princeton (U.S.A.).
ORTEGAT, L.; Gent.
ORTS, F.; Bruxelles.
ORTS, L.; Bruxelles.
OTLET, R.; Court-St.-Etienne.
OUDENHOVE, R. van; Zottegem.
OULTREMONT de DURAS, Comte E. d'; Duras.
OUTRYVE SCHAESSENS, R. van; Oostende.
OUTRYVE d'YDEWALLE, Marc van; Bruges.
OYE, Prof. P. van; Gent.

PAIGE, A. le; Antwerpen.
PAIGE, Mme H. le; Herentals.
PANIELS, A.; Bruxelles.
PATERNOSTRE, S.; Ath.
PAULISSEN L.; Waterschei.
PAUWELS, Ch.; Antwerpen.
PECCEU, A.; Ieper.
PEDE, Not. H.; Oudenarde.
PEETERS, Dr. H.; Brugge.
PEETERS, N.; Grimbergen.
PEETERS, A.; Antwerpen.
PEETERS, R.; Lier.
PEFFER, H.; Brasschaat.
PEIFFER, J.; Etterbeek.
PELZER, M.; Antwerpen.
PERELMAN, Ch.; Bruxelles.
PERRE, R. van de; Antwerpen.
PERRE, Mw. Wwe van de; Antwerpen.
PETIT, Dr. M.; Charleroi.
PETITJEAN, R.P. O.; Sohier.
PETRE, Ch.; Oudenarde.
PETRE, L.; Oudenaarde.

PHILIPPART, Not. P.; Stavelot.
PHILIPPOT, J.; Bruxelles.
PIERPONT, M. de; Arbre.
PINCHART, Not. H.; Mellery.
PIRSON, Not. F.; Namur.
PITTEURS de BUDINGEN, Baron de; Villers-lez-Heest.
PLATTEAU, F.; St-Amandsberg.
POLDERMAN, V.; Brugge.
POMMERENKE, H.; Jupille.
PONET, J.O.; Rhode St. Genèse.
POSWICK, C.; Limbourg.
POSWICK, G.; Limbourg.
POT, Mr. & Mevr.; Brasschaat.
POTTER d'INDOYE, J. de; Lovendegem.
POUPART, J.-M.; Mons.
POURTOIS, A.; Rouveroy.
POURVOYEUR, Mlle C.; Wezembeek-Oppem.
PRAET d'AMERLOO, Mme van; Bruxelles.
PRO JUVENTUTE; Ottignies.
PROVINCIAAL DOMEIN; Huizingen.
PUYENBROEK, H. van; Arendonk.

QUAEHAEGENS, F.; Brugge.
QUESTIAUX, Prof.; Dinant.
QUINET, G.; Schaarbeek.

RAEPSAET, L.; Oudenaarde.
RAEYMAEKERS, P.; Dessel.
RAPAILLE, J.-B.; Mons.
RAPPE, A.; Leopoldsburg.
RATY, J.; Strasbourg (France).
RAYMAEKERS, L.; Bolderberg.
REMUE, Mevr. J.; St.-Amandsberg.
RENESSE, Comte B. de; 's Herenelderen.
RENESSE, Comtesse N. de; Beverst.
RENESSE, Comte T. de; Oostmalle.
RENESSE BREIDBACH, Comte J. de; Oostmalle.
REYMEN, L.; Antwerpen.
RIDDER, Mevr. M. de; Dilbeek.
ROBERT, Mr & Mme; St.-Gilles-Bruxelles.
ROBYNS de SCHNEIDAUER, T.; Bruxelles.
RODTS, A.; Drogenbos.
RODTS, A.; Leffinge.
ROEKELOOS, Mr.; Ronse-Renaix.
ROELANTS, J.; Pulle.
ROELS van KERCKVOORDE, J.; Lovendegem.
ROEY, J. van; Herentals.
ROEY, L. van; Rijkevorsel.
ROLAND-HOUYET, A.; Jumet.
ROMBAUT, L.; Antwerpen.
RONDIA, V.; Huy.
RONSE, Dr. L.; Ieper.
ROOMAN d'ERTBUER, E.; Heusden.
ROOSE, Mej. G.; Jette.
ROSSEELS, D.; Antwerpen-West.
ROUSSEAUX, L.; Marcinelle.
RUELLE, J.; Forest.
RUWET, J.-C.; Saive.

SADELEER, Baron P. de; Bruxelles.
SAEDELEER, Prof H. de; Ukkel.
SAEGHER, C. de; Oudenaarde.
SAEY, F.; Yangambi (B.C.).
SAMAIN, Dr. A.; Kortrijk.
SAMAIN, Dr. L.; Kortrijk.
SAVOYE, A. de; Soignies.
SCARCEZ, A.; Herseaux.
SCHAEPDRYVER, Dr. A. de; Astene.
SCHEPENS, Dr. Y.; Brugge.
SCHIETERE de LOPHEM, J.; Oedelem.
SCHOLTES, P.; Bruxelles.
SCHRIJVER, J. de; St.-Niklaas.
SCHUCHARD, M.; Antwerpen.
SCIEUR, M.; Libin.
SCREVE, R.; Leuze.
SELLIERS de MORANVILLE, Chevalier Ch. de; Heusden.
SELYS LONGCHAMPS, Baron M. de; Waremme.
SERRIEN, M.; Niel.
SERSTEVENS, Chevalier 't; Bruxelles.
SERVAIS, Alph.; Mons.
SERWY, C.; Bruxelles.
SEVERIN, M.; Bruxelles.
SEYS, O.; Ieper.
SIMEON, E. Broeder; Oostakker.
SIMONS, J.; Hasselt.
SMET, M. de; Bevere-Oudenaarde.
SMITS, A.; Borgerhout.
SNICK, R.; Ieper.
SNOECK, J.; Uccle.
SNOECK, Mme, Audergem.
SOLY, J.; Antwerpen.
SOMER, A. de; Turnhout.
SOMVILLE, Mme C.; Bruxelles.
SORY, J.; Rhode-St.-Genèse.
SPAENENBORGH, Frères; Kasterlee.
SPAEPEN, J.; Retie.
SPLUNDER, M. van; Bolnes (Nl.).
SPLUNDER, W. van; Antwerpen.
SPRINGAEL, R.; Schoten.
STADSBIBLIOTHEEK; Antwerpen.
STAERCKE, Not. E. de; Gent.
STANDAERT, Dr. L.; Kalmthout.
STEENHOUDT, L.; Kortrijk.
STRAELEN, Prof. V. van; Bruxelles.
STRAETMANS, Dr. R.; Bruxelles.
STRICHT, Dr. J. van der; Uccle.
STRYDONCK de BURCKEL, H. van; Bruxelles.
SUETENS, W.; St-Kruis-Brugge
SUPPLY, J.A.; Kortrijk.
SWINDEREN, H. van; Antwerpen.
SYMONS-HEYNEN, F.; Herentals.

TALPE, F.; Kortrijk.
TAXANDRIA, N.V.; Antwerpen.
TEFNIN, R.; Spa.
TERLINDEN, Lt.-Général Baron J.; Elewijt.
TESSENS, H.; Herentals.
THIENPONT, Mr & Mme H.; Gent.
THIJS, Mej. J.; Antwerpen.
THIJS, G.; Assenede.
THION, A.; Woluwé-St.-Lambert.
THONNON, M.; Liège.
TIBERGHIEN, Mme; Kortrijk.
TOERISME, DIENST VOOR; St.-Truiden.
TONNEAU, Dr. G.; Namur.
TRAEN, J.; Assebroek.
TRANNOY, Baron de; Villers-la-Ville.
TREFOIS, Ch.; Ville-Pommerœul.
TRIVIER-DRIS, F.; Quevaucamps.
TROYEN, G. van; Woluwé-St.-Lambert.
TUERLINX, J.; Herentals.
TULIPPE, Prof. O.; Liège.
TURBEL, S.V.; Turnhout.

UDEKEM d'ACOZ, Baron L. d'; Bruxelles.
URBANUS, E.P.; Brussel.

VALKENAIRE-ROEMAET, A.; Ronse-Renaix.

VANARDOIS, J.; Bierset.
VANDAEL, Mevr. M.; Antwerpen.
VANDENBERG, P.; Villers-la-Ville.
VANDEWAYENBERG, E.; Overijse.
VANDRIESSCHE, R.; Geluwe.
VANHOUCKE, Mevr.; Heide-Kalmthout.
VANIMPE, Not.; Ronse-Renaix.
VASSART, S.; Jambes.
VELDE, J.J. van de; Bonheiden.
VELDE-VAN OOTEGHEM, Mevr. van de; Etterbeek.
VENET, Mme G.; Kortrijk.
VERBEECK, J.; Antwerpen.
VERBEECK, M.; Kapellen.
VERBIST, Not. J.; Antwerpen.
VERBIST, Not. L.; Geel.
VERBOND DER KATH. SCOUTS, VLAAMS; Antwerpen.
VERBRUGGEN, M.; Deurne.
VERCAMMEN, J.; Lier.
VERCOUTERE, R.; Melle.
VERENGHEN, G.; St.-Denis-Westrem.
VERHAEGEN, Baron G.; Tillegem.
VERHAEGHE, E.H. C.; Ieper.
VERHAEGHE de NAEYER, M.; Zwevegem.
VERHOOGEN, Mme M.-Th.; Bruxelles.
VERKLEEREN, Mme R.; Tubize.
VERMEULEN, C.; Turnhout.
VERSCHAEVE, L.; Ieper.
VERSCHOOR, J.; Edegem.
VERSCHUREN, J.; Bruxelles.
VERSTEYLEN, H.; Turnhout.
VERSTRATEN, P.; Munte.
VERTESSEN, J.; Eigenbilzen.
VERTOMMEN, R.; Bruxelles.
VIENNE, Not. L.; Ath.
VIERIN, J.; Kortrijk.
VIEUX LIEGE, Soc. Roy. LE, A.S.B.L.; Liège.
VILLENFAGNE de SORINNE, Baron de; Sorinne.
VILLENFAGNE de VOGELSANCK, Baron H. de; Zolder.
VINCK, Baron Y. de; Zillebeke.
VISART de BOCARME, F.; Namur.
VLECKEN, A.; Jalhay-lez-Verviers.
VLEURINCK, A.; Destelbergen.
VOET, H.E.J.; Merksem.
VOOGHT, Dr. J. de; Herentals.
VOS, M. de; Kortrijk.
VRANCKEN, Mej. Tonia; Tongeren.
VRIENDT, R. de; Assenede.
VUYST, Not. Ch. de; Borsbeke.

WAELBERS, J.; Kerkhoven.
WALLE, A. van; Heusden.
WASSENHOVE, A. van; Watervliet.
WAUCQUEZ, Ing. P.; Marche-lez-Dames.
WAYENBERGH, T.; Mignault.
WEGHE, Not. D. van de; Zulte.
WELLENS, F.; Lummen.
WELVAERT, Mme A.; Chaumont-Gistoux.
WERVE, Vicomte G. van de; Pulle.
WESTERBEEK van EERTEN, M.-T.; Lichtaart.
WIELEWAAL, DE; Afd. Lier.
WIJNANTS, V.; Hasselt.
WIJNS, A.; Elewijt.
WILDE, F. de; Jette.
WILKIN, A.; Theux.
WILLEMS, Mr & Mme A.; Uccle.
WILLEMS, A.; Knokke.
WILL KNAP, Mme M.; Rhode-St.-Genèse.
WILSENS, Mlle A.-M.; Liège.
WINTER, H. de; Turnhout.
WITTE, J. de; Kortrijk.
WOITRIN, A.; Namur.
WOLF, A. de; Aalst.
WOLF, E.H. A. de; Eine.
WOLFERS, M.; Vieusart-sous-Corroy-le-Grand.
WOLTERS, M.; Aalst.
WOOT de TRIXHE, Mme la Baronne; Bruxelles.
WOUTERS, A.; Deurne.

YANNART, R.; Bruxelles.

ZBROZEK-de RADZITZKY, Mme E. de; Bruxelles.
ZURSTRASSEN, R.; Verviers.
ZUYLEN, Jean, van; Schoten.

IMP. SNOECK-DUCAJU & FILS